ВИЩИЙ
АНТИКОРУПЦІЙНИЙ
СУД

Узагальнення практики Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів (за судовими рішеннями, ухваленими у 2022-2026 роках)

2026

м. Київ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ 5

Вступ 6

РОЗДІЛ 1. Правова природа інституту санкції у виді стягнення в дохід держави активів 8

1.1. Стягнення в дохід держави активів як винятковий обмежувальний захід у національній правовій системі 8

1.2. Критерії легітимності втручання держави у право на мирне володіння майном у світлі міжнародного права 11

РОЗДІЛ 2. Особливості провадження у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» 13

2.1. Процесуальні строки у справах про стягнення активів у порядку накладення державою санкцій 13

2.1.1. Строк звернення з адміністративним позовом до суду: динаміка законодавчих змін 15

2.1.2. Строки розгляду крізь призму критеріїв розумного строку, визначених практикою ЄСПЛ 20

2.1.3. Строк апеляційного оскарження рішень у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів 24

2.2. Процесуальний механізм належного повідомлення учасників справи. Розгляд адміністративного позову за відсутності відповідачів, третіх осіб та/чи їх представників 26

2.3. Стандарт доказування та оцінка доказів у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів 34

2.3.1. Тягар доведення факту та принцип змагальності сторін, свободи у наданні ними своїх доказів та доведенні їх переконливості перед судом 34

2.3.2. Критерії визнання обставин загальновідомими 37

2.3.3. Преюдиційність 40

2.3.4. Оцінка судом наданих сторонами письмових, речових і електронних доказів та документів, отриманих від правоохоронних органів в рамках кримінальних проваджень 45

2.3.5. Врахування в адміністративному процесі інформації, зібраної у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні 51

2.4. Предмет судової перевірки у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» 54

2.4.1. Щодо накладення на відповідача санкції у виді блокування активів.... 54

2.4.1.1. Щодо ухвалення санкції про блокування активів належним суб'єктом 55

2.4.1.2. Щодо оскарження рішення про блокування активів..... 56

2.4.1.3. Щодо допустимості ретроактивної дії пункту 1-1 частини першої статті 4 та статті 5-1 Закону України «Про санкції», які набрали чинності 24.05.2022 59

2.4.1.4. Щодо інших економічних та обмежувальних заходів 62

2.4.2. Щодо належності відповідача до суб'єктів, до яких може бути застосована санкція у виді стягнення активів в дохід держави 64

2.4.2.1. Належність до підсанкційних осіб за ознакою іноземного громадянства та статусу нерезидента..... 64

2.4.2.2. Щодо втрати правового зв'язку з Україною 65

2.4.2.3. Належність до підсанкційних осіб за ознакою здійснення терористичної діяльності..... 70

2.4.2.4. Належність до підсанкційних осіб за ознакою статусу іноземної юридичної особи 77

2.4.3. Щодо наявності підстав, визначених статтею 5-1 Закону України «Про санкції», для застосування до відповідача санкції у виді стягнення в дохід держави активів 82

2.4.3.1 Щодо підстав для застосування санкції до юридичних осіб 85

2.4.3.2. Щодо підстав для застосування санкції до фізичних осіб..... 100

2.4.4. Щодо активів, до яких може застосовуватися санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» 111

2.4.4.1. Поняття та категорії активів, до яких застосовується санкція 111

2.4.4.2. Встановлення факту належності активу відповідачу..... 113

2.4.4.3. Доведення зв'язку підсанкційної особи з активом та вчинення дій, тотожних за змістом здійсненню права розпорядження активами..... 116

2.4.4.4. Пропорційність та співмірність втручання у право власності: баланс публічного інтересу та права 129

2.4.5. Щодо дотримання прав третіх осіб 135

2.4.5.1. Презумпція правомірності набуття права власності третіми особами та її спростування 136

2.4.5.2. Пропорційність втручання у право власності третіх осіб..... 147

РОЗДІЛ 3. Забезпечення позову як захід гарантування виконання рішення суду у справах про стягнення санкційних активів 153

3.1. Заяви про забезпечення позову: суб'єкти звернення, строки, порядок судового розгляду 153

3.2. Предмет і межі судової перевірки під час розгляду заяв про забезпечення позову 157

3.2.1. Щодо існування публічно-правового спору між сторонами та відповідності обраного заявником заходу забезпечення позову предмету спору 159

3.2.2. Щодо ризику істотного ускладнення чи унеможливлення виконання рішення суду у разі невжиття заходів забезпечення позову..... 165

3.2.3. Щодо співвідношення права (інтересу), про захист якого просить Міністерство юстиції України у заявах про забезпечення позову, із наслідками вжиття заходів забезпечення для заінтересованих осіб 177

3.3. Щодо окремих підстав відмови суду у задоволенні заяви про забезпечення позову 182

3.4. Щодо конкуренції між заходом забезпечення позову про застосування санкції та спеціальним порядком блокування активів (частина восьма статті 5 Закону України «Про санкції»)..... 183

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АП ВАКС, Апеляційна палата ВАКС – Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду;

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

ВАКС – Вищий антикорупційний суд;

ВС – Верховний Суд;

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду;

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень;

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини;

КАС ВС – Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду;

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України;

КГС ВС – Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

Конвенція – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;

КСУ – Конституційний Суд України;

КЦС ВС – Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду;

МЮУ, Мін'юст – Міністерство юстиції України;

НС(Р)Д – негласні слідчі (розшукові) дії;

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України;

рф – російська федерація;

Санкція, санкція про стягнення в дохід держави активів – санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»;

УВКПЛ ООН – Управління Верховного комісара ООН з прав людини;

ЦК України – Цивільний кодекс України;

ФДМ України – Фонд державного майна України.

Вступ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила необхідність формування нових правових механізмів захисту національної безпеки, державного суверенітету та територіальної цілісності України. Одним із таких механізмів стало законодавче запровадження санкції у виді стягнення в дохід держави активів, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції». Цей захід є унікальним для національної правової системи інструментом реагування держави на дії осіб, які створюють істотну загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України або значною мірою сприяють вчиненню таких дій іншими особами.

Запровадження такого виду санкції зумовлене не лише необхідністю обмеження можливості використання активів особами, діяльність яких становить загрозу Україні, а й унеможливлення їх подальшого використання для підтримки збройної агресії, терористичної діяльності чи іншої діяльності, спрямованої проти національної безпеки держави.

Винятковість та особливий характер цього обмежувального заходу обумовлює підвищені вимоги до забезпечення балансу між суспільним інтересом у захисті держави та необхідністю дотримання фундаментальних прав і свобод людини, насамперед права мирного володіння майном.

Розгляд справ про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів віднесено до виключної підсудності ВАКС. Так, після початку повномасштабного вторгнення рф перед ВАКС постало нове завдання – розгляд справ щодо застосування безпрецедентного для національної правової системи санкційного заходу, спрямованого на стягнення у дохід держави активів осіб, діяльність яких створює загрозу національній безпеці України або сприяє державі-агресору. Перша справа про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів була розглянута Вищим антикорупційним судом 1 вересня 2022 року.

У період із червня 2022 року по липень 2026 року за результатами розгляду адміністративних позовів Міністерства юстиції України про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів, рішеннями ВАКС задоволено у повному обсязі 58 позовів, частково задоволено вимоги 20 позовів, у задоволенні 1 позову – відмовлено.

В апеляційному порядку оскаржено 37 рішень ВАКС, з яких: 19 – рішення про задоволення позову, 17 – про часткове задоволення позовних вимог та 1 – про відмову у задоволенні позову МЮУ.

Апеляційною палатою ВАКС на стадії перевірки апеляційних скарг постановлено: 6 ухвал про повернення апеляційної скарги, 1 ухвалу про залишення апеляційної скарги без розгляду та 1 ухвалу про відмову у відкритті апеляційного провадження.

За результатами перегляду судових рішень за апеляційними скаргами: у 17 справах рішення ВАКС залишено без змін, у 2 справах – рішення скасовано,

у 9 справах – скасовано частково, в 1 справі – провадження за апеляційною скаргою закрито.

Згідно із судовими рішеннями ВАКС та Апеляційної палати ВАКС, що набрали законної сили, у справах про застосування санкції в дохід держави стягнуто, зокрема: 227 житлових та нежитлових приміщень, 81 земельну ділянку, 1889 транспортних засобів, 11 об'єктів повітряних і морських суден (літаки та риболовецький трейлер), 131 об'єкт у вигляді акцій, облігацій та часток у статутних капіталах юридичних осіб, корисні копалини вартістю 2,1 млрд грн, історико-культурні та матеріальні цінності, грошові кошти на суму понад 568 млн грн, 236 млн доларів США, 923 тис євро, 56 млн рос. руб., а також інші активи.

Специфікою санкційного механізму є те, що після набрання законної сили судовим рішенням відповідні активи передаються Фонду державного майна України, а грошові кошти, отримані від реалізації таких активів, зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до Фонду ліквідації наслідків збройної агресії**.**

За інформацією Фонду державного майна України станом на 14.07.2026 загальна сума надходжень до Фонду ліквідації наслідків збройної агресії від реалізації активів становить 5,594 млрд грн.

Наведені кількісні показники свідчать про важливу роль санкційного механізму у системі заходів держави, спрямованих на захист національних інтересів, водночас важливість застосування санкції не обмежується припиненням майнового зв'язку підсанкційної особи з активами. Стягнення активів у дохід держави має фінансове та відновлювальне значення, оскільки перетворює майно осіб, діяльність яких завдала шкоди Україні або сприяла її заподіянню, на ресурс для забезпечення державних потреб та подолання наслідків збройної агресії.

З огляду на винятковий характер санкції та її істотні майнові наслідки, Вищий антикорупційний суд у справах цієї категорії виконує особливу правозастосовну та гарантійну функцію. З одного боку, суд забезпечує реалізацію публічного інтересу у захисті національної безпеки, суверенітету й територіальної цілісності України та створює правові передумови для позбавлення держави-агресора, пов'язаних із нею осіб та інших суб'єктів, визначених законом, економічних ресурсів, здатних використовуватися на шкоду Україні. З іншого – саме суд зобов'язаний забезпечити належний баланс між публічним інтересом держави та гарантіями права власності.

За цих обставин особливого значення набуває єдність судової практики, передбачуваність критеріїв її застосування та послідовність підходів до вирішення ключових правових питань. Аналіз судової практики у цій категорії справ має не лише теоретичне, а й практичне значення для формування належних стандартів застосування санкційного законодавства України, забезпечення ефективного захисту публічних інтересів в умовах воєнного стану та водночас утвердження принципу верховенства права, за якого навіть

виняткові заходи державного реагування реалізуються через процедури, що забезпечують їх законність, обґрунтованість та судовий контроль.

Метою проведення узагальнення є виявлення та систематизація усталених і найбільш характерних підходів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС до вирішення справ цієї категорії, дослідження особливостей оцінки доказів і встановлення передбачених законом підстав для стягнення активів у дохід держави, визначення проблемних питань правозастосування, шляхів удосконалення судових процедур та окреслення найбільш важливих тенденцій у застосуванні цього нового для української правової системи інституту.

РОЗДІЛ 1. Правова природа інституту санкції у виді стягнення в дохід держави активів

1.1. Стягнення в дохід держави активів як винятковий обмежувальний захід у національній правовій системі

Інститут санкцій у сучасній правовій системі України сформувався як один із спеціальних правових механізмів протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам, насамперед, пов’язаним із російською агресією проти України.

Статтями 1, 2 Конституції України визначено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною.

Відповідно до приписів статей 16, 17, 18 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Всупереч фундаментальним принципам та нормам міжнародного права, закріпленим, зокрема, у Статуті Організації Об’єднаних Націй, Декларації Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1981 № 36/103 про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав, резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 16.12.1970 № 2734 (XXV), від 21.12.1965 № 2131 (XX), від 14.12.1974 № 3314 (XXIX), Меморандумі про гарантії безпеки у зв`язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994, Договорі про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та рф, Договорі про українсько-російський державний кордон, російська федерація у 2014 році розпочала неспровоковану військову агресію проти України.

14.08.2014 Верховною Радою України з метою забезпечення створення

механізму невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, включаючи ворожі дії, збройний напад інших держав чи недержавних утворень, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності на території України, завдання майнових втрат та створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод прийнято Закон України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII, який набрав чинності 12.09.2014.

Первісна редакція Закону України «Про санкції» передбачала широкий перелік санкцій, зокрема, блокування активів, обмеження торговельних операцій, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань, анулювання або зупинення дії ліцензій та інших дозволів тощо. Метою запровадження цих санкцій було ускладнення або припинення певних видів діяльності відповідних осіб, блокування економічних ресурсів та недопущення їх використання всупереч інтересам національної безпеки. При цьому втручання держави у майнову сферу особи за загальним правилом не мало наслідком остаточного припинення її права власності на відповідні активи.

Принципово новий етап розвитку санкційного законодавства розпочався після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, яке відбулося 24.02.2022. Безпрецедентна загроза національній безпеці спонукала законодавця впроваджувати більш рішучі та ефективні механізми захисту державних інтересів.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» від 12.05.2022 № 2257-IX (далі – Закон № 2257-IX), який набрав чинності 24.05.2022, внесено зміни до Закону України «Про санкції» та запроваджено новий вид санкції «стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними» (пункт 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»).

Санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 зазначеного Закону (далі – санкція у виді стягнення в дохід держави активів), має винятковий характер та може бути застосована лише щодо фізичних та юридичних осіб, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (зокрема шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли (зокрема шляхом фінансування та/або здійснення дій щодо матеріально-технічного забезпечення діяльності держави-агресора) вчиненню таких дій іншими особами, зокрема до резидентів у розумінні Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів» (частина перша статті 5-1 Закону України «Про санкції»).

Принципове значення для визначення правової природи цієї санкції має пряма вказівка законодавця на її винятковий характер, яка обумовлена насамперед її особливою інтенсивністю. Якщо блокування активів за своєю суттю є тимчасовим позбавленням можливості користуватися та розпоряджатися активами, то стягнення в дохід держави має наслідком припинення майнового зв'язку особи з відповідними активами та їх перехід у державну власність. Саме тому ця санкція за своїми юридичними наслідками істотно відрізняється від інших спеціальних економічних та обмежувальних заходів.

Законодавець у пункті 3 статті 6 Закону України «Про санкції» закріпив, що застосування цієї санкції є винятковим заходом, обумовленим гостротою становища та необхідністю досягнення цілей Закону в умовах правового режиму воєнного стану. Така законодавча характеристика має принципове значення для правозастосування, оскільки орієнтує суд на необхідність особливо ретельної перевірки як підстав застосування санкції, так і характеру та обсягу втручання держави у майнові права відповідної особи.

До особливостей цього виду санкції можна також віднести ту обставину, що до сфери санкційного впливу можуть потрапити не тільки активи, що належать фізичній або юридичній особі, а й активи, щодо яких підсанкційна особа прямо або опосередковано через інших осіб може здійснювати дії, тотожні за змістом реалізації права розпорядження. Запровадження такої можливості спрямовано на запобігання обходу санкційного законодавства шляхом формального переоформлення майна на підконтрольних осіб або здійснення майнового контролю за відповідними активами.

Отже, запровадження санкції у виді стягнення активів у дохід держави свідчить про якісну трансформацію української санкційної політики – від переважно обмежувального впливу на майнові та економічні можливості особи до можливості остаточного позбавлення її активів на користь держави. Така трансформація зумовлена не звичайними умовами функціонування правової системи, а винятковими обставинами, пов'язаними з воєнною агресією та необхідністю захисту державних інтересів.

Водночас варто наголосити, що винятковий характер санкції не означає її позасудовість. Навпаки, однією з найбільш істотних гарантій законності її застосування стало встановлення судового порядку прийняття рішення про стягнення в дохід держави активів. Закон № 2257-IX, доповнивши статтю 20 КАС України, визначив, що Вищому антикорупційному суду підсудні справи про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

Передаючи саме суду повноваження щодо остаточного вирішення про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів, законодавець фактично поклав на нього завдання забезпечити баланс між імперативом захисту національної безпеки та вимогами верховенства права, законності, обґрунтованості й пропорційності втручання у право на мирне володіння майном.

З огляду на викладене, стягнення активів у дохід держави доцільно розглядати не як звичайний майновий захід державного примусу, а як особливий, винятковий правовий механізм захисту держави в умовах надзвичайних безпекових викликів, застосування якого потребує підвищеного стандарту судового обґрунтування та захисту. Ефективність цього механізму визначається не лише кількістю стягнутих активів, а передусім здатністю судової системи забезпечити його законне, обґрунтоване, передбачуване та пропорційне застосування. Саме в цьому полягає особливе місце Вищого антикорупційного суду у реалізації санкційної політики держави та формуванні відповідної національної судової практики.

1.2. Критерії легітимності втручання держави у право на мирне володіння майном у світлі міжнародного права

Право на мирне володіння майном є одним із основоположних прав людини, оскільки воно забезпечує економічну свободу особи, стабільність майнових відносин і втілення принципу верховенства права. Водночас це право не є абсолютним. Держава, за наявності належних правових підстав, може втручатися у сферу майнових прав задля захисту суспільних інтересів. Таке втручання має відповідати вимогам статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном, а позбавлення майна допускається лише в інтересах суспільства, на умовах, передбачених законом, і з дотриманням загальних принципів міжнародного права.

Застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», є найсуворішою формою втручання держави у право особи на мирне володіння майном. Враховуючи правові наслідки такого заходу, судовий розгляд цієї категорії справ має здійснюватися з обов’язковим урахуванням міжнародних стандартів захисту права власності, закріплених у статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини, яка відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права для національних судів.

Європейський суд з прав людини сформував три взаємопов’язані критерії оцінки правомірності втручання держави у право на мирне володіння майном: 1) законність (lawfulness), 2) наявність легітимної мети (legitimate aim); 3) пропорційність, що забезпечує справедливий баланс (fair balance) між вимогами загального інтересу та захистом фундаментальних прав особи.

Рішення ЄСПЛ у справі «Sporrong and Lönnroth v. Sweden» від 23.09.1982 заклало фундаментальні засади цього триступеневого тесту, зазначивши, що відсутність хоча б одного із зазначених критеріїв свідчить про несумісність відповідного втручання з вимогами статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Відповідно до визначених критеріїв суд насамперед має перевірити відповідність втручання вимозі законності. Разом з цим критерій «передбаченості законом» у розумінні Конвенції не обмежується формальним існуванням законодавчої норми.

Як зазначив ЄСПЛ у рішенні від 25.03.1999 у справі «Iatridis v. Greece», поняття «закон» охоплює також вимоги його якості, доступності, чіткості та передбачуваності для адресатів правового регулювання. Аналогічна правова позиція висловлена Судом у справі «Beyeler v. Italy» – у рішенні від 05.01.2000 наголошено, що державне втручання у право власності повинно ґрунтуватися на достатньо визначених правових нормах, які унеможливлюють свавільне застосування дискреційних повноважень органами державної влади. У справах «Щокін проти України» та «Сєрков проти України» ЄСПЛ також визначив критерій законності через вимоги правової визначеності та передбачуваності закону (рішення від 14.10.2010, 07.07.2011).

Другою обов'язковою складовою перевірки правомірності втручання є встановлення його легітимної мети. Застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів спрямоване на забезпечення національної безпеки, захист державного суверенітету, територіальної цілісності України та протидію збройній агресії рф, що відповідає публічному інтересу. Водночас, навіть якщо втручання здійснюється в інтересах суспільства, це не звільняє державу від обов'язку забезпечити дотримання інших гарантій, передбачених статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

ЄСПЛ у рішенні у справі «James and Others v. the United Kingdom» від 21.02.1986 конкретизував зміст легітимної мети й межі розсуду держави, а у рішенні у справі «Beyeler v. Italy» від 05.01.2000 наголосив, що обмеження права власності має переслідувати законну мету за допомогою засобів, які є пропорційними меті. Окремим критерієм, який під час розгляду справ про стягнення активів у порядку накладення державою санкцій має ключове значення, є перевірка пропорційності втручання.

У справі «Sporrong and Lönnroth v. Sweden» ЄСПЛ у рішенні від 23.09.1982 сформулював принцип «справедливого балансу», відповідно до якого втручання у право власності не повинно покладати на особу «індивідуальний і надмірний тягар» (individual and excessive burden). У справах «Трегубенко проти України» (рішення від 02.11.2004), «Edwards v. Malta» (рішення від 24.10.2006) та «Bulves AD v. Bulgaria» (рішення від 22.01.2009), «Україна – Тюмень» проти України» (рішення від 22.11.2007). Суд розширив розуміння принципу недопустимості покладення на особу надмірного індивідуального тягаря та зазначив, що має бути розумне співвідношення між засобами та метою, що досягається, – так званий «справедливий баланс» між інтересом суспільства та вимогами щодо захисту фундаментальних прав особи.

Рішення ЄСПЛ у справі «East/West Alliance Limited проти України» узагальнило попередню практику, підтвердивши, що лише сукупне дотримання критеріїв законності, легітимної мети та пропорційності

(справедливого балансу) дозволяє визнати втручання держави у право мирного володіння майном таким, що відповідає вимогам статті 1 Першого протоколу до Конвенції (рішення від 23.01.2014).

Отже, практика Європейського суду з прав людини сформувала усталену доктрину щодо оцінки допустимості втручання держави у право на мирне володіння майном. Саме ці критерії становлять універсальний стандарт конвенційного контролю і сприяють забезпеченню належного балансу між публічними інтересами держави та ефективним захистом прав людини відповідно до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

В умовах сучасних викликів, пов’язаних із забезпеченням національної безпеки, проведенням санкційної політики, примусовим відчуженням майна та іншими формами державного втручання у майнову сферу, питання дотримання критеріїв легітимності такого втручання набуває особливої актуальності.

РОЗДІЛ 2. Особливості провадження у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»

2.1. Процесуальні строки у справах про стягнення активів у порядку накладення державою санкцій

Відповідно до частини третьої статті 20, частини п’ятої статті 22 КАС України Вищому антикорупційному суду підсудні справи про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

Частиною четвертою статті 5 КАС України визначено, що суб’єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України.

Відповідно до підпунктів 2-10 пункту 3 та підпункту 54-3 пункту 4 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою КМУ від 02.07.2014 № 228, Міністерство юстиції України уповноважено звертатися до суду з позовами та брати участь у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

Статтею 283-1 КАС України визначені особливості провадження у справах про застосування санкцій. Зокрема, спеціальні норми цієї статті встановлюють стислі строки провадження для цієї категорії справ з огляду на їхню суспільну значущість, необхідність швидкого реагування на загрози національній безпеці та запобігання ухиленню від санкцій.

Згідно із приписами зазначеної статті КАС України провадження у справах про застосування санкції вирізняється таким.

Позовна заява про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», може бути подана до суду лише протягом строку дії правового режиму воєнного стану.

Позовна заява повинна відповідати вимогам, визначеним частиною першої статті 283-1 КАС України. У разі недотримання встановлених вимог суд повідомляє про це позивача та надає йому строк, але не більше ніж 24 години, для усунення недоліків (для порівняння – загальний строк для усунення недоліків за КАС України у разі залишення позову без руху – до 5 днів). Невиконання вимог суду в установлений строк має наслідком повернення позивачу позовної заяви та доданих до неї документів. Повернення позовної заяви не є перешкодою для повторного звернення з нею до суду після усунення її недоліків.

Строк для подання відзиву на позовну заяву у справах цієї категорії є коротшим за загальний передбачений КАС України строк для такої дії – особа, щодо якої ставиться питання про застосування санкції, має право подати відзив на позовну заяву у п’ятиденний строк з дня її одержання.

У справах зазначеної категорії не допускається зупинення провадження у справі з підстав, передбачених пунктом 3 частини першої статті 236 КАС України, а саме: – об’єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, – до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об’єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

Прискорене провадження цієї категорії справ характеризується також скороченим строком розгляду – справа про застосування санкції вирішується колегією у складі трьох суддів ВАКС протягом 30 днів з дня надходження позовної заяви до суду.

Для справ розглядуваної категорії передбачається застосування стандарту доказування, суд ухвалює рішення на користь тієї сторони, чиї докази є більш переконливими порівняно з доказами іншої сторони. У звичайних адміністративних справах діють правила розподілу тягаря доказування (стаття 77 КАС України), а суд оцінює докази відповідно до статті 90 КАС України, яка не встановлює окремого формалізованого стандарту доказування.

За результатами розгляду позовної заяви ВАКС ухвалює одне з таких рішень: 1) про задоволення позовних вимог повністю або частково та застосування до фізичної або юридичної особи санкції; 2) про відмову у задоволенні позову. У разі проголошення в судовому засіданні скороченого (вступної та резолютивної частин) рішення суду повне рішення суду складається не пізніше п’яти днів з дня його проголошення.

Апеляційне провадження у цій категорії справ також вирізняється скороченими процесуальними строками. Так, апеляційна скарга на рішення

ВАКС може бути подана учасником справи та/або його представником до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду протягом п’яти днів з дня проголошення рішення суду.

Розгляд апеляційної скарги здійснюється Апеляційною палатою ВАКС протягом 15 днів з дня надходження апеляційної скарги до суду. Апеляційна палата ВАКС переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.

За результатами розгляду апеляційної скарги Апеляційна палата ВАКС ухвалює одне з таких рішень: 1) про залишення судового рішення без змін, а апеляційної скарги – без задоволення; 2) про зміну судового рішення; 3) про скасування судового рішення та ухвалення нового рішення.

Постанова Апеляційної палати ВАКС набирає законної сили негайно після її проголошення та не підлягає оскарженню у касаційному порядку.

Судове рішення про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», в день набрання ним законної сили надсилається до органу, який здійснює повноваження у сфері управління активами, щодо яких ухвалено судове рішення про застосування такої санкції, для визначення порядку та способу його виконання, а також до апарату Ради національної безпеки і оборони України.

Про практику застосування цих положень суддями першої та апеляційної інстанції йтиметься у наступних розділах узагальнення.

Процесуальні строки у справах про стягнення активів у дохід держави є одним із ключових елементів спеціальних правил адміністративного провадження, запровадженого Законом України «Про санкції» та КАС України.

Скорочені процесуальні строки для цієї категорії справ обумовлені публічним інтересом у своєчасному застосуванні санкцій та ефективності санкційного механізму, необхідністю забезпечення національної безпеки та запобігання відчуженню або приховуванню активів.

Водночас важливим є те, що більш стислі строки провадження не звільняють суд від обов’язку дотримуватися принципів верховенства права, рівності сторін, змагальності, права на справедливий суд та ефективний судовий захист.

Отже, особливість процесуальних строків у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», полягає у необхідності поєднання принципу оперативності розгляду з гарантіями справедливого судового розгляду та забезпеченням права сторін на захист.

2.1.1. Строк звернення з адміністративним позовом до суду: динаміка законодавчих змін

Одним із ключових в адміністративному судочинстві є строк звернення до адміністративного суду, який прийнято розуміти як період часу після

виникнення спору у публічно-правових відносинах, протягом якого особа має право звернутися до адміністративного суду за захистом своїх прав, свобод чи інтересів.

Частиною першою статті 122 КАС України визначено, що позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого цим Кодексом або іншими законами. Дотримання строків звернення із позовною заявою про застосування санкції до суду є предметом судової перевірки під час вирішення питання про відкриття провадження за адміністративним позовом.

Первинна редакція статті 283-1 КАС України, яка регулює особливості провадження у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», не визначала строку звернення МЮУ із адміністративним позовом до ВАКС.

У подальшому Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій» від 13.07.2023 № 3223- IX такий строк було встановлено. Цей Закон доповнив частиною сьомою статтю 122 КАС України та змінив частину першу статті 283-1 КАС України, визначивши можливість подання до ВАКС позовної заяви про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», протягом строку дії правового режиму воєнного стану. Ці зміни набрали чинності 29.07.2023.

До внесення зазначених змін до КАС України, вирішуючи питання дотримання МЮУ строків звернення до суду із позовною заявою про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів, суд керувався положеннями частини другої статті 122 КАС України.

Згідно з чинною на той час редакцією частини другої статті 122 КАС України для звернення до адміністративного суду суб’єкта владних повноважень встановлювався тримісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислювався з дня виникнення підстав, які дають суб’єкту владних повноважень право на пред’явлення визначених законом вимог. Водночас цією нормою передбачалась можливість встановлення КАС України та іншими законами інших строків для звернення суб’єкта владних повноважень до адміністративного суду.

Аналіз судових рішень ВАКС, ухвалених у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», до набрання чинності Законом України № 3223-IX показав, що у згаданий період судді ВАКС під час вирішення питання дотримання МЮУ строків звернення до суду із адміністративним позовом враховували: 1) абзац 2 частини другої статті 122 КАС України щодо можливості встановлення інших строків звернення до адміністративного суду; 2) встановлення строку звернення до суду з позовом про застосування санкції Законом України «Про санкції», норми якого у цій частині є спеціальними стосовно загальних приписів статті 122 КАС України та мають перевагу у застосуванні до розглядуваних правовідносин.

Так, у справах № 991/6606/22, № 991/4151/23, № 991/4985/23 суд, постановляючи ухвали від 22.12.2022, 12.05.2023, 08.06.2023 про відкриття провадження у справах за позовом МЮУ про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», зазначав, що наявність двох обставин: блокування активів та дія воєнного стану є підставами для звернення Міністерства юстиції із позовом про застосування санкції. З огляду на існування цих обставин вважав, що позовна заява подана у строк, встановлений законом *(провадження* № 2-а/991/8/22, *реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108034531; провадження № 2-а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110840421; провадження* № 2-а/991/13/23, *реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111431378).* Зазначені судові рішення в частині дотримання строку звернення до суду в апеляційному порядку не переглядались.

Потрібно зауважити на наявність у практиці ВАКС й іншої точки зору суддів з цього питання. В окремих справах сформована позиція, що МЮУ може звернутись до ВАКС із позовом про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», протягом трьох місяців з дня виникнення відповідних підстав. У цей же час практика щодо визначення моменту, з якого необхідно обрахувати початок такого тримісячного строку звернення до суду, також не вбачалась однозначною.

Так, у справі № 991/5982/22 колегія суддів, задовольняючи адміністративний позов МЮУ до ОСОБА_1 про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», серед іншого, дійшла висновку, що для позивача тримісячний строк на звернення до суду розпочався із дати накладання РНБО санкції у виді блокування активів відповідача.

Мотивуючи ухвалене рішення від 07.12.2022 у цій справі, суд зазначав, що *на підставі рішення РНБО від 09.06.2022 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», введеного в дію Указом Президента України від 09.06.2022 № 401/2022, до ОСОБА_1 застосовано санкцію у вигляді безстрокового блокування активів. Закон України № 2257-IX набрав чинності 24.05.2022, тому накладення РНБО санкції у виді безстрокового блокування активів відповідача було прийняте після набрання ним чинності. Абзацом 2 ч. 2 ст.122 КАС України передбачено, що для звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень встановлюється тримісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня виникнення підстав, що дають суб'єкту владних повноважень право на пред'явлення визначених законом вимог. Отже, для позивача тримісячний строк на звернення до суду розпочався із дати накладання РНБО санкції у виді безстрокового блокування активів відповідача, тобто з 09.06.2022 (провадження № 2-а/991/5/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107753247).*

Аналогічної позиції дотримався ВАКС у справі № 991/5799/22 *(провадження № 2-а/991/4/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107679815)*. Зазначені судові рішення в частині строку звернення до суду із позовом в апеляційному порядку не переглядались.

Окреслену позицію ВАКС щодо обрахування строку звернення до суду з позовом уточнила Апеляційна палата ВАКС у справі № 991/265/23, зазначивши у постанові від 16.06.2023 , що *перебіг строку на звернення до суду з адміністративним позовом обчислюється протягом трьох місяців з дня набрання чинності Указами Президента, якими відповідні рішення РНБО введено в дію (провадження № 22-а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111734983)*.

Водночас судді ВАКС застосовували й інший підхід до визначення строку звернення із позовом до суду. У рішенні у справі № 991/5572/22 суд зазначав, що *у суб'єкта звернення виникає право на пред'явлення визначених законом позовних вимог не з моменту винесення указу Президента України про введення у дію відповідного рішення Ради національної безпеки та оборони України, а з моменту встановлення всіх умов для застосування санкції, зокрема належності особі певного майна (активів), разом з цим строк звернення до суду із відповідною позовною заявою обмежується періодом дії правового режиму воєнного стану.*

Обґрунтовуючи такий підхід у питаннях строку звернення позивача до суду, судді враховували таке: 1) видання указу Президента України про введення у дію рішення РНБО «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» є обов'язковою умовою для звернення до суду із позовною заявою про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»; 2) цей закон не передбачає обов'язку РНБО конкретизувати у своєму рішенні перелік заблокованих активів; 3) таке рішення носить персональний характер та є підставою для тимчасового обмеження права певної особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном, де б воно не знаходилося та з чого б воно не складалося; 4) введення у дію відповідного рішення РНБО про застосування персональних санкції для суб'єкта звернення до суду із відповідним позовом є підставою саме для вжиття заходів щодо пошуку наявного у особи майна (активів) *(провадження № 2- а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920)*.

Такого підходу до визначення дотримання строку звернення до суду з позовом дотримано у рішеннях у справах № 991/5732/22, № 991/6317/22, № 991/6376/22, № 991/6655/22, № 991/317/23, № 991/480/23, № 991/1396/23, № 991/2086/23, № 991/5279/23, № 991/5824/23 *(провадження № 2-а/991/3/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918181; провадження № 2-а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108372968; провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108363346; провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108734914; провадження № 2- а/991/3/23, реєстраційний*

номер судового рішення в ЄДРСР – 108683794; провадження № 2-а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108576118; провадження № 2- а/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109042540; провадження № 2-а/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109454301; провадження № 2-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226; провадження № 2- а/991/16/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112104453). Судові рішення у зазначених справах з питань строку звернення до суду із адміністративним позовом в апеляційному порядку не переглядались.

У справі № 991/6051/23 колегія суддів Апеляційної палати ВАКС, залишивши без змін рішення ВАКС від 22.08.2023 про задоволення позовної заяви МЮУ до ПАТ «Група ЛСР» про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», серед іншого, надавала оцінку доводам апеляційної скарги представника третьої особи, яка не заявляла самостійних вимог щодо предмету спору, щодо пропуску позивачем строку звернення до суду з адміністративним позовом.

Так, у постанові від 10.10.2023, посилаючись на положення абзацу 2 частини другої статті 122 КАС України у редакції, чинній на момент звернення позивача до суду першої інстанції, та статті 5 Закону України «Про санкції», колегія суддів АП ВАКС зазначила, що *враховуючи тривалість процедури отримання від інших уповноважених органів інформації про наявні активи, а також перевірку їх приналежності відповідачам та пов'язаним з ними фізичним та юридичним особам, …погоджується з позицією позивача про те, що вважати підставою для звернення до суду з адміністративним позовом сам факт введення в дію рішення РНБО відповідним Указом Президента України – невірно.*

Крім того, як правильно зазначено в оскаржуваному рішенні, у зв'язку з військовою агресією рф проти України, на підставі пропозиції РНБО, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 в Україні введено воєнний стан строком на 30 діб, який у подальшому неодноразово продовжувався та наразі діє до 15.11.2023 року включно. Відтак, як на момент звернення позивача до суду з адміністративним позовом, так і на час постановлення оскаржуваного рішення судом першої інстанції в Україні зберігає чинність правовий режим воєнного стану.

Посилання адвоката на порушення судом першої інстанції статей 57, 58 Конституції України щодо зворотної дії закону у часі є необґрунтованими, оскільки провадження у даній справі хоча і відкрито судом першої інстанції до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій» № 3223-IX від 13.07.2023, однак до її розгляду мають застосовуватись правила, які діють після набрання чинності зазначеним Законом. Крім того, внесенням зазначеним законом змін до статті 122 КАС України в частині конкретизації

строків звернення до суду у справах даної категорії в межах дії режиму воєнного стану законодавцем усунуто неоднозначність розуміння співвідношення вказаної норми та статті 5-1 Закону України «Про санкції», як загальної та спеціальної, що лише підтверджує позицію позивача в цьому питанні (провадження № 22-а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114255828).

Отже, аналіз судової практики ВАКС та Апеляційної палати ВАКС у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», засвідчив існування до липня 2023 року таких підходів до вирішення питання щодо дотримання строку звернення МЮУ до ВАКС: 1) застосування спеціального строку, що триває протягом воєнного стану, 2) застосування загального тримісячного строку з моменту введення в дію рішення РНБО Указом Президента, 3) застосування тримісячного строку з моменту виявлення активів та встановлення їх належності відповідачу. Внесенням Законом України № 3223-IX від 13.07.2023 змін до статті 283-1 КАС України законодавець остаточно закріпив спеціальне правило щодо можливості звернення МЮУ до суду із позовом про накладення санкції у вигляді стягнення у дохід держави активів протягом усього строку дії воєнного стану, що сприяло уніфікації судової практики першої та апеляційної інстанції ВАКС.

2.1.2. Строки розгляду крізь призму критеріїв розумного строку, визначених практикою ЄСПЛ

Згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини критеріями розумних строків є: правова та фактична складність справи; поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; поведінка органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для заявника (рішення у справах: «Fedina v. Ukraine» від 02.09.2010; «Матіка проти Румунії» від 02.11.2006).

Як убачається із аналізу судових рішень ЄСПЛ щодо тлумачення положення «розумний строк», строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ. Під час визначення та застосування процесуальних строків суд у кожній справі має забезпечити належний баланс між публічним інтересом у швидкому застосуванні санкцій та правом відповідача мати реальну можливість представити свою позицію суду в умовах, які не ставлять її у суттєво несприятливе становище порівняно з іншою стороною.

Про розумність строків розгляду справи судом, яка віднесена до основних засад (принципів) адміністративного судочинства, йдеться у пункті 8 частини третьої статті 2 КАС України. Пунктом 11 частини першої статті 4 КАС України розумний строк визначено як найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. Отже, розумним вважається строк, який є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного судового захисту та відповідає завданню адміністративного судочинства. За змістом статті 119 КАС України суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій.

Частини четверта та восьма статті 283-1 КАС України у редакції, чинній на час запровадження справ про застосування санкції, визначали десятиденний строк розгляду справи для ВАКС та п'ятиденний строк розгляду апеляційної скарги для АП ВАКС.

У питаннях строків суди першої та апеляційної інстанцій зважали на критерії, вироблені практикою Європейського суду з прав людини: складність справи, поведінка заявника, поведінка державних органів, значущість питання для заявника. Судова практика показувала, що дотримання зазначених строків з огляду на специфіку та значний обсяг матеріалів справ є утрудненим і не сприяє забезпеченню гарантій справедливого судового розгляду, тому суди обох інстанцій у своїх рішеннях торкалися питання надання оцінки встановленим вимогам щодо строків розгляду.

Наслідком такої ситуації стала необхідність внесення законодавчих змін.

Законом України від 13.07.2023 № 3223-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій» строк розгляду ВАКС адміністративних справ про застосування санкції та розгляду Апеляційною палатою ВАКС апеляційних скарг на ухвалені ВАКС рішення було подовжено. З 29.07.2023 згідно із запровадженими до статті 283-1 КАС України змінами строк вирішення ВАКС справи збільшено до 30 днів з дня надходження позовної заяви до суду, строк розгляд Апеляційною палатою ВАКС апеляційної скарги – до 15 днів з дня надходження апеляційної скарги до суду.

Варто зазначити, що зміст судових рішень ВАКС та АП ВАКС, постановлених в окремих справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», підтвердив неможливість дотримання в окремих випадках навіть збільшених законодавцем строків для розгляду адміністративного позову та апеляційної скарги без шкоди для забезпечення гарантій справедливого судового розгляду. Тому судді першої та апеляційної інстанцій, крізь призму наведених критеріїв розумних строків, вироблених практикою ЄСПЛ та закріплених у КАС України, доходили вмотивованих висновків про допустимість відступу від спеціальних строків розгляду за наявності об'єктивних причин.

Такий відступ обумовлювався об’єктивними факторами, серед іншого, пов’язаними із: 1) вимогою закону про колегіальний розгляд справи колегією у складі трьох суддів, оскільки призначення судових засідань потребує узгодження з графіками інших суддів; 2) значною кількістю учасників справи, які перебували як на території України, так і за кордоном, у тому числі у рф, необхідністю вжиття заходів щодо повідомлення цих учасників про дату, час та місце розгляду справи і надання часу для підготовки пояснень та заперечень щодо позовних вимог; 3) необхідністю вирішення заявлених суддям відводів; 4) кількістю матеріалів, що потребували дослідження, обсяг яких значно зростав від дня надходження справи до суду до ухвалення рішення у справі; 5) наданням учасникам справи часу для ознайомлення з додатково приєднаними до матеріалів справи доказами; 6) вирішенням питань про залучення до участі у справі третіх осіб, допуском до участі перекладачів; 7) обмеженістю робочого часу та наявністю у графіках судових засідань суддів інших призначених до розгляду судових справ; тривалістю перерв між призначеними судовими засіданнями; 8) значенням питання, порушеного у позові, як для позивача, так і для інших учасників справи.

Мотивуючи рішення від 23.01.2023, 16.02.2023, 29.10.2024, 31.05.2024, 18.04.2024, 30.09.2024, 05.02.2025, 02.12.2024, 28.04.2026 у згаданих справах, суд зазначав про те, що законодавчо визначений десятиденний/тридцятиденний строк для розгляду таких справ не зміг би забезпечити повноту й об’єктивність судового розгляду, повноцінну змагальність, можливість знати і коментувати усі докази, подані на обґрунтування позицій учасників, мати достатній час для ознайомлення з доказами, можливість надавати докази тощо. З урахуванням наведених факторів, незважаючи на вихід за межі визначеного процесуальним законом строку для розгляду адміністративних справ, суд вважав, що розгляд справ відбувся із забезпеченням прав учасників процесу та з’ясуванням усіх обставин справи у розумний строк, адже суд зі свого боку не допустив несвоєчасного призначення справи до розгляду, безпідставного відкладення розгляду, призначення невиправдано тривалих перерв під час розгляду справи (*провадження* № 2-а/991/8/22, *реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262; провадження № 2-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868*; *провадження № 2-а/991/29/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426; провадження № 2-а/991/30/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119514575; провадження № 2-а/991/1/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654; провадження № 2-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655; провадження № 2-а/991/20/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275; провадження № 2-а/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144; провадження № 2-а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795*).

У практиці Апеляційної палати ВАКС спостерігались випадки обґрунтованого розгляду апеляційних скарг на рішення ВАКС у справах про застосування санкції поза межами встановленого частиною восьмою статті 283-1 КАС України строку для такого розгляду.

У справах № 991/265/23 та № 991/10700/23 суд апеляційної інстанції зазначав, що законодавчо визначений п'ятиденний/п'ятнадцятиденний строк для розгляду апеляційної скарги не зміг би забезпечити повноту й об`єктивність судового розгляду, повноцінну змагальність. Суд зауважував про недопущення зі свого боку несвоєчасного призначення справи до розгляду, безпідставного відкладення розгляду справи чи оголошення перерви, призначення невиправдано тривалих перерв під час розгляду справи, тому вважав, що розгляд відбувся у розумний строк із забезпеченням прав учасників процесу та з'ясуванням усіх обставин справи.

Відступ від встановленого процесуальним законом строку апеляційного розгляду у згаданих справах обумовлювався, серед іншого, такими об'єктивними факторами: 1) надходженням значної кількості апеляційних скарг учасниками провадження; 2) невиконанням вимог ухвал суду про залишення апеляційних скарг без руху, клопотаннями учасників про продовження строку для усунення недоліків поданих ними апеляційних скарг, подовженням строку для усунення недоліків; 3) значною кількістю учасників справи, які перебували як в Україні, так і поза її межами, необхідністю вжиття заходів щодо їх належного повідомлення про дату, час та місце судових засідань із наданням часу для подання відзиву та заперечень на апеляційні скарги; 4) складністю справи, пов'язаної із необхідністю встановлення окремих фактичних обставин, що мають суттєве значення для ухвалення рішення у справі, та водночас потребують опрацювання значного обсягу документів; 5) обсягом матеріалів справи, електронних доказів на оптичних носіях, які мав дослідити суд, та зростанням цього обсягу із часу надходження справи до апеляційного суду до ухвалення рішення за результатами апеляційного розгляду (зокрема, в одній із справ суд досліджував 39 томів, в іншій – 59 томів матеріалів); 6) кількістю і природою активів, які судом першої інстанції стягнуто в дохід держави (до прикладу, в одній з цих справ суд стягнув 312 об`єктів рухомого і нерухомого майна, належного чотирьом юридичним особам, а також корпоративні права і грошові кошти); 7) обмеженістю робочого часу та наявністю на розгляді колегії суддів значної кількості інших судових справ, зокрема, кримінальних проваджень та матеріалів слідчих суддів; 8) необхідністю надання учасникам справи часу для ознайомлення з доводами апеляційних скарг, додатково долученими доказами та додатковими поясненнями; 9) значенням питання, порушеного в апеляційних скаргах, для осіб, якими вони подані *(провадження № 22-а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111734983; провадження № 22-а/991/2/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127601764)*.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку про формування судами першої та апеляційної інстанцій послідовного підходу щодо необхідності застосування положень статті 283-1 КАС України, якими визначені спеціальні строки розгляду справ про застосування санкцій, у взаємозв'язку із принципом розумності строків судового розгляду, гарантованим статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та положеннями КАС України. Суть такого бачення полягає у тому, що у випадках, коли дотримання встановленого процесуального строку може призвести до обмежень права на справедливий суд, повноцінної реалізації принципу змагальності або всебічного дослідження обставин справи, суд може відступити від такого строку за умови, що відповідне перевищення є об'єктивно зумовленим, пропорційним та не свідчить про невиправдане затягування судового провадження.

2.1.3. Строк апеляційного оскарження рішень у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів

Відповідно до частини восьмої статті 283-1 КАС України апеляційна скарга на рішення ВАКС може бути подана учасником справи та/або його представником до Апеляційної палати ВАКС протягом п'яти днів з дня проголошення рішення суду. Якщо в судовому засіданні проголошено скорочене (вступну та резолютивну частини) рішення суду, зазначений строк обчислюється з дня складення повного рішення суду та його опублікування на офіційному веб-сайті ВАКС. Учасники справи, які не були присутні при проголошенні рішення суду, а також особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити рішення суду протягом п'яти днів з дня його опублікування на офіційному веб-сайті ВАКС.

Особливості обчислення процесуальних строків в окремих категоріях адміністративних справ, до яких належать і провадження у справах про застосування санкцій, урегульовано статтею 270 КАС України.

Згідно з частиною п'ятою статті 270 КАС України передбачено, що днем подання позовної заяви, апеляційної скарги є день їх надходження до відповідного суду. Строки подання позовних заяв і апеляційних скарг, встановлені у справах, визначених цією статтею, не може бути поновлено. Позовні заяви, апеляційні скарги, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

За загальним правилом строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здані на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку (частина дев'ята статті 120 КАС України). Однак наведене правило не застосовується до справ про застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави, про що прямо зазначено у частині першій статті 270 КАС України.

Дотримання строків звернення з апеляційною скаргою є одним із питань, які апеляційний суд перевіряє під час вирішення питання про відкриття апеляційного провадження.

У справі № 991/1542/23 ухвалою колегії суддів Апеляційної палати ВАКС від 13.03.2023 відкрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою адвоката в інтересах ОСОБА_1 на рішення ВАКС від 27.02.2023, яка була подана поштою 01.03.2023 і надійшла до суду 07.03.2023. У цій справі колегія суддів з *метою забезпечення права особи на справедливий суд, що включає право на апеляційне оскарження судового рішення, керуючись ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод,* дійшла висновку про наявність підстав для відкриття апеляційного провадження *(провадження № 22-а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109509247).*

Один із членів колегії суддів апеляційного суду не погодився із цим рішенням про відкриття апеляційного провадження та виклав окрему думку щодо ухвали Апеляційної палати ВАКС від 13.03.2023. Серед іншого, суддя зауважив, що *згідно з практикою ЄСПЛ застосування судами наслідків пропущення строків звернення до суду не є порушенням права на доступ до суду. Відповідно до частини п'ятої статті 270 КАС України, у справах про застосування санкцій днем подання апеляційної скарги є день її надходження до суду, а не день відправлення поштою* і *встановивши, що апеляційну скаргу на рішення ВАКС від 27.02.2023 подано з пропуском строку на його апеляційне оскарження і такий строк не може бути поновлено, колегія суддів, з огляду на положення частини п'ятої статті 270 КАС України, мала залишити подану апеляційну скаргу без розгляду (провадження №22- а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109509248).*

Аналіз практики Апеляційної палати ВАКС свідчить про застосування правил щодо строків апеляційного оскарження, встановлених статтями 270 та 283-1 КАС України.

У справі № 991/9891/23 АП ВАКС постановила ухвалу про залишення без розгляду апеляційної скарги ДП «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова» на рішення ВАКС від 01.12.2023 у справі за позовом МЮУ до ПАТ «Авіаційний комплекс ім. С.В.Ільюшина», треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача ПАТ «Об'єднана авіабудівельна корпорація», Державна корпорація зі сприяння розробці, виробництву та експорту високотехнологічної промислової продукції «Ростех» та на стороні позивача ДП «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова», про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», оскільки апеляційна скарга надійшла з пропуском строку.

Мотивуючи ухвалу від 26.12.2023 про залишення без розгляду апеляційної скарги, АП ВАКС виходила з того, що: 1) оскаржуване рішення ВАКС ухвалене 01.12.2023 та опубліковане на його офіційному веб-сайті

05.12.2023; 2) 06.12.2023 це рішення суду отримано ДП «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова»; 3) апеляційна скарга Генерального директора надійшла до АП ВАКС лише 21.12.2023 року, тобто після закінчення п'ятиденного строку на його оскарження; 4) зазначену апеляційну скаргу направлено до суду засобами поштового зв'язку та надано до поштового відділення 11.12.2023; 5) з огляду на положення частини п'ятої статті 270 КАС України правила частини дев'ятої статті 120 КАС України (за якими строк вважається дотриманим у разі здачі скарги на пошту до його закінчення) на ці правовідносини не поширюються, а пропущений строк на апеляційне оскарження відновленню не підлягає.

Зважаючи на особливу мету застосування санкцій та усвідомлюючи потребу невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, включаючи ворожі дії, збройний напад інших держав чи недержавних утворень, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності держави, фізичних та юридичних осіб, завдання майнових втрат та створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод, на переконання суддів, встановлення скорочених строків на подання апеляційних скарг у даній категорії справ є обґрунтованим, пропорційним та жодним чином не суперечить вимогам Конвенції (провадження № 22-а/991/17/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115922357).

2.2. Процесуальний механізм належного повідомлення учасників справи. Розгляд адміністративного позову за відсутності відповідачів, третіх осіб та/чи їх представників

Однією із процесуальних особливостей провадження у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», є можливість їх розгляду за відсутності відповідача та інших учасників справи.

Частина п'ята статті 283-1 КАС України передбачає, що позовна заява розглядається в судовому засіданні з повідомленням про дату, час та місце судового засідання позивача, відповідача (особи, щодо якої ставиться питання про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»), інших учасників справи та їх представників. Неприбуття в судове засідання учасника справи та його представника, належним чином повідомленого про дату, час та місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи в суді першої інстанції та не може бути підставою для зупинення строків її розгляду, відкладення засідання на інший час чи дату або оголошення перерви в судовому засіданні.

Аналогічне правило встановлене абзацами 6, 7 частини восьмої статті 283-1 КАС України для розгляду апеляційних скарг на рішення ВАКС у справах про застосування санкцій. Відповідно до їх положень учасники справи

та їх представники, особа, яка не брала участі у справі та подала апеляційну скаргу з підстави вирішення судом питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки повідомляються про розгляд апеляційної скарги, в порядку, передбаченому статтею 268 цього Кодексу. Неприбуття у судове засідання учасника справи, повідомленого відповідно до положень цієї статті, не перешкоджає розгляду справи у судах першої та апеляційної інстанцій (частина третя статті 268 КАС України).

Водночас питання обізнаності учасників провадження про розгляд справи та належне повідомлення їх про такий розгляд є важливим.

Одним із найголовніших аспектів забезпечення права на справедливий суд, що гарантується Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, є належне повідомлення учасників провадження про розгляд справи, оскільки неповідомлення особи може призвести не тільки до порушення її права на справедливий суд, а й до чималих збитків для держави. Європейський суд з прав людини виходить з того, що громадяни мають право отримувати належне повідомлення про судові справи та прийняті рішення.

У справі «Bellet v. France» від 04.12.1995 Європейський суд з прав людини зазначив, що стаття 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права у демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

Судовий розгляд без повідомлення особи за її відомим місцем проживання Європейський суд з прав людини визнає порушенням права на справедливий суд (рішення у справі «Schmidt v. Latvia» від 27.04.2017). У своїх рішеннях ЄСПЛ наголошує на тому, що принцип рівності сторін у процесі є лише одним з елементів більш широкого поняття справедливого судового розгляду, яке також включає фундаментальний принцип змагальності процесу. Більше того, принцип рівності сторін у процесі, у розумінні «справедливого балансу» між сторонами, вимагає, щоб кожній стороні надавалася розумна можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону у суттєво невигідне становище відносно другої сторони (зокрема, рішення у справах «Kress v. France» від 07.06.2001, «Regner v. the Czech Republic» від 19.09.2017).

Дотримання процесуального порядку належного повідомлення учасників справи є необхідною і важливою умовою для забезпечення та реалізації завдань та основних засад адміністративного судочинства.

З огляду на викладене, розгляд справи про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» без участі учасників, які не з'явилися у судове засідання, можливий лише за умови належного повідомлення їх про дату, час та місце проведення судового засідання.

Як зазначалось вище, порядок повідомлення учасників про судове засідання у справах цієї категорії визначено статтею 268 КАС України. Відповідно до частин першої та другої зазначеної статті у справах, визначених статтею 283-1 цього Кодексу, щодо подання позовної заяви та про дату, час і місце розгляду справи суд негайно повідомляє відповідача та інших учасників справи шляхом направлення тексту повістки до електронного кабінету, а за його відсутності – кур'єром або за відомими суду номером телефону, факсу, електронною поштою чи іншим технічним засобом зв'язку. Учасник справи вважається повідомленим належним чином про дату, час та місце розгляду справи з моменту направлення такого повідомлення працівником суду, про що останній робить відмітку у матеріалах справи, та (або) з моменту оприлюднення судом на веб-порталі судової влади України відповідної ухвали про відкриття провадження у справі, дату, час та місце судового розгляду.

Аналіз судових рішень, постановлених у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», свідчить про формування судами першої та апеляційної інстанцій єдиного підходу, за яким розгляд справи за відсутності учасників справи та їх представників допускається лише після вжиття судом усіх можливих заходів щодо належного повідомлення таких осіб про дату, час та місце розгляду справи.

В усіх справах, що перебували у провадженні ВАКС та Апеляційної палати ВАКС, відповідачі, треті особи та інші учасники справи та/або їх представники були повідомлені про судове засідання із дотриманням вимог частин першої та другої статті 268 КАС України, шляхом:

1) опублікування на веб-сторінці ВАКС/АП ВАКС та на веб-порталі «Судова влада України» ухвал про відкриття провадження та повісток про виклик у судові засідання.

В ухвалах про відкриття провадження за адміністративним позовом, серед іншого, суд роз'яснює право відповідачам подати відзив на позовну заяву, а третім особам – пояснення щодо суті позовної заяви, наслідки неприбуття в судове засідання, а також повідомляв про можливість одержання інформації щодо справи на офіційному веб-порталі «Судова влада України». Судді АП ВАКС в ухвалі про відкриття провадження у справі за апеляційною скаргою/скаргами роз'яснювали учасникам провадження, зокрема, право подати відзив та заперечення на апеляційну скаргу і надсилали копії апеляційних скарг;

2) надсилання ухвал про відкриття провадження у справі/за апеляційною скаргою та судових повісток: на поштові та електронні адреси учасників справи, їх представників, наявні в матеріалах справи, а також встановлені із загальнодоступних джерел мережі Інтернет; телефонограмою; до електронного кабінету учасника справи (адвокатів, юридичних осіб, які мають зареєстровані кабінети в ЄСІТС).

У контексті питання виконання вимог щодо повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду справи суди враховували, що у зв'язку з

військовою агресією рф проти України та окупації території України, АТ «Укрпошта» оголосила про припинення співпраці з поштою рф та Білорусі, а тому ухвали про відкриття провадження та судові повістки на поштові адреси у рф не надсилалися *(справа № 991/5572/22, провадження № 2-а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; справа № 991/6606/22, провадження № 2-а/991/8/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262; справа № 991/265/23, провадження № 2- а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868; справа № 991/4151/23, провадження № 2-а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054; справа № 991/4985/23, провадження № 2-а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652; справа № 991/5824/23, провадження № 2-а/991/16/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112104453; справа № 991/9891/23, провадження № 2-а/991/27/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115359898; справа № 991/3912/24, провадження № 2-а/991/9/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119423591; справа № 991/6493/24, провадження № 2-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655; справа № 991/13377/24, провадження № 2-а/991/24/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123769821; № 991/702/25, провадження № 2-а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125424995; № 991/2148/25, провадження № 2-а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126604689; справа № 991/5298/25, провадження № 2- а/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 128129221; справа № 991/9917/25, провадження № 2-а/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 132067711; справа № 991/10154/25, провадження № 2-а/991/14/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131522907; справа № 991/10013/25, провадження № 2-а/991/12/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131284788; справа № 991/10090/25, провадження № 2-а/991/13/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306; справа № 991/12957/25, провадження № 2-а/991/15/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133402993; справа № 991/411/26, провадження № 2-а/991/1/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134293090).*

Практика ВАКС також демонструє прагнення суду максимально використати усі доступні засоби інформування відповідачів та інших учасників на додаток до законодавчо визначених способів повідомлення.

До прикладу, у справі № 991/6317/22 суд, обґрунтовуючи наявність підстав для розгляду справи за відсутності відповідача, додатково зазначив, що *судом шляхом огляду соціальної мережі «Facebook» встановлено наявність профілю «ОСОБА», на якому вказано, що останній є депутатом державної думи федеральних зборів російської федерації. З урахуванням вимог частини другої статті 268 КАС України, суд намагався направити ОСОБА_1 у мережі «Facebook» копію ухвали про відкриття провадження від 13.12.2022, копію позовної заяви про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1*

статті 4 Закону України «Про санкції» з додатками та повістки про виклик у судове засідання за вихідними номерами 991/6317/22/24707/2022, 991/6317/22/24724/2022 відповідно, однак у зв'язку із тим, що згаданий користувач заблокував свій профіль, здійснити повідомлення відповідача про судовий розгляд у вказаний спосіб у суду не виявилось можливим, що підтверджується службовою запискою (провадження № 2-а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108372968).

Аналогічних заходів суд вдався для інформування відповідача та інших учасників справи про дату, час та місце розгляду справи № 991/6376/22 *(провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108363346).*

Обґрунтовуючи висновки щодо вжиття судом усіх можливих заходів щодо належного повідомлення учасників справи (зокрема, відповідача та третіх осіб) про судовий розгляд адміністративної справи, ВАКС додатково враховував:

1) заходи, вжиті позивачем. До звернення до суду із позовом про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», позивач намагався вживати заходів щодо направлення копій позовної заяви з додатками відповідачу та третім особам. У низці справ на виконання вимог частини другої статті 161 КАС України позивач надав суду докази надіслання відповідачу та іншим учасникам справи засобами поштового та електронного зв'язку листів з описом вкладення копій позовної заяви та доданих до неї документів *(справа № 991/9917/25, провадження № 2-а/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 132067711; справа № 991/6606/22, провадження № 2-а/991/8/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262; справа № 991/9596/23, провадження № 2- а/991/25/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114874010; справа № 991/6493/24, провадження № 2-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655; № 991/702/25, провадження № 2-а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125424995; справа № 991/3297/25, провадження № 2-а/991/7/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127580879; справа № 991/9917/25, провадження № 2-а/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 132067711; справа № 991/1705/26, провадження № 2-а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795).*

У справах № 991/5732/22, № 991/6376/22, № 991/6655/22, № 991/317/23, № 991/5279/23, № 991/6051/23, № 991/8260/23, № 991/9891/23, № 991/1071/24, № 991/4264/24 суд враховував надану на запити Міністерства юстиції України інформацію АТ «Укрпошта» про те, що відповідно до Регламенту Всесвітньої поштової конвенції АТ «Укрпошта» припинила обмін поштовими відправленнями з 24.02.2022 до/з рф та про те, що до проведення деокупації АТ «Укрпошта» не здійснюватиме поштовий обмін між материковою частиною України та Автономною Республікою Крим, яка є адміністративно-територіальною автономією у складі України *(провадження № 2-а/991/3/22,*

реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918181; провадження № 2- а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108363346; провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108734914; провадження № 2-а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108683794; провадження № 2-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226; провадження № 2-а/991/18/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112965215; провадження № 2- а/991/23/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113833213; провадження 2-а/991/27/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115359898; провадження № 2-а/991/3/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117443150; провадження № 2-а/991/10/24; реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122112550).

2) публічність відповідних санкційних проваджень. Так, у справі № 991/5572/22 колегія суддів ВАКС додатково звернула увагу, *що інформація про плани МЮУ звернутися до ВАКС, а також про сам факт звернення із позовною заявою до ОСОБА_1 щодо застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції», широко висвітлювалася у засобах масової інформації, що підтверджується змістом публікацій, зокрема за посиланнями у таких інтернет-ресурсах: «Економічна правда»; «Ipma-FAX»; «hromadske»; «УНІАН»; «Finbalance» тощо.*

Окрім того, на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України міститься інформація про звернення до Вищого антикорупційного суду із позовом про стягнення в дохід держави активів ОСОБА_1 (провадження № 2-а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920).

Про аналогічні обставини суд зазначав також у справах № 991/6317/22, № 991/6376/22, № 991/6655/22, № 991/5279/23, № 991/5824/23, № 991/6040/23, № 991/8260/23, № 991/9891/23, № 991/558/24, № 991/1071/24, № 991/5014/24, № 991/5106/24, № 991/6018/24, № 991/6493/24, № 991/701/25, № 991/702/25, № 991/3297/25, № 991/10154/25, № 991/12957/25, № 991/411/26. Суди враховували, що інформація про звернення МЮУ до ВАКС із позовною заявою про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», оприлюднювалась на офіційному веб-сайті позивача та/або широко висвітлювалася у засобах масової інформації *(провадження № 2-а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108372968; провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108363346; провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108734914; провадження № 2-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226; провадження № 2-а/991/16/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112104453; провадження № 2-а/991/17/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143; провадження № 2-а/991/23/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113833213; провадження № 2-а/991/27/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115359898; провадження № 2-а/991/1/24, реєстраційний номер судового*

рішення в ЄДРСР – 118541654; провадження № 2-а/991/3/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117443150; провадження № 2-а/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120706406; провадження № 2-а/991/13/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120751296; провадження № 2-а/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111; провадження № 2-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655; провадження № 2-а/991/3/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125329932; провадження № 2-а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125424995; провадження № 2-а/991/7/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127580879; провадження № 2-а/991/14/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131522907; провадження № 2-а/991/15/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133402993; провадження № 2-а/991/1/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134293090).

У справах № 991/6376/22, № 991/6655/22, № 991/5824/23, № 991/5014/24, № 991/5106/24, № 991/701/25, № 991/702/25 суд зазначив про достатність вжитих заходів для переконання у належному повідомленні учасників справи, у тому числі й відповідача, про розгляд справи, водночас звернув увагу на відсутність будь-якої реакції відповідача, зокрема у вигляді оскарження до Верховного Суду Указу Президента України, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України від 07.09.2022 «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». За з'ясованих обставин суд вважав за можливе здійснити розгляд справ за відсутності відповідачів *(провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108363346; провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108734914; провадження № 2-а/991/16/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112104453; провадження № 2-а/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120706406; провадження № 2-а/991/13/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120751296; провадження № 2-а/991/3/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125329932; провадження № 2-а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125424995).*

3) поведінку відповідача. У справі № 991/7476/22 колегія суддів ВАКС у рішенні від 04.09.2025 зауважила на ту обставину, *що ОСОБА_1 відстежує події, які відбуваються в Україні стосовно його особи, зокрема, відповідно до матеріалів справи, на веб-сайті російського інтернет-видання «Антифашист» розміщене інтерв`ю з ОСОБА_1 (стаття під назвою «ІНФОРМАЦІЯ_3» від ІНФОРМАЦІЯ_4), в якій міститься таке його висловлювання: «Я был против этой власти, в отношении меня даже санкции ввели». Вказане свідчить про те, що ОСОБА_1 обізнаний про введення санкцій стосовно нього та з високою ймовірністю ознайомлений і з інформацією стосовно руху цієї справи, розміщеною на офіційному сайті Вищого антикорупційного суду, однак своїм правом з'явитися до суду для участі в її*

розгляді чи надати відзив на позовну заяву Міністерства юстиції України не скористався (провадження № 2-а/991/9/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034).

У справі № 991/5572/22 колегія суддів ВАКС у рішенні від 12.12.2022 зазначила таке: *щодо обізнаності ОСОБА_1 про можливість брати участь у дистанційному судовому провадженні свідчить факт його звернення (через захисника) із заявою щодо забезпечення реалізації його права на доступ до правосуддя в режимі відеоконференції до суду касаційної інстанції у межах касаційного провадження № 51-7121км178 з перегляду вироку Оболонського районного суду міста Києва від 24.01.2019 у справі № 756/4855/17 (постанова Верховного Суду від 06.12.2021).*

Також, як вбачається зі змісту згаданого вироку, Оболонський районний суд міста Києва неодноразово наголошував та підтверджував стороні захисту надану обвинуваченому ОСОБА_1 правову гарантію та можливість захищати себе у судовому засіданні особисто шляхом відеоконференцзв'язку як під час підготовчого судового провадження, так і під час судового розгляду.

Згідно із законодавством України можливість застосування дистанційного судового провадження притаманна для всіх видів судочинства, зокрема й адміністративного. Отже, суд констатує, що відповідач, перебуваючи за межами території України, є обізнаним про можливість його участі у даній адміністративній справі поза межами приміщення суду в режимі відеоконференції. Водночас, судом жодним чином не обмежено його у реалізації цього права.

Навпаки, суд вважає, що неодноразове відкладення судових засідань у межах даної справи та повідомлення учасників справи про нові дати судових засідань, зокрема і ОСОБА_1, кожного разу шляхом опублікування оголошення та повістки про виклик у судові засідання (на 25.11.2022, на 01.12.2022, на 07.12.2022 та на 12.12.2022), а також проведення трансляції таких судових засідань на ютуб-каналі Вищого антикорупційного суду, свідчить про надання ОСОБА_1 додаткового часу та можливостей для реалізації права на захист шляхом: 1) підготовки та подання заперечень чи відзиву на позовну заяву, 2) подання заяви про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, 3) забезпечення участі у судовому засіданні через своїх представників, адвокатів тощо.

За таких обставин, суд вважає за можливе здійснити розгляд даної адміністративної справи за відсутності відповідача та третіх осіб (їх представників) (провадження № 2-а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920).

У рішенні від 27.06.2023 у справі № 991/5279/23 колегія суддів ВАКС також констатувала, *що відповідач та треті особи: ПАТ «ОАК», «Ростех», перебуваючи за межами території України, є обізнаними про можливість їх участі у цій адміністративній справі поза межами приміщення суду в режимі відеоконференції. Водночас, судом жодним чином не обмежено їх у реалізації*

цього права (провадження № 2-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226).

Підсумовуючи викладене, можна зазначити про сформування у суду сталої позиції щодо можливості розгляду справ про застосування санкції за відсутності відповідача, інших учасників справи та їхніх представників лише за умови, що судом вжито усіх об'єктивно можливих заходів для належного повідомлення цих осіб про дату, час та місце розгляду справи. Такий підхід забезпечує баланс між необхідністю оперативного розгляду санкційних справ та гарантіями права особи на доступ до правосуддя, участь у процесі й реалізацію права на захист, що відповідає вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини.

2.3. Стандарт доказування та оцінка доказів у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів

2.3.1. Тягар доведення факту та принцип змагальності сторін, свободи у наданні ними своїх доказів та доведенні їх переконливості перед судом

Для встановлення підстав для застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», суд має дослідити та оцінити надані сторонами докази у їх сукупності.

Частина перша статті 9 КАС України визначає, що розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Згідно з частиною першою статті 72 КАС України доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Отже, докази можна визначити як урегульовану процесуальним законодавством, існуючу у певній процесуальній формі інформацію (фактичні дані), яка надає можливість адміністративному суду, що розглядає справу, відтворити та встановити усі обставини публічно-правового спору, які мають значення для правильного вирішення адміністративної справи.

Законність, обґрунтованість та вмотивованість судового рішення обумовлюється, зокрема, порядком оцінки доказів і визначенням їхньої якості з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупності зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для ухвалення відповідного судового рішення. Такого висновку дійшов Верховний Суд у постанові від 28.07.2022 у справі № 620/3006/21 *(провадження № К/9901/44212/21, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 105465776).*

Докази мають бути: належними, допустимими, достовірними, достатніми (статті 73, 74, 75, 76 КАС України).

Відповідно до частин першої, шостої статті 77 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 78 КАС України. Якщо учасник справи без поважних причин не надасть докази на пропозицію суду для підтвердження обставин, на які він посилається, суд вирішує справу на підставі наявних доказів.

Загальне правило оцінки доказів в адміністративному процесі полягає в тому, що суд оцінює докази у справі за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні. Жодні докази не мають для суду наперед встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), що міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів) (стаття 90 КАС України).

До того ж оцінка доказів здійснюється судом не довільно, а відповідно до визначеного процесуальним законом стандарту доказування, який є складовою механізму реалізації принципу змагальності та визначає критерії, за якими суд оцінює, наскільки сторони виконали покладений на них тягар доказування і чи є надані ними докази достатньо переконливими для підтвердження відповідних обставин.

Специфіка справ щодо застосування санкції у виді стягнення активів у дохід держави полягає у встановленні законодавцем спеціального стандарту доказування, який застосовується під час їх розгляду. Відповідно до частини шостої статті 283-1 КАС України у таких справах суд ухвалює рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно із сукупністю доказів іншої сторони.

Тобто застосовується стандарт доказування «переваги більш вагомих доказів» (*preponderance of the evidence*) або так званий баланс імовірностей (*balance of probabilities*). Тягар доведення факту вважається виконаним, якщо на підставі поданих доказів можна зробити висновок, що факт швидше мав місце, ніж ні. Такий підхід під час оцінки доказів становить процесуальну особливість інституту застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави.

Верховний Суд під час касаційного перегляду судових рішень неодноразово звертався до категорії стандарту доказування та відзначав, що принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи. Цей принцип передбачає покладання тягаря доказування на сторони. Одночасно цей принцип не передбачає обов'язку суду вважати доведеною та встановленою обставину, про яку сторона стверджує. Така обставина підлягає доказуванню таким чином, аби задовольнити, як правило, стандарт переваги більш вагомих доказів, тобто коли висновок про існування стверджуваної

обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний (постанова КАС ВС від 07.12.2022 у справі № 200/6156/20, постанови КЦС ВС від 24.03.2021 у справі № 320/4186/18, від 08.06.2022 у справі № 757/18772/19-ц, пункт 81 постанови ВП ВС від 18.03.2020 у справі № 129/1033/13-ц).

Отже, використаний у національній системі термін «більша переконливість доказів» означає існування розумних припущень вважати, що факт скоріше має місце. Зазначений стандарт доказування підкреслює необхідність співставлення судом доказів, які надають позивач та відповідач, тобто необхідним є не надання достатньої кількості доказів для підтвердження певної обставини, а надання саме тієї їх кількості, яка зможе переважити доводи протилежної сторони судового процесу.

У справах про застосування санкції це має особливе значення. У процесі доказування зв'язку підсанкційної особи з активом (ствердження чи заперечення опосередкованого контролю його через третіх осіб), складу чи обсягу таких активів, інших обставин використання зазначеного стандарту у кінцевому рахунку може зводитись не тільки до надання кожною з протилежних сторін своєї сукупності доказів на підтвердження власної позиції, які суд має зважити (співставити), і визначити ту сторону, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно з сукупністю доказів іншої сторони, але й до співставлення версій сторін, наданих ними пояснень фактів, обставин, встановлених на підставі загальної сукупності доказів, які надаються суду. Вирішення судом питання «переваги більш вагомих доказів» або «балансу імовірностей» у такому випадку може трансформуватися й у питання – яка з протилежних версій (щодо того чи іншого локального факту чи обставин усієї справи) сторін видається більш переконливою (правдоподібною) і такою, що заслуговує на довіру. Зазначене відповідає положенням статей 75, 76, 90 та частини шостої статті 283-1 КАС України (справа № 991/6606/22, постанова від 03.02.2023, провадження № 22-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108772467; справа № 991/8725/23, постанова від 02.04.2024, провадження № 22-а/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118224134; справа № 991/11220/23, постанова від 27.06.2024, провадження № 22-а/991/10/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120120951; справа № 991/11112/23, постанова від 26.09.2024, провадження № 22-а/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122288798; справа № 991/6018/24, постанова від 25.10.2024, провадження № 22-а/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122703355; справа № 991/7832/24, постанова від 25.02.2025, провадження № 22-а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125708784 та інші).

У справі № 991/3250/23 ВАКС конкретизував вимоги до доказування за стандартом «більшої переконливості доказів». У цій справі суд зазначив, що *цей стандарт доведення не має декларативного характеру, і його застосування, навіть за відсутності жодних доказів з боку відповідача,*

передбачає надання позивачем хоча б мінімально переконливих доказів щодо тих обставин та фактів, які підлягають встановленню судом (провадження № 2- а/991/11/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029).

2.3.2. Критерії визнання обставин загальновідомими

Відповідно до частини третьої статті 78 КАС України обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування.

Аналіз судових рішень ВАКС та Апеляційної палати ВАКС свідчить про наявність єдиного підходу до застосування наведеної норми у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

Судді послідовно виходять із того, що загальнодоступність інформації сама по собі не свідчить про її загальновідомість і не звільняє суд від обов'язку дослідити відповідні обставини. Обставина може бути визнана загальновідомою лише за наявності двох взаємопов'язаних критеріїв: об'єктивного – відповідний факт є відомим широкому колу осіб (людству, населенню держави, регіону чи територіальної громади); суб'єктивного – про цей факт обізнаний суд, який розглядає справу. Якщо суддя не володіє відомостями про певну обставину, він може звернутися до достовірних джерел інформації, у тому числі до офіційних вебресурсів. Такий підхід висловлено Верховним Судом у постанові від 18.04.2018 у справі № 826/19844/16 *(провадження № К/9901/15677/18, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 73532378).*

Колегії суддів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС визнавали загальновідомими, серед іншого, такі факти:

1) відкритої збройної агресії рф із заподіянням шкоди як державі Україна, так і окремим її громадянам (справа № 991/5799/22, *провадження № 2- а/991/4/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107679815;* справа № 991/5982/22, *провадження № 2-а/991/5/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107753247;* справа № 991/480/23, *провадження № 2-а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108660242;* справа № 991/1396/23, *провадження № 2-а/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109228819;* справа № 991/2086/23, *провадження № 2-а/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109780538;* справа № 991/8725/23, *провадження № 2-а/991/24/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210;* справа № 991/2657/24, *провадження № 2-а/991/7/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118327985;* справа № 991/5358/24, *провадження № 2-а/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120839127;* справа № 991/13382/24, *провадження № 2-а/991/25/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124048002);*

2) наявності жертв серед цивільного населення внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Судді визнавали загальновідомими офіційні статистичні відомості щодо кількості жертв, які регулярно оприлюднюються Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та широко висвітлюються у ЗМІ, використовуючи їх без необхідності додаткового доказування (справа № 991/4151/23, *провадження № 2- а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054;* справа № 991/4985/23, *провадження № 2- а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652;* справа № 991/5824/23, *провадження № 2-а/991/16/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112104453;* справа № 991/6051/23, *провадження № 2- а/991/18/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112965215,* справа № 991/6040/23, *провадження № 2-а/991/17/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143;* справа № 991/7234/23, *провадження № 2-а/991/21/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113032690;* справа № 991/8192/23, *провадження № 2- а/991/22/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447;* справа № 991/8260/23, *провадження № 2-а/991/23/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113833213;* справа № 991/9596/23, *провадження № 2-а/991/25/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114874010;* справа № 991/10700/23, *провадження № 2- а/991/29/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426;* справа № 991/11112/23, *провадження № 2-а/991/30/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119514575;* справа № 991/11220/23, *провадження № 2-а/991/31/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925;* справа № 991/1071/24, *провадження № 2- а/991/3/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117443150;* справа № 991/1641/24, *провадження № 2-а/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117778721;* справа № 991/3912/24, *провадження № 2-а/991/9/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119423591;* справа № 991/4264/24, *провадження № 2-а/991/10/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122112550;* справа № 991/5014/24, *провадження № 2-а/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120706406;* справа № 991/5106/24, *провадження № 2-а/991/13/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120751296;* справа № 991/6018/24, *провадження № 2-а/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111;* справа № 991/7122/24, *провадження № 2- а/991/19/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121146433;* справа № 991/8552/24, *провадження № 2-а/991/21/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122579842*; справа *№ 991/13377/24, провадження № 2-а/991/24/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123769821;* справа *№ 991/14304/24, провадження № 2- а/991/27/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922;* справа *№ 991/701/25, провадження № 2- а/991/3/25,*

реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125329932; справа № 991/702/25, *провадження № 2-а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125424995;* справа № 991/2148/25, *провадження № 2- а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126604689;* справа № 991/5298/25, *провадження № 2-а/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 128129221;* справа № 991/9917/25, *провадження № 2-а/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 132067711;* справа № 991/10013/25, *провадження № 2-а/991/12/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131284788;* справа № 991/10090/25, *провадження № 2-а/991/13/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306;* справа № 991/12957/25, *провадження № 2-а/991/15/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133402993;* справа № 991/1705/26, *провадження № 2-а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795);*

3) систематичного здійснення рф ракетних і дронових атак території України після 24.02.2022, наслідком яких стали масштабні руйнування цивільної інфраструктури, порушення функціонування систем енергозабезпечення, зв'язку, водо- та теплопостачання, а також значні втрати серед цивільного населення (справа № 991/5279/23, *провадження № 2- а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226;* справа № 991/8192/23, *провадження № 2-а/991/22/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447);*

4) обставин заподіяння шкоди державі Україна та окремим її громадянам, порушення територіальної цілісності держави, які зафіксовані та оприлюднені національними ЗМІ, державними органами влади та іноземними місіями, у тому числі, щодо неодноразового застосування БПЛА «Оріон» безпосередньо проти Збройних сил України під час відкритої агресії рф, що призвело до захоплення частини території України, руйнування населених пунктів, промислової та цивільної інфраструктури, людських втрат (справа № 991/8192/23, *провадження № 2-а/991/22/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447).*

У справі № 991/8260/23 колегія суддів ВАКС, задовольняючи позов МЮУ до Ростовського вертолітного виробничого комплексу ПАТ «Роствертол» імені Б.М. Слюсаря», за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача та відповідача, про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», серед іншого, не взяла до уваги посилання позивача на рішення ВАКС від 27.06.2023 в справі № 991/5279/23 та від 23.01.2023 в справі № 991/6606/22 щодо обставин, які позивач вважав загальновідомими через встановлення їх цими рішеннями суду, через необґрунтованість посилань позивача на частину третю статті 78 КАС України.

Мотивуючи рішення від 27.09.2023 щодо цього, суд зазначив, що *чинне законодавство України не містить визначення загальновідомих обставин, що загалом є доволі суперечливою категорією, однак під такими, як правило,*

розуміється поінформованість про юридичний факт невизначеного кола осіб, що викладена в наукових доробках вчених, енциклопедіях, журналах, газетах, повідомленнях медіа (засобів масової інформації) тощо.

Відтак обставини, які встановлені певним рішенням суду у конкретній справі, не мають загальновідомого характеру, тим більше з огляду на те, що КАСУ містить спеціальну норму частини 4 статті 78, згідно з якою обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом.

Позивач не додав до позовної заяви тексти рішень ВАКС у зазначених справах із відміткою про набрання ними законної сили, й, крім того, згідно з відомостями Єдиного державного реєстру судових рішень безпосередньо відповідач не був учасником вищезгаданих судових справ, що означає наявність повного обов'язку позивача щодо доказування ним обставин на обґрунтування позову (провадження № 2-а/991/23/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113833213). Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

2.3.3. Преюдиційність

Однією із підстав звільнення від доказування є преюдиційність судових рішень.

Відповідно до частини другої статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України. Обов'язковість їх урахування (преюдиційність) для інших судів визначається законом.

В адміністративному судочинстві підстави звільнення від доказування встановлено статтею 78 КАС України.

Зокрема, відповідно до частин четвертої та шостої статті 78 КАС України обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються під час розгляду іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено відповідні обставини, якщо інше не передбачено законом. Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою.

Аналіз судових рішень ВАКС та Апеляційної палати ВАКС, постановлених у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1

частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», свідчить про сталу практику застосування преюдиційності у згаданій категорії справ.

Варто зазначити, що під час вирішення питань про наявність підстав для застосування преюдиції суд керувався правовими позиціями Верховного Суду, висловленими з цього питання.

У постанові від 06.09.2022 у справі № 640/10625/21 касаційний суд, мотивуючи висловлений правовий висновок, зазначив, що *преюдиційність – у процесуальному праві обов'язок суду, який розглядає справу, прийняти без перевірки та доказів факти, які раніше вже були встановлені набравши законної сили судовим рішенням або вироком у будь-якій іншій справі. Преюдиційність дозволяє уникнути ухвалення суперечливих судових фактів щодо одного й того ж питання та вирішувати справи з найменшими витратами часу та засобів. Тобто факти, установлені у прийнятих раніше судових рішеннях, мають для суду преюдиціальний характер. Преюдиціальність означає обов'язковість фактів, установлених судовим рішення, що набрало законної сили в одній справі, для суду при розгляді інших справ (постанова Верховного Суду від 26.11.2019 у справі № 922/643/19). Суть преюдиції полягає в неприпустимості повторного розгляду судом одного й того ж питання між тими ж сторонами (постанови Верховного Суду від 26.11.2019 у справі № 902/201/19, від 15.10.2019 у справі № 908/1090/18). Преюдиційні обставини не потребують доказування, якщо одночасно виконуються такі умови: - обставина встановлена судовим рішенням; - судове рішення набрало законної сили; - у справі беруть участь ті самі особи, які брали участь у попередній справі (постанова Верховного Суду від 11.12.2019 року у справі № 320/4938/17) (провадження № К/990/18550/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 106115283).*

Такі підходи застосовані колегією суддів ВАКС у справі № 991/9618/24. Під час розгляду позову колегія суддів визнала преюдиційними обставини, встановлені рішенням ВАКС у справі № 991/558/24, щодо застосування до ОСОБА_1 санкції у виді стягнення в дохід держави активів, *з огляду на дотримання таких критеріїв*:

- *ці обставини встановлені судовим рішенням у адміністративній справі – рішенням Вищого антикорупційного суду від 18.04.2024 у справі № 991/558/24, зокрема, до ОСОБА_1 застосовано санкцію, передбачену п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції» та стягнуто в дохід держави його активи;*
- *ці обставини оцінені судом саме як обставина (юридичний факт) преюдиційного характеру та не є правовою оцінкою, наданою судом певній обставині (юридичному факту);*
- *ці обставини містяться в мотивувальній частині рішення та відповідають вимогам п. 1 ч. 4 ст. 246 КАС України, згідно з якими у мотивувальній частині рішення, серед іншого, зазначаються обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;*

- *судове рішення набрало законної сили – постановою апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 25.06.2024 рішення Вищого антикорупційного суду від 18.04.2024 у справі за позовом Міністерства юстиції України до ОСОБА_1 та ОСОБА_2 залишено без змін;*
- *у справі беруть участь ті самі особи, стосовно яких встановлено ці обставини - позивач Міністерство юстиції України, відповідач ОСОБА_1 та третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на стороні відповідачів, ТОВ «Іннова», та саме щодо ОСОБА_1 наведеним рішення і були встановлені зазначені юридичні факти;*
- *правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду (ч. 7 ст. 78 КАС України).*

На переконання колегії суддів ВАКС, необхідних умов, передбачених частиною четвертою статті 78 КАС України, дотримано *(рішення від 02.12.2024, провадження № 2- а/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144).*

Колегія суддів Апеляційної палати ВАКС погодилась із таким висновком суду першої інстанції та у постанові від 23.01.2025 зазначила, що *суд першої інстанції на підставі обставин, встановлених судовим рішенням, дійшов до правильного висновку, що ОСОБА_1 вчинив дії, які були спрямовані на постачання авіаційних двигунів до Російської Федерації, що призвело до накопичення нової та модернізації старої авіаційної техніки Росії, яка активно використовується Збройними силами РФ у ході агресивної, неспровокованої війни проти України. Вищенаведене спростовує посилання апеляційної скарги на те, що судом першої інстанції лише скопійовано правову оцінку зі справи № 991/558/24, якій усупереч частині сьомій статті 78 КАС України надано статусу преюдиційної (провадження № 22- а/991/3/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124859027).*

У справах № 991/8192/23, № 991/9596/23, № 991/5084/24, № 991/6493/24, № 991/1932/25, № 991/5298/25, № 991/8082/25 суд також не здійснював повторного дослідження уже встановлених судовими рішеннями, що набрали законної сили, фактів стосовно відповідних осіб, а використовували їх згідно з положеннями статті 78 КАС України як преюдиційні (*провадження № 2- а/991/22/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447; провадження № 2- а/991/25/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114874010; провадження № 2-а/991/12/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121409336; провадження № 2-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655; провадження № 2-а/991/5/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126474151; провадження № 2-а/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 128129221; провадження № 2-а/991/10/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130002342).* Зазначені рішення в частині застосування преюдиції в апеляційному порядку не переглядались.

Водночас аналіз судових рішень у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів показав, що суд послідовно відмовляє у застосуванні преюдиції у випадках, коли хоча б одна із передбачених законом умов для її застосування відсутня.

У справі № 991/4264/24 за позовом МЮУ до ОСОБА_14, ОСОБА_1, ОСОБА_2, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на стороні відповідачів, зокрема, ТОВ «Торгівельний дім «Євротрубпласт», про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», суд відхилив посилання представника третьої особи – ОСОБИ_7 на рішення Господарського суду міста Києва від 20.11.2023 у справі № 910/14869/23 як на преюдиційне. Цим рішенням задоволено позов ТОВ «Торгівельний дім «Євротрубпласт» до ТОВ «Верона капітал», визнано недостовірною та такою, що порушує право на недоторканість ділової репутації ТОВ «Торгівельний дім «Євротрубпласт» інформацію, яка міститься у статті під назвою «ІНФОРМАЦІЯ_125», розміщену на сайті «ЛЕНТА.INFO». Мотивуючи своє рішення від 20.09.2024 у цій частині колегія суддів ВАКС зазначила, що *оскільки розміщена на сайті «ЛЕНТА.INFO» публікація ТОВ «Верона капітал», яка визнана недостовірною та такою, що порушує право на недоторканість ділової репутації ТОВ «Торгівельний дім «Євротрубпласт», не входить до кола доказів, наданих позивачем на підтвердження позову, а також є принципово відмінними суб'єктні склади учасників цієї справи та справи № 910/14869/23, то відтак згадане рішення Господарського суду міста Києва немає преюдиціального значення (провадження № 2-а/991/10/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122112550)*. Постановою Апеляційної палати ВАКС від 22.11.2024 зазначене судове рішення залишено без змін *(провадження № 22-а/991/14/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123349247)*.

Судові рішення ВАКС у справах про застосування санкції показали також застосування судом положень частини шостої статті 78 КАС України щодо преюдиційного значення вироків суду у кримінальному провадженні під час розгляду досліджуваної категорії справ.

У справі № 991/2741/24 колегія суддів ВАКС, частково задовольняючи позов МЮУ до ОСОБА 1, ОСОБА 2, ОСОБА 3, за участі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», серед іншого, визнала такими, що не потребують повторного доказування, обставини, встановлені обвинувальним вироком Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 29.06.2023 у справі № 333/1390/23, який набрав законної сили, щодо участі відповідача ОСОБА 1 в організації та проведенні незаконних референдумів на тимчасово окупованій території України та вчиненні дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України *(провадження № 2-а/991/8/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833)*.

Аналогічний підхід застосовано у справі № 991/1705/26 *(провадження № 2- а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795)*.

Зазначені судові рішення в частині застосування статті 78 КАС України в апеляційному порядку не переглядались.

У справі № 991/558/24 ВАКС висловився щодо преюдиційності рішення у справі про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів для суду, який здійснює розгляд обвинувального акта щодо ОСОБА_1. Посилаючись на положення частини другої статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статей 90, 198 КПК України, суд дійшов висновку, що рішення, ухвалене за результатом розгляду цієї адміністративної справи, висновки суду та мотиви, з яких він виходив, не мають преюдиційного характеру для суду, який розглядає обвинувальний акт щодо ОСОБА_1.

Щодо цього у рішенні від 18.04.2024 у зазначеній справі, суд зазначив таке: з*і статті 90 КПК України прямо випливають ще й такі висновки:*

1) судове рішення, яке має преюдиційне значення, саме по собі не є доказом для суду. Воно має значення лише при вирішенні питання про допустимість доказів (враховуючи назву статті 90 «Значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів»). Як відомо зі статті 84 КПК України, доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню;

2) преюдиційне значення судове рішення має лише за сукупності таких умов:

а) це судове рішення (національного суду чи міжнародної судової установи) набрало законної сили. Якщо воно не набрало законної сили, преюдиція відсутня;

б) цим судовим рішенням встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо судовим рішенням встановлені інші факти, які не стосуються порушення прав людини і основоположних свобод, преюдиція відсутня. Понад те: преюдиція відсутня навіть у разі, якщо судовим рішенням встановлено порушення прав і свобод людини, гарантованих не Конституцією України, а, наприклад, Цивільним кодексом України, або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких не надана Верховною Радою України (провадження № 2- а/991/1/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654). Зазначене судове рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

Отже, практика ВАКС та Апеляційної палати ВАКС свідчить про сталий єдиний підхід до застосуванні інституту преюдиції у санкційних справах. Суд розглядає преюдиційність як обов'язковий процесуальний механізм, що забезпечує правову визначеність і послідовність судової практики, а не як

дискреційне право. При цьому преюдиційні факти відмежовуються від їхньої правової оцінки, а умови, визначені статтею 78 КАС України, тлумачаться обмежувально. Поширення преюдиційності на обставини, щодо яких такі умови законом не передбачені, суд не допускає.

Такий підхід узгоджується як із практикою Верховного Суду, так і з практикою Європейського суду з прав людини, який розглядає принцип правової визначеності як складову верховенства права та виходить із неприпустимості повторного вирішення судами питань, остаточно встановлених рішеннями, що набрали законної сили.

2.3.4. Оцінка судом наданих сторонами письмових, речових і електронних доказів та документів, отриманих від правоохоронних органів в рамках кримінальних проваджень

Положеннями статті 72 КАС України передбачено, що дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (докази в адміністративному судочинстві), встановлюються такими засобами: письмовими доказами (стаття 94 КАС України); речовими доказами (стаття 96 КАС України); електронними доказами (стаття 99 КАС України); висновками експертів (статті 101, 112 КАС України); показаннями свідків (стаття 91 КАС України).

Аналіз судових рішень ВАКС та Апеляційної палати ВАКС показує формування комплексного підходу до оцінки доказів у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», та послідовного застосування критеріїв належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, визначені статтями 73-76 КАС України, оцінюючи їх у сукупності за правилами статті 90 КАС України.

Відомості з відкритих джерел мережі Інтернет, виявлені та зафіксовані представниками МЮУ. Згідно з вимогами статті 99 КАС України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам’яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (зокрема у мережі Інтернет).

Слід зазначити, що практика ВАКС щодо оцінки таких доказів є сталою.

В усіх досліджених судових рішеннях у справах про застосування санкції суд, з урахуванням вимог статті 99 КАС України, визнавав належними та допустимими доказами роздруківки вебсторінок, подані Міністерством

юстиції України на підтвердження обставин, якими обґрунтовувалися позовні вимоги. Такі роздруківки визнавалися оригіналами електронних документів, якщо в позовній заяві містилося посилання на місце зберігання відповідних даних в електронній формі в мережі Інтернет. Аналогічний підхід застосовувався і тоді, коли паперові копії вебсторінок додатково подавалися в електронній формі, були засвідчені кваліфікованим електронним підписом та супроводжувалися посиланням на місце зберігання відповідних даних у мережі Інтернет.

Документи, отримані Міністерством юстиції України в порядку Закону України «Про санкції» від органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно абзаців 2, 3 частини восьмої статті 5 Закону України «Про санкції» МЮУ вживає заходів щодо виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях РНБО. МЮУ має право залучати до виявлення та розшуку таких активів інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Ці органи забезпечують сприяння центральному органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, у виявленні та розшуку відповідних активів у межах прав та можливостей, наданих їм законодавством, яке регулює статус та організацію їхньої діяльності.

Аналіз рішень ВАКС у санкційних справах показав, що під час оцінювання доказів, поданих Міністерством юстиції України, суд послідовно перевіряє три взаємопов’язані аспекти: 1) повноваження щодо отримання доказів – чи одержало Міністерство юстиції України відповідні документи в межах повноважень, передбачених абзацом третім частини восьмої статті 5 Закону України «Про санкції»; 2) джерело походження доказів – чи надійшли документи від уповноважених суб’єктів (органів досудового розслідування; установ, які в силу наданих повноважень є держателями реєстрів, розпорядниками відповідної інформації, ведуть облік та зберігають інформацію про наявне рухоме та нерухоме майно); 3) доказове значення документів – чи підтверджують вони у сукупності з іншими доказами обставини, на які Міністерство юстиції України посилається як на підставу для застосування санкції.

Важливе значення у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», має оцінка матеріалів кримінальних проваджень, які Міністерство юстиції України отримує від органів досудового розслідування. Аналіз практики ВАКС та Апеляційної палати ВАКС свідчить про усталений підхід, за яким КАС України не забороняє використовувати такі матеріали як докази у справах про застосування санкції.

Водночас ВАКС та Апеляційна палата ВАКС ретельно перевіряють законність отримання Міністерством юстиції України матеріалів кримінальних проваджень від органів досудового розслідування. Допустимість таких доказів пов’язується не лише з наявністю відповідних

повноважень у МЮУ, а й із дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства щодо нерозголошення відомостей досудового розслідування (стаття 222 КПК України).

Так, у справі № 991/7234/23, мотивуючи ухвалене рішення від 21.08.2023, суд зазначив, *що відповідно до вимог статті 74 КАС України суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. В цій адміністративній справі Позивач обґрунтовував свої доводи, в тому числі, доказами, які одержані ним шляхом надсилання запитів до державних органів (ГУР МОУ, ОГП) та отримання відповідей, які містять, зокрема, матеріали кримінального провадження.*

Суд вважає, що в цьому випадку Позивач діяв в межах наданих йому законом повноважень, оскільки відповідно до абзаців 2, 3 частини восьмої статті 5 Закону України «Про санкції» Мін'юст вживає заходів щодо виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях РНБО і має право залучати до виявлення та розшуку таких активів інші органи державної влади, а такі органи забезпечують сприяння Мін'юсту у виявленні та розшуку відповідних активів у межах прав та можливостей, наданих їм законодавством. Також прокурором ОГП надано дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування № 42022000000000488 для виконання вимог, визначених Законом України «Про санкції» (провадження № 2-а/991/21/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113032690).

Аналогічного підходу дотримано також у інших справах *(справа № 991/1914/23, провадження № 2-а/991/8/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109643500; справа № 991/5120/24, провадження № 2- а/991/14/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120574507; справа № 991/558/24, провадження № 2-а/991/1/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654).*

Апеляційна палата ВАКС таку позицію суду першої інстанції щодо використання матеріалів кримінального провадження як доказів у справах про застосування санкції підтримувала.

Зокрема, у справі № 991/11220/23, переглядаючи рішення ВАКС від 15.05.2024, суд апеляційної інстанції зазначив, що *КАС не містить заборони використання матеріалів кримінального провадження при розгляді цієї категорії справ, надані позивачем документи були отримані в межах встановленої законодавством процедури. Так, відповідно до частини 8 статті 5 Закону про санкції: (1) забезпечення реалізації санкції у виді блокування активів здійснюється відповідними органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами у межах наданих їм повноважень; (2) Міністерство юстиції України вживає заходів щодо виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях РНБО; (3) Мін'юст має право залучати до виявлення та розшуку таких активів інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Ці органи забезпечують сприяння Мін'юсту у виявленні та*

розшуку відповідних активів у межах прав та можливостей, наданих їм законодавством, яке регулює статус та організацію їхньої діяльності. До позовної заяви Мін'юст надав серед іншого отримані від СБУ матеріали кримінального провадження № 22022000000000635 від 23.11.2022, досудове розслідування у якому здійснюють слідчі СБУ. Постановою слідчого від 21.03.2023 Міністерству юстиції України надано дозвіл на розголошення даних досудового розслідування у кримінальному провадження № 22022000000000635 від 23.11.2022 в обсязі, необхідному для забезпечення ефективної реалізації державної політики та стягнення в дохід держави двох літаків АН148-100Е (провадження № 22-а/991/10/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120120951).

Окремої уваги заслуговує сформований ВАКС підхід щодо використання матеріалів кримінальних проваджень, у яких вирок суду на час розгляду адміністративної справи не ухвалено.

Судова практика послідовно виходить із того, що відсутність вироку у кримінальному провадженні не звільняє суд, який розглядає адміністративну справу, від обов'язку перевірити та надати належну оцінку повідомленим суб'єктом владних повноважень (Міністерством юстиції України) фактичним обставинам, які встановлені у процедурах кримінального провадження і належать до предмета доказування в адміністративній справі з відповідним предметом адміністративного позову. Відсутність вироку у цьому випадку не спростовує належність чи достовірність відповідних доказів *(справа № 991/5572/22, провадження № 2-а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; справа № 991/6606/22, провадження № 2- а/991/8/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262).* Зазначені судові рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядались.

У справі № 991/265/23 за адміністративним позовом МЮУ до ОСОБА_1, Міжнародної компанії ПАТ «Об'єднана компанія «РУСАЛ», за участі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів, про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», колегія суддів ВАКС відхилила доводи представника третіх осіб про те, що досліджені документи, отримані від правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, не можуть визнаватися доказами, оскільки вироки у цих провадженнях відсутні.

У мотивувальній частині ухваленого рішення від 16.02.2023 з цього приводу суд зазначив таке. *Так, суд погоджується з представником в тому, що обов'язковими для адміністративного суду є вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності, які набрали законної сили. Наявність відповідних судових рішень звільняє учасників від обов'язку доказування в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою. Разом з тим, під час досудового розслідування кримінальних проваджень здійснюється збирання доказової інформації, яка фіксується у встановленому*

законом порядку. Так, під час досудового розслідування збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження. Відповідно до статті 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій. Тобто відомості, отримані під час здійснення досудового розслідування, можуть визнаватися доказами під час розгляду адміністративної справи і підлягають оцінці нарівні з іншими доказами. В даному випадку сукупність документів, в яких зафіксовані відомості, встановлені під час досудових розслідувань, має значення для цієї адміністративної справи в контексті переконливості доказів, отже, вона досліджується і оцінюється Судом незалежно від постановлення в цих кримінальних провадженнях остаточних судових рішень в сукупності з іншими доказами по цій справі.

Суд підкреслює, що застосування санкцій не скасовує обов'язку держави проводити належне кримінальне розслідування і притягати винних до кримінальної відповідальності. Так само як і притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень, об'єктом яких є національні чи державні інтереси, територіальна цілісність чи суверенітет, не є первинним до застосування санкцій (справа № 991/265/23, провадження № 2-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868). Апеляційна палата ВАКС, переглядаючи зазначене рішення, погодилась із такими мотивами суду першої інстанції *(провадження № 22-а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111734983).*

Такої ж позиції дотримано судом у справі № 991/558/24 *(провадження № 2- а/991/1/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654).*

Варто зазначити, що підхід до врахування як доказів матеріалів кримінального провадження у ВАКС є диференційованим – не будь-який документ кримінального провадження суд бере до уваги під час ухвалення рішення.

У справі № 991/1914/23 колегія суддів ВАКС відхилила як доказ зміст повідомлень про підозру та ухвал слідчих суддів у кримінальному провадженні, *адже за частинами шостою, сьомою статті 78 Кодексу адміністративного судочинства України преюдиційне значення для адміністративного суду має лише вирок або ухвала про закриття кримінального провадження щодо питання, чи мала місце дія (бездіяльність) та чи вчинена вона певною особою, тоді як оцінка, надана певному факту будь-яким суб'єктом у кримінальному провадженні, не є обов'язковою.*

Разом з тим, висновки експертів, вилучені/витребувані документи (електронні документи), зокрема, зміст яких відображений у протоколах їхнього огляду, що були здобуті у межах наведеного кримінального

провадження, колегія суддів вважає допустимими доказами в розумінні статті 74 Кодексу адміністративного судочинства України. До того ж, у порядку, передбаченому статтею 222 Кримінального процесуального кодексу України, позивачеві надано дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування (провадження № 2-а/991/8/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109643500).

Аналогічний підхід застосовано у справі № 991/5120/24, *провадження № 2- а/991/14/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120574507.*

Рішення у згаданих справах в апеляційному порядку не переглядались.

У мотивувальній частині рішення від 29.10.2024 у справі № 991/10700/23 з приводу долучених до позовної заяви документів – повідомлень про підозру, обвинувальних актів, клопотань про арешт майна колегія суддів ВАКС зазначила, *що надана інформація не приймалася судом до уваги, як недопустимий доказ, крім анкетної інформації про осіб, зазначених у них. Суд обґрунтовує свою позицію тим, що підозра та обвинувальні акти є похідними матеріалами, які формуються посадовими особами на підставі фактичних обставин справи, які перевіряються у подальшому під час кримінального судочинства. Тому суд може використовувати у даному випадку лише джерела, матеріали та докази, які були використані при складанні процесуальних документів. Також судом визнані недопустимими доказами протоколи допитів свідків, підозрюваних з урахуванням вимог статті 212 КАС України, оскільки свідки мають надавати показання під присягою безпосередньо у судовому засіданні. Суд не прийняв до уваги як докази деякі рапорти правоохоронних органів, листи СБУ, які не містили додатків, на підставі яких формувалася інформація в листі або не містили посилання на певні джерела інформації, які можливо перевірити (провадження № 2- а/991/29/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426).* Зазначене судове рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/13759/24 колегія суддів ВАКС не взяла до уваги обвинувальний акт у кримінальному провадженні як доказ обставин, що є предметом позовної заяви. У цій справі, мотивуючи рішення від 24.04.2025, суд зазначив таке. *Обвинувальний акт є процесуальним документом, яким висунуто обвинувачення особі. Стаття 290 КПК України закріпила, що обвинувальний акт складається, якщо визнано зібрані під час досудового розслідування докази достатніми. Положення частини першої статті 290 КПК України підтверджує, що обвинувальний акт є процесуальним документом, який складається на підставі зібраних доказів, а отже, не є доказом вчинення кримінального правопорушення. Цей процесуальний документ може бути доказом набуття статусу обвинуваченого, часу висунення обвинувачення особі та його вручення, кваліфікації правопорушення (провадження № 2-а/991/26/24, реєстраційний номер судового рішення в*

ЄДРСР – 126831345). Вказане судове рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/6040/23 колегія суддів ВАКС визнала неналежними та такими, що не підлягають оцінці судом, надані у справі докази: відомості щодо репутації відповідача, пов'язаних із його діяльністю корупційних скандалів та документи, які не стосуються предмета доказування і не мають правового значення для вирішення спору про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів *(провадження № 2-а/991/17/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143).* Зазначені мотиви суду першої інстанції не були предметом апеляційного перегляду.

Отже, аналіз практики ВАКС та Апеляційної палати ВАКС свідчить про формування комплексного підходу до оцінки доказів у санкційних справах. Судова практика виходить із необхідності перевірки не лише належності та допустимості кожного окремого доказу, а й законності порядку його отримання, можливості перевірки джерела інформації та взаємозв'язку з іншими доказами. Матеріали кримінальних проваджень можуть використовуватися як докази в адміністративному судочинстві незалежно від наявності обвинувального вироку за умови їх законного отримання та надання їм оцінки у сукупності з іншими матеріалами справи.

2.3.5. Врахування в адміністративному процесі інформації, зібраної у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні

Аналіз судових рішень ВАКС та АП ВАКС, постановлених у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», показав наявність єдиної позиції суддів до питання використання як доказів в адміністративних справах матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій. Як ВАКС, так і АП ВАКС вважали, що матеріали за результатами НС(Р)Д, проведених у межах кримінального провадження, можуть бути використані як докази в адміністративних справах про застосування санкцій, за умови їх одержання у порядку, встановленому законом.

У справі № 991/558/24 ВАКС частково задовольнив адміністративний позов МЮУ до ОСОБА_1 та ОСОБА_10. У рішенні від 18.04.2024 у зазначеній справі, серед іншого, суд: посилався на положення статті 32 Конституції України та пункту 9 частини першої статті 1 Закону України «Про Національну безпеку України»; врахував практику Верховного Суду (справи № 800/454/17, № 9901/699/18, № 9901/728/18), за якою використання відомостей, отриманих у кримінальному провадженні, в інших видах судочинства саме по собі не порушує гарантій статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; зауважив, що гарантована пунктом 2 статті 6 Конвенції презумпція невинуватості застосовується до процедури, яка за своєю суттю є кримінальною і в межах якої суд робить висновок про вину

особи саме у кримінально-правовому сенсі. Зокрема, колегія суддів зазначила, що *встановлені в ході розгляду цієї справи факти та обставини мають значення тільки для прийняття рішення за позовною заявою Мін'юсту та жодним чином не свідчать про доведеність вини відповідачів у вчиненні кримінальних правопорушень. Суд не вирішував питання про обґрунтованість обвинувачення ОСОБА_1, а інформацію, зібрану за допомогою негласних методів розслідування, дослідив на предмет наявності в діях відповідачів підстав для застосування Санкції.*

З наведеного, суд доходить висновку, що одержана під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні інформація може використовуватися державою, якщо таке використання є необхідним для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, економічного добробуту, прав людини та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (провадження № 2-а/991/1/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654).

Апеляційна палата ВАКС, переглядаючи зазначене судове рішення, позицію суду першої інстанції з цього питання підтримала. У постанові від 25.06.2024 апеляційний суд погодився з доводами про те, що відомості, які містяться в протоколі НС(Р)Д, мають істотне значення для вирішення адміністративного спору, однак відхилив доводи, що такий протокол не може судом використовуватися як доказ. З огляду на *стандарт доказування у справах про застосування санкцій, колегія суддів вважає, що Міністерство юстиції України може використовувати в обґрунтування позову матеріали правоохоронних, розвідувальних чи інших державних органів, матеріали кримінальних проваджень. Більше того, матеріали даної справи не містять відомостей про те, що негласна слідча дія у межах кримінального провадження здійснювалася з порушенням кримінального процесуального закону.*

Також у цій справі колегія суддів АП ВАКС не вбачала ознак порушення принципу рівності сторін перед судом та законом у використанні протоколу НС(Р)Д , зазначивши таке.

Кримінальна справа, у межах якої відбувалася негласна слідча дія, перебуває на розгляді в суді. До направлення в суд підозрюваному та його захисникам надавався доступ до всіх матеріалів кримінального провадження, у тому числі, щодо проведення органом досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій. ОСОБА_1 та його представники в суді не скаржилися на те, що доступ до матеріалів кримінального провадження їм не надавався або обмежувався. Доступ до матеріалів кримінального провадження передбачає можливість знайомитися з ними, робити копії письмових доказів. Однак на спростування доводів позивача з використанням протоколу НСРД ОСОБА_1 та його представники не тільки не надали жодного доказу, вони навіть не навели заперечень стосовно відомостей, які відображені в протоколі. Посилання на те, що орган досудового розслідування

не надав відповідачу дозвіл на використання матеріалів кримінального провадження, колегія суддів вважає непереконливим, оскільки кримінальне провадження перебуває в суді, а не на стадії досудового розслідування, слідчий не має жодного відношення до прийняття рішення про дозвіл на використання зібраних у ньому доказів (провадження № 22-а/991/8/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120245874).

У справі № 991/7832/24 щодо допустимості таких доказів як матеріали НС(Р)Д у рішенні від 05.02.2025 суд зазначив, *що до позовної заяви поряд із протоколами за результатами негласних слідчих (розшукових) дій, додані ухвали суддів про дозвіл на їх проведення. Крім цього, позивач надав дозволи від органів досудового розслідування для їх використання при зверненні до ВАКС. Отже, зазначені докази отримані у порядку, передбаченому законом, та можуть бути використаними в адміністративній справі (провадження № 2- а/991/20/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275).*

Апеляційна палата ВАКС погодилась із зазначеним рішенням суду першої інстанції та у постанові від 25.02.2025 додатково зазначила таке. *До юридичних фактів належать, зокрема, і діяння особи, які можуть бути як правомірними, так і протиправними. При цьому з одним юридичним фактом норми права можуть пов'язувати виникнення, зміну та припинення декількох правовідносин, у тому числі різної галузевої належності. В порядку кримінального судочинства вирішується питання про наявність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення. В порядку статті 283-1 КАС вирішується позов держави до підсанкційної особи про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції». Спільність фактичних обставин (діянь), не виключає можливості їх окремого застосування. У цьому контексті Суд звертає увагу на позицію Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду (постанова у справі № 159/3357/18 від 16.11.2020), за якою у межах правовідносин, у яких реалізується кримінальна відповідальність, виконується каральна функція права. Їхнім змістом є обов`язок особи, яка вчинила правопорушення, зазнати осуду з боку держави та перетерпіти негативні наслідки за вчинені правопорушення. Одночасне притягнення однієї особи до цивільної та кримінальної відповідальності не суперечить передбаченому частиною 1 статті 61 Конституції України принципу, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Наведене конституційне положення не виключає можливості настання двох видів юридичної відповідальності, якщо одним діянням особа вчиняє два різні правопорушення, тобто склади яких містять різні елементи та базуються на різних фактах. У таких випадках має місце ідеальна сукупність (провадження № 22-а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125708784).*

Отже, аналіз практики ВАКС та Апеляційної палати ВАКС засвідчив формування сталої позиції, за якою матеріали НС(Р)Д можуть використовуватися як докази в адміністративних справах про застосування санкцій у виді стягнення в дохід держави активів за наявності трьох основних умов: 1) вони повинні бути отримані з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства; 2) їх використання має бути належним чином дозволене у встановленому законом порядку; 3) такі матеріали оцінюються не як докази вини особи у вчиненні кримінального правопорушення, а виключно як відомості, що підтверджують або спростовують обставини, які мають значення для вирішення адміністративного спору із застосуванням стандарту більшої переконливості доказів. Зазначене узгоджується як із положеннями Конституції України та КАС України, так і з практикою Верховного Суду та Європейського суду з прав людини щодо допустимості використання матеріалів кримінального провадження в інших видах судочинства.

2.4. Предмет судової перевірки у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»

2.4.1. Щодо накладення на відповідача санкції у виді блокування активів

Відповідно до абзацу 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції» стягнення активів у дохід держави може бути застосовано за умови, що на відповідну фізичну чи юридичну особу в порядку, визначеному цим Законом, вже накладено санкцію у виді блокування активів.

Згідно з приписами частини третьої статті 5 Закону України «Про санкції» рішення про застосування, скасування та внесення змін до санкцій, у тому числі у виді блокування активів, щодо окремих іноземних юридичних осіб, юридичних осіб, які знаходяться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб’єктів, які здійснюють терористичну діяльність (персональні санкції), приймається Радою національної безпеки та оборони України та вводиться в дію указом Президента України. Відповідне рішення набирає чинності з моменту видання указу Президента України і є обов’язковим до виконання.

Положеннями статті 107 Конституції України, статті 1 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» визначено, що РНБО є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. РНБО координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Головою РНБО є Президент України. Рішення РНБО вводяться в дію указами Президента України.

Статтею 10 цього Закону визначено, що прийняті РНБО рішення вводяться в дію указами Президента України. Рішення РНБО, введені в дію

указами Президента України, є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади.

Аналіз практики ВАКС у справах щодо застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону «Про санкції», засвідчив, що у межах перевірки наявності передумов для застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави суд з'ясовував питання застосування санкції у виді блокування активів. Оцінка зазначеного здійснювалась шляхом перевірки дотримання процедурних складових: чи було відповідне рішення ухвалене компетентним суб'єктом, із дотриманням встановлених законодавством процедур та у передбачений законом час.

У цьому питанні позиція суддів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС є однозначною. Для вирішення позову про стягнення активів у дохід держави мають бути одночасно дотримані дві умови щодо блокування активів: 1) санкція накладена рішенням РНБО України, введеним у дію указом Президента України, 2) рішення ухвалено після 24.05.2022 (дата набрання чинності Законом України № 2257-IX).

2.4.1.1. Щодо ухвалення санкції про блокування активів належним суб'єктом

У більшості розглянутих ВАКС адміністративних справ наявність чинного рішення РНБО про застосування санкції у виді блокування активів, ухваленого після 24.05.2022, та Указу Президента України, яким таке рішення введено у дію, були підставою для висновку суду, що процедурний аспект накладення санкції дотриманий, а рішення ухвалено у межах дискреції визначених законом суб'єктів *(справи № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР –107897920, № 991/5732/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918181, № 991/6606/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262, № 991/1542/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109228813, № 991/11220/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925 та інші).*

У деяких справах відповідачі, їх представники або треті особи заявляли про незаконність і неправомірність накладеної санкції у виді блокування активів, оскільки рішення РНБО не містять переліку заблокованих активів та не наводять обґрунтування застосування цієї санкції.

Щодо таких доводів у справах № 991/6040/23, № 991/4264/24, № 991/5572/22, № 991/9596/23, № 991/4985/23, № 991/1071/24 та № 991/5279/23 суд наголошував, *що Закон України «Про санкції» не передбачає обов'язку РНБО конкретизувати у рішенні про застосування санкцій перелік заблокованих активів, тоді як видання указу Президента України про уведення у дію такого рішення РНБО є підставою для тимчасового обмеження права певної особи користуватися та розпоряджатися будь-яким належним їй майном, незалежно від його складу та місцезнаходження.*

У подальшому таке є умовою вжиття уповноваженим органом заходів щодо пошуку наявних активів особи з метою звернення до суду із позовом про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції» (провадження № 2–а/991/17/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143, провадження № 2–а/991/10/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122112550, провадження № 2–а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920, провадження № 2–а/991/25/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114874010, провадження № 2–а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652, провадження № 2–а/991/3/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117443150, провадження № 2–а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226).

З висновками ВАКС щодо відсутності у РНБО законодавчо встановленого обов'язку конкретизувати у своєму рішенні про застосуванні санкції у виді блокування активів переліку активів, що блокуються, погодилась Апеляційна палата ВАКС, наголошуючи на тому, що *згадане рішення носить персональний характер та є підставою для тимчасового обмеження права певної особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном, де б воно не знаходилося та з чого б воно не складалося (справа № 991/6051/23, постанова від 10.10.2023, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114255828).*

У справі № 991/11220/23 у судовому засіданні 11.03.2024 ухвалою, постановленою без виходу до нарадчої кімнати, відмовлено у задоволенні клопотання представника ОСОБА_14 про витребування у Ради національної безпеки і оборони України, Служби безпеки України інформації та документів щодо підстав накладення санкцій *(провадження № 2–а/991/31/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925).*

У справі № 991/7832/24 Апеляційною палатою ВАКС зазначено, що *відповідно до статті 283-1 КАС Вищий антикорупційний суд не вирішує питання щодо законності чи протиправності застосованих санкцій РНБО (постанова від 25.02.2025 провадження № 22-а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125708784).*

Отже, питання правомірності накладення санкції у виді блокування активів не є предметом судової перевірки у цій категорії справ. Апеляційна палата ВАКС підтримує практику ВАКС із цього питання.

2.4.1.2. Щодо оскарження рішення про блокування активів

Під час вирішення позовів про застосування санкції у виді стягнення активів у дохід держави поставало питання щодо чинності попередньо ухвалених рішень про застосування санкції у виді блокування активів.

У цьому контексті варто звернути увагу на випадки оскарження указів Президента України про рішення РНБО щодо застосування санкцій у виді

блокування активів і з'ясувати позицію суду з питання, чи є невирішений судовий спір стосовно правомірності застосування санкцій у виді блокування активів перешкодою для вирішення позову Міністерства юстиції України про застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави.

За результатами розгляду позовної заяви Мін'юсту до ОСОБА_1 про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів у справі № 991/7832/24 судом ухвалено рішення про задоволення позову. На час розгляду цього позову у провадженні Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду перебувала справа № 990/161/24 за позовом ОСОБА_1 до Президента України, треті особи – РНБО, СБУ про визнання протиправним та нечинним Указу Президента України від 23.12.2023 № 851/2023 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.12.2023 «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» у частині застосування санкцій до відповідача *(провадження № 2–а/991/20/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275)*.

Оскаржуючи рішення ВАКС у справі № 991/7832/24, адвокат в апеляційній скарзі зазначав, серед іншого, про те, що суд не мав вирішувати позов Мін'юсту по суті з огляду на невирішений судовий спір стосовно застосування санкцій у виді блокування активів, оскільки обґрунтованість та законність застосування санкції у виді блокування активів, як передумови можливості застосування судом санкції у виді стягнення цих активів на користь держави, у судовому порядку не перевірена.

На думку колегії суддів Апеляційної палати ВАКС, *зазначені обставини не є перешкодою для вирішення позову. Відповідно до статті 283-1 КАС України Вищий антикорупційний суд не вирішує питання щодо законності чи протиправності застосованих санкцій РНБО. Крім того, законом передбачено процесуальні механізми відновлення становища відповідача у разі скасування Верховним Судом рішення про запровадження санкцій у вигляді блокування активів: (1) перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (глава 3 розділу 3 КАС України); (2) поворот виконання (стаття 380 КАС України) (постанова від 25.02.2025, справа № 991/7832/24, провадження № 22–а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125708784)*.

У справі № 991/1542/23 факт оскарження до Верховного Суду Указу Президента України про застосування санкції у виді блокування активів також було використано серед доводів апеляційної скарги на рішення ВАКС від 27.02.2023 *(провадження № 2–а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109515325)*.

Колегія суддів Апеляційної палати ВАКС визнала безпідставними доводи представника відповідача в частині неможливості розгляду судом першої інстанції позовної заяви Міністерства юстиції України під час оскарження до Верховного Суду Указу Президента України, яким введено в дію рішення РНБО «Про застосування персональних спеціальних економічних

та інших обмежувальних заходів (санкцій)», та дійшла висновку, що рішення ВАКС ухвалене відповідно до вимог чинного законодавства, зі з'ясуванням усіх обставин, які мають значення для вирішення справи, а тому є законним і обґрунтованим.

У постанові від 13.03.2023 на обґрунтування ухваленого рішення Апеляційною палатою ВАКС зазначено, що *у справах про застосування санкцій не допускається зупинення провадження з підстав, передбачених пунктом 3 частини першої статті 236 цього Кодексу, а саме: у разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, – до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду. Тобто, суд першої інстанції у будь-якому разі був позбавлений можливості зупинити провадження у цій справі із зазначених підстав, оскільки КАС України містить пряму заборону на зупинення провадження у справах про застосування санкцій з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої статті 236 КАС України, на яку посилається представник відповідача.*

Крім того, у ході апеляційного розгляду представнику відповідача запропоновано висловити доводи та заперечення по суті позову Міністерства юстиції України, у тому числі й ті, що стосуються обґрунтованості рішення РНБО та Указу Президента України з посиланням на відповідні докази, однак їх представником відповідача не наведено (провадження № 22–а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109515325).

У справі № 991/10700/23 Апеляційною палатою ВАКС також зазначено, що *посилання представників ОСОБА_4 під час апеляційного розгляду на оскарження ними до Верховного Суду вказаних Указів Президента України як на підставу передчасності подання Мін'юстом до Вищого антикорупційного суду позовної заяви про застосування до ОСОБА_4 санкції, та на неможливість її розгляду апеляційним судом до вирішення справи в касаційному порядку колегією суддів не приймаються, оскільки положеннями КАС України не передбачено зупинення провадження у справах даної категорії (провадження № 22–а/991/2/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127601764).*

Отже, практика ВАКС та Апеляційної палати ВАКС із розглянутого питання є узгодженою та послідовною і свідчить про те, що невирішений судовий спір стосовно законності та обґрунтованості застосування санкцій у виді блокування активів не є перешкодою для вирішення позову про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

2.4.1.3. Щодо допустимості ретроактивної дії пункту 1-1 частини першої статті 4 та статті 5-1 Закону України «Про санкції», які набрали чинності 24.05.2022

У низці справ за позовами про застосування санкції окремі дії відповідачів, за вчинення яких передбачена можливість стягнення активів у дохід держави та на які Міністерство юстиції України посилалося як на підставу позову, були вчинені до 24.05.2022 – дати набрання чинності Законом України від 12.05.2022 № 2257-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб», яким запроваджено санкцію у виді стягнення активів у дохід держави.

Отже, перед судом у таких справах поставало питання щодо дії у часі положень пункту 1-1 частини першої статті 4 та статті 5-1 Закону України «Про санкції» та можливості їх застосування до правовідносин, які склалися між сторонами, під час вирішення адміністративного позову.

Зміст вивчених судових рішень засвідчив, що для вирішення зазначеного питання суд звертався до аналізу позиції Конституційного Суду України щодо дії законів та інших нормативно-правових актів в часі, а також норм міжнародного права.

Так, згідно з позицією щодо дії в часі законів та інших нормативно–правових актів, сформованої у рішеннях Конституційного Суду України, зокрема, від 13.05.1997 № 1-зп, від 09.02.1999 № 1-рп/99, від 05.04.2001 № 3- рп/2001):

– закони та інші нормативно–правові акти не мають зворотної дії в часі і поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно–правовими актами чинності;

– дію нормативно–правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце;

– дія закону та іншого нормативно-правового акта не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно–правовим актом.

З урахуванням викладеної позиції КСУ, вирішуючи питання щодо можливості застосування зазначених вище правових норм у справах *№ 991/5279/23* та *№ 991/5572/22*, ВАКС зазначав, що *підставами застосування санкцій у виді блокування активів фізичних та юридичних осіб, є дії фізичної та юридичної особи, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод*

для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод (пункт 1 частини першої статті 3 Закону України «Про санкції»).

Вищенаведена норма, у цій редакції, діє від часу набрання чинності згаданого закону – 12.09.2014 і по день розгляду позову (без внесення будь-яких змін до неї). Наведене, на переконання суду, свідчить про те, що відповідач, починаючи з 12.09.2014, мав бути обізнаним, що у випадку вчинення вищезазначених дій, до нього можуть бути запроваджені санкції з боку держави України, зокрема, блокування активів.

У цій частині рішення РНБО про застосування санкції у виді блокування активів ПАТ, з точки зору дії правової норми у часі, відповідає, як теоретичним підходам, так і положенням статті 58 Конституції України. На це вказує те, що спочатку був прийнятий Закон України «Про санкції», який передбачав наслідки за певні дії, а вже після набуття чинності закону, відповідач вчиняв дії, які є підставами для застосування санкції у виді блокування активів, як передумови застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній особі.

Отже, до правовідносин, що склались між сторонами, можуть бути застосовані положення Закону України «Про санкції» (провадження № 2–а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення у ЄДРСР – 111971226; провадження № 2–а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення у ЄДРСР – 107897920).

Аналогічний підхід щодо можливості врахування дій відповідачів, вчинених до 24.05.2022, як підстав для застосування санкції у виді стягнення активів у дохід держави застосовано судом у ряді інших справ *(справи № 991/5106/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120751296, №991/5982/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107753247, № 991/2086/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109780538, № 991/701/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125329932; № 991/6606/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262, № 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833), № 991/6493/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655), № 991/4985/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652), № 991/2657/24 та інші).*

У справі № 991/558/24, вирішуючи питання щодо застосування санкції у виді стягнення активів у дохід держави до особи, яка вчинила або розпочала вчинення діяння, за яке передбачена таке стягнення, до 24.05.2022 року, колегія суддів ВАКС, проаналізувавши положення норм міжнародного права, дійшла такого висновку. *Імперативна норма міжнародного права про заборону агресії є такою, яка була запроваджена та визнана міжнародною спільнотою задовго до вторгнення збройних формувань російської федерації на територію України, а тому була заздалегідь достеменно відомою всім особам, які брали участь в постачанні/наданні, зберіганні зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової чи спеціальної техніки, інших засобів та знарядь*

здійснення збройної агресії проти України, забезпеченні ремонту таких засобів і знарядь, де б вони не знаходились та під юрисдикцією якої б держави вони не перебували на момент вчинення цих дій.

Відповідно ж до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, тобто для імплементації міжнародно–правових зобов'язань у національне законодавство застосовується спосіб автоматичної трансформації. Інакше кажучи, всі норми міжнародних договорів, в яких Україна бере участь, автоматично трансформуються у норми внутрішньодержавного права щойно такий договір набуває чинності.

Таким чином, положення міжнародного права щодо категоричної заборони збройної агресії, а також всіх пов'язаних з нею діянь існували та діяли на рівні національного законодавства України задовго до прийняття Закону «Про санкції» та внесення змін до нього, якими 24 травня 2022 року було лише запроваджено конкретний обмежувальний захід у виді стягнення активів у дохід держави.

Виходячи з переліку дій, які наведені в Законі та за вчинення яких передбачена можливість стягнення активів певної особи в дохід держави, варто констатувати, що Законом не було запроваджено жодного нового діяння, а лише деталізовано перелік діянь, які за своїм змістом та направленістю підтримують акт агресії, що він на момент початку збройної агресії російської федерації проти України вже був заборонений на рівні міжнародного та національного законодавства всіх країн–учасниць ООН, включаючи Україну та російську федерацію.

За таких обставин, колегія суддів вважає, що санкція у виді стягнення активів у дохід держави може бути застосована до особи, яка вчинила або розпочала вчинення діяння, передбаченого частиною першою статті 5-1 Закону, до 24 травня 2022 року (справа № 991/558/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654).

Аналогічно окреслене питання суд вирішив у справах *№ 991/7229/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113093181), № 991/1914/23, реєстраційний номер судового рішення – 109643500, № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868, № 991/9618/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144, № 991/5358/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120839127, № 991/3912/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119423591.*

Апеляційною палатою ВАКС такий практичний підхід суду першої інстанції щодо можливості застосування пункту 1-1 частини першої статті 4 та статті 5-1 Закону України «Про санкції» до дій, вчинених до 24.05.2022, підтримано *(справа № 991/558/24, постанова від 25.06.2024, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120245874; справа № 991/9618/24, постанова від 23.01.2025, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124859027, справа № 991/6018/24, постанова від*

25.10.2024, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122703355, справа № 991/265/23, постанова від 16.06.2023, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111734983).

2.4.1.4. Щодо інших економічних та обмежувальних заходів

Надаючи оцінку санкції у виді блокування активів як обов'язкової передумови для застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів, судді враховували раніше накладені РНБО на відповідача санкції.

Так, у рішенні від 22.08.2023 у справі № 991/6051/23 колегія суддів ВАКС зазначила, що *рішенням РНБО від 18.06.2021 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» до відповідача застосовано санкцію у виді блокування активів строком на 3 роки. Це рішення введено в дію Указом Президента України від 18.06.2021.*

Надалі рішенням РНБО від 19.10.2022 «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» до відповідача застосовано, в тому числі санкцію у виді блокування активів, строком на 10 років. Назване рішення введено в дію Указом Президента України від 19.10.2022.

Відповідно до частини сьомої статті 5 Закону України «Про санкції» рішення про скасування санкцій, в тому числі і санкції у виді блокування активів, приймається органом, що прийняв рішення про їх застосування відповідно до цього Закону, у разі якщо застосування санкцій призвело до досягнення мети їх застосування. Доказів скасування санкції у виді блокування активів, застосованої щодо відповідача, Суду надано не було. З огляду на зазначене на момент вирішення позовної заяви відповідач є особою, до якої застосовано санкцію у виді блокування активів (провадження № 2-а/991/18/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112965215).

Також у справах № 991/6606/22 та № 991/5572/22 судом були враховані раніше накладені РНБО санкції у виді блокування активів *(провадження № 2–а/991/8/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262, провадження № 2-а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920).*

Зміст вивчених судових рішень показав, що під час дослідження питання накладення санкцій суд враховував також відомості щодо санкцій, застосованих до відповідачів компетентними органами інших держав. Міжнародні (іноземні) санкції були додатковим підтвердженням часу вчинення відповідачами дій, що слугували підставами для накладення цих санкцій, та фактів вчинення дій, що створюють загрозу національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України. Такі факти у подальшому, серед іншого, стали підставами для звернення Міністерства юстиції України до суду з адміністративними позовами.

У справі № 991/265/23 під час розгляду позову судом взято до уваги, що

Австралією відповідача внесено до санкційних списків країни через те, що його діяльність має економічне або стратегічне значення для росії. Такими ж міркуваннями керувався уряд Нової Зеландії у застосуванні до відповідача обмежувальних заходів цієї країни; Рішенням Ради ЄС на відповідача також накладені санкції; Федеральна Рада Швейцарської Конфедерації прийняла рішення ухвалити санкції ЄС проти росії, а відповідач відповідає за підтримку або реалізацію дій чи політики, які підривають або загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України або стабільності чи безпеці в Україні; Рішенням Міністра внутрішніх справ та адміністрації Польщі від 26.04.2022 про включення до переліку осіб та організацій, до яких застосовуються заходи, передбачені Законом України «Про особливі заходи у сфері протидії агресії проти України та забезпечення національної безпеки», стосовно відповідача застосовані санкції у вигляді «блокування» (провадження № 2-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868).

У справі № 991/5572/22 встановлено, що *Європейським Союзом до Відповідача та його сина за їхню роль у підриві чи загрозі територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України, стабільності та безпеки держави, а також (за проведення угод із сепаратистськими угрупованнями на українському Донбасі було запроваджено та продовжено дію санкцій щодо замороження активів; Австралією, Японією, Швейцарією та Сполученими Штатами Америки починаючи з 2014 року до відповідача було запроваджено та продовжено дію санкцій щодо замороження активів (провадження № 2-а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920).*

В інших адміністративних справах, які вирішував ВАКС, на відповідачів також були накладені міжнародні обмежувальні та економічні санкції. Рішеннями Ради Європейського Союзу, Канади, Ради Європи, Урядів Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії, Австралії, Сполучених Штатів Америки, Швейцарії відповідачі включені до санкційних списків, у тому числі, у зв'язку з дестабілізуючою діяльністю, підриванням територіальної цілісності України, підтримкою та просуванням політики російської федерації, направленої на порушення територіального суверенітету України *(справи № 991/7229/23, реєстраційний номер судового рішення – 113093181, № 991/7476/25 реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034, № 991/9618/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144,№ 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833, № 991/7122/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121146433, № 991/699/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР– 125670910, № 991/7476/25 – 130082034, № 991/6040/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143, № 991/9596/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114874010 та інші).*

Наявність відповідних спеціальних заходів, застосованих до відповідачів не лише Україною, а й іноземними державами (групами держав), з огляду на участь відповідачів у подіях, пов'язаних зі збройною агресією

стосовно України, має значення і в контексті вчинення ними дій на шкоду національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України як підстави для застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави.

2.4.2. Щодо належності відповідача до суб'єктів, до яких може бути застосована санкція у виді стягнення активів в дохід держави

Відповідно до частини другої статті 1 Закону України «Про санкції» санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, до іноземців, осіб без громадянства, суден, повітряних суден, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність.

Як вбачається зі змісту викладеного положення, Закон України «Про санкції» визначає вичерпне коло суб'єктів, на яких санкції можуть бути накладені. Належність особи до відповідної категорії не є факультативною характеристикою, а виступає обов'язковою юридичною передумовою застосування санкцій.

Щодо фізичних осіб – стягнення в дохід держави активів може бути застосовано до нерезидентів, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність. Остання категорія наведена у законі поза зв'язком з громадянським статусом особи.

2.4.2.1. Належність до підсанкційних осіб за ознакою іноземного громадянства та статусу нерезидента

Вивчення судових рішень показало, що найпоширенішою категорією відповідачів за адміністративними позовами Міністерства юстиції України є громадяни російської федерації, часто такі, що обіймають посади у державних органах країни-агресора, є представниками медіа сфери, політичними діячами, підприємцями у цій країні, наближеними до її керівництва. Зокрема:

– сенатори російської федерації *(справи № 991/480/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108660242, № 991/8082/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130002342);*

– депутати державної думи федеральних зборів рф *(справи № 991/752/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР 108807314, № 991/317/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР 108683794, № 991/1396/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР 109228819);*

– ректори вищих навчальних закладів рф та АРК *(справи № 991/5799/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР 107679815); № 991/5982/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР 107753247); № 991/5732/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР 107918181);*

– російські підприємці та особи, наближені до президента рф *(справи № 991/6018/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111), № 991/5084/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР –121409336);*

– голова та член Ради директорів АТ «Міжнародний аеропорт «Шереметєво», голова ради директорів Національних телематичних систем *(справа № 991/5084/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121409336);*

– колишній голова інвестиційного підрозділу державної компанії «Ростех», співвласник контрольного пакета акцій ПАТ «Корпорація ВСМПО–АВІСМА» *(справа № 991/6606/22, реєстраційний номер судового рішення – 108532262);*

– власник однієї з найбільших російських приватних компаній – «Незалежна нафтогазова компанія» *(справа № 991/8725/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210)*

– кінцеві бенефіціарні власники АТ «Перший інвестиційний банк», «Consultrend Enterprises Limited» *(справи № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868, № 991/1542/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109228813);*

– заступник генерального директора всеросійської державної телевізійної та радіомовної компанії (ВДТРК), генеральний директор міжнародного інформаційного агентства «россия сегодня» № 36 *(справа № 991/1071/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117443150) та інші.*

У згаданих та інших справах у разі встановлення під час розгляду позову того, що відповідачами є іноземні громадяни (зокрема, громадяни рф), суд кваліфікував таких осіб як фізичних осіб-нерезидентів та визнавав суб'єктами, до яких може бути застосована санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції». У цьому питанні суди першої та апеляційної інстанцій дійшли єдності.

2.4.2.2. Щодо втрати правового зв'язку з Україною

Аналіз судових рішень засвідчив, що у низці справ відповідачі мали і громадянство України, і громадянство російської федерації. Оскільки у таких випадках для застосування Закону України «Про санкції» важливе значення має критерій зв'язку підсанкційної особи з Україною, суд з'ясовував такі обставини: чи зберегла особа громадянство України на момент розгляду справи; чи існував між особою та Україною реальний і сталий правовий зв'язок; чи перебувала особа під юрисдикцією України у тому обсязі, який закон пов'язує з можливістю застосування санкції; чи відповідає особа суб'єктним критеріям, визначеним Законом України «Про санкції».

Частиною першою статті 1 Закону України «Про громадянство України» громадянство України визначено як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у взаємних правах та обов'язках. Іноземець

– особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Згідно з положеннями пункту 1 частини першої статті 2 цього Закону якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України.

У справі № 991/4151/23 відповідач ОСОБА 1 мав громадянство України та громадянство рф. Санкція у виді блокування активів застосована до цієї особи як до громадянина рф. Суд врахував, *що зайняття відповідачем посади сенатора російської федерації, «представника в раді федерації від законодавчої влади республіки крим», вчинення ним певних дій, зокрема, голосування на засіданнях цього державного органу рф, свідчить про наявність у ОСОБА_1 громадянства цієї країни. Ба більше, участь в ухваленні рішення (з підтримкою такого рішення своїм голосом) про поширення юрисдикції держави-агресора на територію, яка відповідно до Конституції України входить до складу України (Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей), могла бути здійснена виключно за наявності у відповідача громадянства рф, була здійснена відповідачем як громадянином рф. Відповідач має ідентифікаційний номер особи рф. З досліджених судом матеріалів вбачається, що відповідач ототожнює себе виключно з рф, втратив будь–який правовий зв'язок з Україною, не вважає себе пов'язаним будь-якими правами та обов'язками по відношенню до України.*

За таких обставин суд дійшов висновку, що відповідач є фізичною особою-нерезидентом та до нього можуть бути застосовані санкції, передбачені Законом України «Про санкції» *(провадження № 2–а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054).*

Вирішуючи віднести ОСОБА_1 до суб'єктів, до яких може бути застосована санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції». у справі № 991/5298/25, суд взяв до уваги, *що відповідач є громадянином України, а також громадянином російської федерації, який* ***із*** *2019 року не проживає в Україні. За таких обставин згідно усталеної практики Верховного Суду (постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2023 у справі № 9901/376/21, провадження № 11–40заі23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112516532) відповідач є фізичною особою-нерезидентом (провадження № 2–а/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 128129221).*

У справі № 991/4985/23 суд дійшов висновку, що *відповідачка не могла бути призначеною так званим заступником голови громадської ради донецької народної республіки за відсутності у неї громадянства російської федерації. Крім того, діючи добровільно, реалізуючи свої політичні амбіції, взяла участь у створенні державою-агресором підконтрольних їй самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованій території Донецької області та продовжує*

забезпечувати їх функціонування. Отже, з досліджених судом матеріалів також вбачається, що відповідачка ототожнює себе виключно з російською федерацією, народом росії, так званою донецькою народною республікою (як складовою частиною російської федерації (провадження № 2–а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652).

У справі № 991/8552/24 колегія суддів ВАКС дійшла висновку, що відповідачка є фізичною особою-нерезидентом та до неї може бути застосована санкція у виді стягнення активів в дохід держави, оскільки вона отримала паспорт громадянина рф – документ, який підтверджує громадянство рф; брала участь у виборах президента рф, які відбулись 15- 17 березня 2024 року (реалізація права на волевиявлення у виборчому процесі могла бути здійснена виключно за наявності у відповідачки громадянства рф); ототожнює себе виключно з рф; втратила будь-який правовий зв'язок з Україною та не вважає себе пов'язаною будь-якими правами та обов'язками стосовно України *(провадження № 2–а/991/21/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР– 122579842).*

Рішення, ухвалені у згаданих адміністративних справах, в апеляційному порядку в частині питань втрати правового зв'язку підсанкційної особи з Україною не переглядались.

Вирішуючи питання щодо втрати зв'язку підсанкційної особи з Україною у справі № 991/10700/23, суд встановив, що відповідач ОСОБА_2, який мав і громадянство України, і громадянство російської федерації, після набуття громадянства рф, як до 24.02.2022 року, так і після початку військової агресії рф проти України, не проживав на території України. Родина відповідача та центр життєвих відносин останнього пов'язаний із російською федерацією. За даних обставин суд дійшов висновку, що ОСОБА_2 є фізичною особою-нерезидентом, втратив зв'язок з Україною, а тому до нього можуть бути застосовані санкції у виді стягнення активів в дохід держави як до належного суб'єкта.

У цій же справі суд дійшов висновку, що інший відповідач за позовом – ОСОБА_4 не є особою, до якої у розумінні частини другої статті 1 Закону України «Про санкції» судом може бути застосовано санкцію у виді стягнення активів в дохід держави. В обґрунтування такого рішення суд послався на досліджені ним докази, з яких *вбачається, що не зважаючи на те, що ОСОБА_4 має громадянство рф, він постійно проживає та здійснює трудову діяльність на території України, отже, не втратив правового зв'язку з Україною. Тому в розумінні Закону України «Про громадянство» та Закону України «Про санкції» не є нерезидентом, іноземцем та особою без громадянства.*

Водночас, враховуючи положення частини другої статті 1 Закону України «Про санкції» щодо можливості застосування санкцій до громадян України лише у разі їхньої причетності до терористичної діяльності, суд дослідив обставини справи й *дійшов висновку, що запропоновані обґрунтування та досліджені докази не підтверджують, що ОСОБА_4*

здійснював терористичну діяльність. Останній підтримує обороноздатність України, проживає в Сумській області, отримав чисельні подяки від військових України за їх підтримку після початку військових дій рф. Із досліджених доказів не вбачається, що останній фінансує або підтримує матеріально-технічними засобами країну-агресора (провадження № 2– а/991/29/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426).

Надаючи оцінку висновкам суду першої інстанції у питанні статусу відповідача ОСОБА_4 та доводам апеляційної скарги, колегія суддів Апеляційної палати ВАКС дійшла протилежного висновку, зазначивши таке.

Матеріалами справи підтверджено, що ОСОБА_4 є громадянином України. Водночас, 16.03.2003 року він отримав паспорт громадянина РФ. Крім того, у 2004 році з метою отримання російського паспорта нового зразка з метою майбутнього можливого возз'єднання зі своєю сім'єю, а саме: сином, донькою та онуками, які проживають на території РФ, ним подано відповідні документи. Отже, ОСОБА_4 на теперішній час має громадянство іншої держави – рф.

За таких обставин, згідно усталеної практики Верховного Суду, останній є фізичною особою-нерезидентом, тому стосовно нього можуть бути застосовані санкції у розумінні статті 5 Закону України «Про санкції».

Аналогічна правова позиція викладена у рішенні Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.03.2023 у справі № 9901/376/21 (провадження № П/9901/376/21) та постанові Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2023 р. у справі № 9901/376/21 (провадження № 11–40заі23).

Відтак, висновок суду першої інстанції про те, що ОСОБА_4 не є нерезидентом, а відтак, не є особою, до якої у розумінні частини другої статті 1 Закону України «Про санкції» судом може бути застосовано санкцію у вигляді стягнення активів такої особи в дохід держави, є хибним.

При цьому, доводи адвоката про відсутність у ОСОБА_4 на даний час правового зв'язку з рф не мають правового значення у даній категорії справ. Колегія суддів також враховує, що заходи, спрямовані на вихід з громадянства країни-агресора, ОСОБА_4 почав вживати лише через півтора роки після початку повномасштабного вторгнення та через два тижні після застосування до нього персональних обмежувальних заходів (санкцій), а саме – 31.05.2023. І хоча він дійсно постійно проживає на території України, як це зазначено в оскаржуваному рішенні, втім за період з 2018 року по лютий 2022 року 16 разів відвідував РФ та двічі – тимчасово окуповану рф територію АРК (постанова від 23.05.2025, провадження № 22–а/991/2/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127601764).

У справах № 991/9618/24 та № 991/558/24, визнаючи відповідача (та сама особа в обох справах), який, крім українського громадянства, має громадянство рф, суб'єктом, до якого може бути застосована санкція у виді стягнення активів в дохід держави, суд врахував, *що з 2000 року та станом на*

час постановлення цього рішення ОСОБА_1 є громадянином рф, добровільно продовжує мати стійкий правовий зв'язок із рф, притаманний її громадянину, отже у розумінні частини другої статті 1 Закону є фізичною особою-нерезидентом, до якого може бути застосована Санкція. Вказане узгоджується з рішенням КАС ВС від 02.03.2023 у справі № 9901/376/21.

Крім того, згідно статті 7 Європейської конвенції про громадянство, держава-учасниця не може передбачати у своєму внутрішньодержавному праві втрату її громадянства ex lege або на ініціативу самої держави-учасниці за винятком випадків, коли особа добровільно набула інше громадянство та у разі якщо поведінка особи серйозно зашкоджує життєво важливим інтересам держави-учасниці. Вказана норма опосередковано вказує на те, що у виключних випадках громадянству іншої держави може надаватись перевага в силу послаблення правового зв'язку з Україною та загрозі її життєво важливим інтересам (провадження № 2–а/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144, провадження № 2–а/991/1/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654).

Постановою Апеляційної палати ВАКС від 23.01.2025 рішення ВАКС у справі № 991/9618/24 залишено без змін *(провадження №22–а/991/3/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124859027)*, а з висновком суду першої інстанції у справі № 991/558/24 з питання віднесення відповідача до громадянства рф апеляційний суд не погодився.

Мотивуючи свою позицію у справі № 991/558/24, Апеляційна палата ВАКС зазначила, що *посилання в оскаржуваному рішенні на те, що відповідач є громадянином російської федерації, колегія суддів вважає некоректним. Суд не вирішував питання громадянства відповідача. Звертаючись до суду, позивач зазначив, що відповідач є громадянином України. Відомостей про те, що українське громадянство відповідача припинено, матеріали справи не містять. Питання про те, громадянином якої країни особа себе вважає, наявність у неї паспортів інших країн, звернення до них з проханням надати допомогу чи обміняти, не є зміною громадянства. Однак це не вплинуло на рішення у справі по суті, оскільки, як раніше колегія суддів відзначала, санкція у вигляді стягнення в дохід держави майна фізичної особи застосовується незалежно від її громадянства при вчиненні такою особою підсанкційних дій.*

При цьому доводи апелянта стосовно того, що санкції не можуть застосовуватися до громадян України колегія суддів апеляційного суду відхилила, зазначивши, що *відповідно до статей 3, 4, 5, 5-1 Закону України «Про санкції» стягнення активів в дохід держави застосовується до фізичних осіб незалежно від їх громадянства (провадження № 22–а/991/8/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120245874)*.

Аналогічний підхід до питання громадянства відповідача був застосований ВАКС під час розгляду адміністративного позову у справі № 991/5358/24 *(провадження № 2–а/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120839127).* Рішення у зазначеній справі в апеляційному

порядку не оскаржувалось.

У справах № 991/2375/24 та № 991/2657/24 належність відповідачів до суб'єктів, до яких може бути застосована санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», вирішувалось з огляду на позбавлення відповідачів громадянства України Указами Президента України *(провадження № 2–а/991/6/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118263942, провадження № 2–а/991/7/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118327985)*.

2.4.2.3. Належність до підсанкційних осіб за ознакою здійснення терористичної діяльності

Відповідно до статті 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV тероризмом визначено суспільно небезпечну діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Терористичною діяльністю є діяльність, яка охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України; проходження навчання тероризму; перетинання державного кордону України з терористичною метою; фінансування та інше сприяння тероризму.

Відповідно до частини першої статті 2 Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 № 2265-IX російська федерація є державою-терористом, однією з цілей політичного режиму якої є геноцид Українського народу, фізичне знищення, масові вбивства громадян України, вчинення міжнародних злочинів проти цивільного населення, використання заборонених методів війни, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, штучне створення гуманітарної катастрофи в Україні або окремих її регіонах.

Нормами зазначених законів суд керувався під час визначення відповідності дій відповідачів встановленим формам терористичної діяльності.

Аналіз судових рішень у справах, в яких відповідачі мали громадянство України та громадянство рф, показав існування різних підходів колегій суддів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС щодо необхідності дослідження дій відповідачів на наявність ознак здійснення терористичної діяльності під час вирішення питання щодо належності їх до суб'єктів, до яких згідно із Законом України «Про санкції» може бути застосована санкція у виді стягнення в дохід держави активів.

У справі № 991/4151/23 згідно із заявленим адміністративним позовом відповідач мав громадянство України та громадянство рф. Обґрунтовуючи можливість застосування до відповідача санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», позивач зазначав про те, що відповідач хоч і є громадянином України, проте вчиняє дії, які підпадають під визначення «терористичної діяльності». З огляду на визначення частиною другою статті 1 Закону України «Про санкції» суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність безвідносно до громадянства, позивач стверджував, що відповідач є суб'єктом, до якого можуть бути застосовані санкції.

Дослідивши матеріали справи, колегія суддів ВАКС зазначала, що *відповідач ототожнює себе виключно з рф, втратив будь-який правовий зв'язок з Україною, не вважає себе пов'язаним будь-якими правами та обов'язками по відношенню до України.*

За таких обставин суд вважає, що відповідач є фізичною особою-нерезидентом, та до нього може бути застосовані санкції, передбачені Законом України «Про санкції».

Тому суд не надавав оцінку доводам позивача та не встановлював обставини щодо віднесення відповідача до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (провадження № 2–а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054).

Обґрунтовуючи можливість застосування до ОСОБА_1 санкції у справі № 991/5824/23, суд також встановив, що відповідач є фізичною особою-нерезидентом та до нього можуть бути застосовані санкції, передбачені Законом, не надаючи оцінку доводам позивача та не встановлюючи обставини щодо віднесення відповідача до суб`єктів, які здійснюють терористичну діяльність, про що стверджував позивач у позові *(провадження № 2– а/991/16/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112104453).*

Так само у справах № 991/8552/24 та № 991/13759/24 встановлення статусу відповідача як особи-нерезидента визнавалось достатнім критерієм для застосування санкції за суб'єктною складовою *(провадження № 2– а/991/21/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122579842, провадження № 2–а/991/26/24, реєстраційний номер судового*

рішення в ЄДРСР – 126831345).

Позицію щодо відсутності у суду обов'язку здійснювати оцінку дій відповідача на предмет вчинення терористичної діяльності колегія суддів ВАКС додатково аргументувала в рішенні від 09.05.2023 у справі № 991/3250/23. *Закон України «Про санкції» було прийнято у 2014 році і на той час він визначав суб'єктів, до яких може бути застосовано санкції (частина 2 статті 1 Закону). Згідно з цим переліком до громадянина України можна було застосувати санкції лише у випадку здійснення ним терористичної діяльності. Аналогічні положення містить і частина третя статті 5 Закону.*

Законом № 2257–IX від 12.05.2022 введено новий вид санкцій – стягнення активів в дохід держави (пункт 1-1 частини першої статті 4 Закону). Для цього виду санкцій було визначено окремий перелік суб'єктів, до яких його може бути застосовано, а також передбачено специфічні саме для цього виду санкцій підстави застосування (стаття 5-1 Закону).У зв'язку зі внесеними змінами, перелік суб'єктів, до яких може бути застосовано санкції, передбачений частиною другою статті 1 Закону, перестав мати виключний характер. Втратив такий характер і перелік підстав для їх застосування, передбачений частиною першою статті 3 Закону, адже його було розширено частиною першою статті 5-1 Закону.

Отже, в контексті застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону, не підлягає оцінці здійснення особами терористичної діяльності, а також факт ухвалення щодо цих осіб рішень міжнародних установ та застосування до них санкцій іншими державами (провадження № 2–а/991/11/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029).

За результатами апеляційного перегляду рішень ВАКС у цих справах судом апеляційної інстанції не було висловлено незгоди з таким підходом *(провадження № 22–а/991/10/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРС – 111426257, провадження № 22–а/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРС – 123749171, провадження № 22–а/991/19/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127755166, провадження № 22–а/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110904491*).

У справах № 991/7122/24, № 991/5298/25, № 991/702/25 та № 991/7832/24 колегії суддів ВАКС вдавалися до дослідження дій відповідачів в контексті здійснення ними терористичної діяльності під час вирішення питання щодо віднесення їх до суб'єктів, до яких можна застосувати санкцію.

Так, у позові про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів у справі № 991/7122/24 Мін'юст зазначав, що відповідачка є громадянкою України і вчиняє дії, які підпадають під ознаки «терористичної діяльності». Суд зауважив, що в світлі обставин цієї справи відповідачку можливо розглядати як громадянку російської федерації. Досліджені під час розгляду позову матеріали містили відомості про те, що відповідачка є

громадянкою рф та свідчили, що вона міцно ототожнює себе з російською федерацією.

У судовому засіданні представник Позивача зазначила, що наразі відсутні відомості, які свідчать, що ОСОБА_1 позбавлена громадянства або тим чи іншим чином втратила статус громадянки України. Суд бере до уваги, що якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України (стаття 2 Закону України «Про громадянство»).

Суб'єкти, які здійснюють терористичну діяльність, наведені у частині другій статті 1 Закону України «Про санкції» безвідносно до громадянства, що дозволяє розглядати можливість застосування санкції у виді стягнення активів в доході держави по відношенню до громадянки України, якщо її дії можливо визначити через призму терористичної діяльності. Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» терористична діяльність охоплює дії, спрямовані, зокрема, але не виключно, на пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави–терориста проти України, фінансування та інше сприяння тероризму. З матеріалів вбачається, що відповідач вчиняє дії інформаційного характеру, спрямовані на поширення проросійських наративів в підтримку рішень держави–агресора та її окупаційної адміністрації, що підпадає під ознаки терористичної діяльності.

Отже, до відповідача можуть бути застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (провадження № 2–а/991/19/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121146433).

У справі № 991/5298/25, встановивши, що відповідач є фізичною особою-нерезидентом, з огляду на наявність у нього і громадянства України, і громадянства рф, суд, виходячи з вимог частини другої статті 1 Закону України «Про санкції» щодо можливості застосування санкції до громадян України лише у разі здійснення ними терористичної діяльності, на підтвердження таких фактів взяв до уваги рішення ВАКС від 24.02.2025 у справі № 991/702/25, яке набрало законної сили та яким встановлено, *що відповідач у тому числі здійснював терористичну діяльність, а саме займався пропагандою російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України (провадження № 2–а/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 128129221).*

У справі № 991/702/25, *надавши оцінку доводам позивача, встановивши обставини щодо віднесення відповідача* (який мав і громадянство України, і громадянство рф) *до суб'єкта, який здійснював пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, що є терористичною діяльністю у розумінні Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення*

російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», який набув чинності 12.06.2022, а також Закону України «Про боротьбу з тероризмом», який набув чинності 22.04.2003, дійшов висновку про можливість застосування до ОСОБА_1 санкції у виді стягнення активів в дохід держави з огляду на віднесення його як до переліку суб'єктів, передбаченого частиною другою статті 1 Закону, так і передбаченого частиною першою статті 5-1 Закону (провадження № 2–а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125424995).

Рішення, ухвалені у зазначених справах, в апеляційному порядку не оскаржувались.

У справі № 991/7832/24 судді ВАКС визначили належність відповідача до суб'єктів, до яких застосовується санкція у виді стягнення активів у дохід держави, з урахуванням таких обставин: відповідач до отримання громадянства України перебував у громадянстві рф, якого не позбавлявся та від якого не відмовлявся; є засновником низки підприємств на території рф; отримує заробітну плату від зареєстрованої в рф юридичної особи та сплачує податки до рф; родина відповідача мешкала на території рф, дружина та син мають громадянство рф, що дозволяє дійти висновку, що центр соціальних зв'язків відповідача пов'язаний із рф, відповідач ототожнює себе з рф і втратив правовий зв'язок з Україною.

Водночас судом було враховано наявність у матеріалах справи відомостей, які підтверджують, що відповідач сприяв своєму сину, який є громадянином рф і бере участь у бойових діях проти України, *у пошуку на тимчасово окупованій території військовослужбовців ЗСУ, громадських активістів, представників громадських організацій, які пов'язані із проведенням антитерористичної операції, надавав рекомендації, як знайти причетних осіб до відповідних громадських організацій, тобто вчиняв інші дії, які сприяли тероризму (провадження № 2–а/991/20/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275).*

Колегія суддів Апеляційної палати ВАКС, переглядаючи це рішення, погодилась із такими висновками суду першої інстанції. Відхиляючи доводи апелянта щодо безпідставності висновку суду першої інстанції про здійснення відповідачем терористичної діяльності, оскільки ні йому, ні його сину не інкримінується в рамках кримінального провадження вчинення кримінального правопорушення за ознаками статті 258 КК України, суд апеляційної інстанції зазначив, що *поняття «терористична діяльність» є значно ширшим за основні його прояви, відповідальність за які передбачена КК (стаття 258 КК «Терористичний акт», стаття 112 КК «Посягання на життя державного чи громадського діяча», стаття 147 КК «Захоплення заручників» тощо). Судом першої інстанції зроблено висновок про відповідність вчиненого відповідачем такій ознаці (прояву) терористичної діяльності як «інше сприяння тероризму». Така оцінка надана судом не в контексті вирішення питання про кримінальну відповідальність відповідача, а з метою встановлення наявності чи відсутності у відповідача ознак суб'єкта, до якого можуть*

застосовуватись санкції. Так, зворот «суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність» в частині 2 статті 1 Закону про санкції не містить обмежень залежно від наявності громадянства (резидентства) тієї чи іншої держави.

Суд також звертає увагу на практику Великої Палати Верховного Суду, за якою «визначальною для застосування санкцій є не перелік суб'єктів, а саме певна діяльність цих суб'єктів. Інакше кажучи, основним критерієм визначення суб'єкта, до якого можуть бути застосовані санкції, є його діяльність, вказана у пункті 1 частини 1 статті 3 Закону № 1644–VII. Тому посилання апелянта на те, що він не є суб'єктом, до якого згідно із цим Законом можуть застосовуватися спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, є необґрунтованим. Наявність реальної чи потенційної загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, про які йдеться у статті 3 Закону № 1644–VII, безумовно є оціночним поняттям, а достатність підстав вважати існування такої реальної чи потенційної загрози передбачає певну межу дискреції» (постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2023 у справі № 9901/635/18, у цій справі в порядку адміністративного судочинства оскаржувався Указ Президента України щодо затвердження рішення РНБО про застосування персональних санкцій в частині, що стосувалась особи, яка була громадянином України).

Особливо важливим в обставинах цієї справи Суд також вважає ті факти, що відповідач не просто має одночасно громадянство України та громадянство будь-якої іншої держави, а має громадянство саме країни-агресора, після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну він незаконно перетнув державний кордон поза встановленими пунктами пропуску та перебував тривалий час на території держави-агресора і на окупованій нею частині території України, надавав (як встановлено оскаржуваним рішенням) допомогу своєму синові, якій воює на стороні рф, чим визначився із стороною, яку підтримує в цьому воєнному конфлікті. У зв'язку із викладеним Суд відхиляє аргумент про те, що відповідач не належить до суб'єктів, передбачених положеннями частини 2 статті 1 Закону України «Про санкції» (провадження № 22–а/991/6/25*, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125708784).*

У справах, де відповідачами виступали громадяни України, під час вирішення питання щодо можливості застосування до них санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», суд перевіряв дії відповідачів на відповідність ознакам здійснення терористичної діяльності.

У справі № 991/699/25 позовні вимоги позивач обґрунтовував тим, що у період з 06.04.2022 по 16.12.2024 відповідач – громадянин України свідомо публічно поширював публікації з тезами, притаманними російській пропаганді, зокрема щодо так званих «зовнішніх ворогів» рф в особі «країн колективного Заходу», які прагнуть зруйнувати рф; щодо так званого

«протистояння» США та рф; щодо України як нібито «нацистської» держави. Також у своїх публікаціях відповідач поширював пропагандистські наративи, спрямовані на перешкоджання надання партнерами допомоги Україні, формування негативного образу України, українців та на виправдання військової агресії рф проти України.

Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд визнав, що відповідач *є суб'єктом, який здійснює терористичну діяльність, а саме здійснює пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії рф як держави-терориста проти України; виправдовує, визнає правомірною, заперечує збройну агресію проти України, окупацію територій України, вчинення діянь, які відповідно до норм міжнародного права та/або законодавства України мають ознаки воєнних злочинів, геноциду або злочинів проти людяності; підтримує політику держави-агресора щодо невизнання права Українського народу на самоідентифікацію та самовизначення, викривлює уявлення про самобутність Українського народу та його прагнення до незалежності, що реалізується через поширення фальшивих ідеологій, в основі яких лежить завідомо хибне та маніпулятивне ототожнення українського патріотизму з «нацизмом» чи іншими людиноненависницькими ідеологіями; розпалює ненависть до Українського народу, його культури, державної мови, національної ідентичності (провадження № 2–а/991/2/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125670910).*

Не погодившись із таким рішенням, представник відповідача оскаржила його в апеляційному порядку, зокрема, через безпідставність застосування санкції з огляду на недоведеність вини та порушення презумпції невинуватості. На підтвердження своїх доводів апелянт наголошувала, що відповідач не включений переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, який формується Держфінмоніторингом відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 622, а отже, не є особою, пов'язаною з провадженням терористичної діяльності. На переконання представника відповідача, суд, *віднісши відповідача до переліку, фактично визнав його винуватим у терористичній діяльності без встановлення вини в порядку кримінального провадження, що є грубим порушенням презумпції невинуватості, принципу розподілу функцій між органами влади та фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду*.

Суд апеляційної інстанції погодився із висновками колегії суддів ВАКС у частині віднесення відповідача до *суб'єкта, який здійснює терористичну діяльність* і в постанові від 17.04.2025 зазначив, що *зміст досліджених матеріалів не залишає сумнівів у можливості їх кваліфікувати як виправдовування агресії проти України, розпалювання ненависті до Українського народу, а діяльність відповідача як тривалу свідому підтримку країни-агресора (провадження 22–а/991/10/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126775507).*

І в інших справах, в яких відповідачами виступали громадяни України, ВАКС з'ясовував обставини та досліджував докази, якими позивач обґрунтовував свої вимоги, зокрема, на підтвердження належності відповідачів до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність. Дії відповідачів визнавались судом такими, що підпадають під встановлені Законами України «Про боротьбу з тероризмом», «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» форми терористичної діяльності *(справи № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920, № 991/701/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125329932, № 991/4985/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652, № 991/3297/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127580879, № 991/10090/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306), № 991/13382/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124048002, № 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРС – 118645833, № 991/7476/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034).*

За результатами апеляційного перегляду рішень, ухвалених у справах № 991/10090/25, № 991/5572/22 та № 991/7476/25, суд апеляційної інстанції підтримав такий підхід і визнав, що сукупність встановлених судом першої інстанції обставин дає підстави для віднесення відповідачів до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність *(постанова від 13.03.2026, провадження № 22–а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134909042, постанова від 04.01.2023, провадження № 22–а/991/1/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРС – 108250951, постанова від 02.10.2025, провадження № 22–а/991/25/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130789048).* Решта зазначених рішень в апеляційному порядку не оскаржувалась.

2.4.2.4. Належність до підсанкційних осіб за ознакою статусу іноземної юридичної особи

Частиною другою статті 1 Закону України «Про санкції» визначено, що санкції можуть застосовуватися з боку України, зокрема по відношенню до іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента. При цьому закон не містить визначення поняття «іноземна юридична особа». Відсутність нормативної дефініції обумовлює необхідність системного тлумачення положень національного законодавства із застосуванням норм міжнародного приватного права.

Відсутність нормативної дефініції обумовлює необхідність системного тлумачення положень законодавства із застосуванням норм міжнародного приватного права, цивільного законодавства, законодавства про державну

реєстрацію юридичних осіб та загальновизнаних принципів визначення особистого закону юридичної особи.

Аналіз практики ВАКС показав, що встановлення статусу іноземної юридичної особи не зводиться до формальної перевірки місця реєстрації і знаходження юридичної особи або її майна. Суд здійснює комплексне дослідження юридичного статусу відповідача, його правосуб'єктності, порядку створення, системи корпоративного управління, структури власності та характеру контролю над активами.

Зміст ухвалених судових рішень у справах розглядуваної категорії дозволяє зробити висновок, що суд сформував послідовний алгоритм дій по встановленню статусу іноземної юридичної особи та оцінки інших юридично значущих фактів для застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави.

На першому етапі встановлюється держава інкорпорації юридичної особи. Якщо юридична особа створена відповідно до законодавства іноземної держави, саме ця обставина є відправною точкою для визначення її правового статусу.

На другому етапі, після визначення країни реєстрації, дослідженню підлягають документи, які підтверджують правосуб'єктність юридичної особи відповідно до законодавства відповідної іноземної держави (витяги з іноземних торговельних, корпоративних або комерційних реєстрів; статутні документи; корпоративні реєстри ЄС; сертифікати; реєстраційні посвідчення; відомості компетентних органів іноземної держави; санкційні списки США, ЄС, Великої Британії, Канади; фінансова звітність; аудиторські висновки; біржові звіти; річні звіти компаній та інші офіційні документи, що підтверджують створення юридичної особи), а також інформації з офіційних веб-сайтів компаній та міжнародних комерційних баз даних.

У справі № 991/7234/23, розглядаючи адміністративний позов Міністерства юстиції України до Міністерства оборони Республіки Білорусь про застосування санкції і стягнення в дохід держави майна, яке належить МО РБ, і вирішуючи питання щодо належності відповідача до іноземної юридичної особи, колегія суддів ВАКС взяла до уваги таке.

Відповідно до Положення про Міністерство оборони Республіки Білорусь, затвердженого указом Президента Республіки Білорусь від 07.12.2006 № 719 МО РБ є республіканським органом державного управління, який реалізує у межах своєї компетенції державну політику в галузі оборони Республіки Білорусь, здійснює керівництво її Збройними Силами, їх підготовкою до виконання завдань із забезпечення військової безпеки та збройного захисту Республіки Білорусь. Одночасно з цим, Міністерство оборони Республіки Білорусь є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в банках, печатку із зображенням Державного герба Республіки Білорусь.

Отже, Міністерство оборони Республіки Білорусь є юридичною особою публічного права, зареєстрованою за законодавством Республіки Білорусь (є

іноземною юридичною особою в розумінні Закону України «Про санкції»). Тому суд дійшов висновку про можливість застосування до МО РБ санкції у виді стягнення активів в дохід держави з огляду на положення частини 2 статті 1 Закону України «Про санкції» (провадження № 2–а/991/21/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРС – 113032690).

У справі № 991/10700/23, вирішуючи про віднесення АТ «ГРУПА ГМС» до суб'єктів, визначених частиною другою статті 1 Закону України «Про санкції», суд враховував відомості з бухгалтерського балансу, Єдиного державного реєстру юридичних осіб та статуту АТ «ГРУПА ГМС», яким підтверджено створення товариства у відповідності до законодавства рф та з місцем знаходження на території рф.

Згідно Виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб щодо АТ «Група ГМС» основним видом діяльності АТ «Група ГМС» є діяльність холдингових компаній. З урахуванням структури групи компаній, а також входження заводів до її структури, саме АТ «Група ГМС» визначає стратегічні напрямки діяльності усієї групи компаній та формування політики діяльності компаній ГМС, яка полягає у активній співпраці з діючим військово-політичним режимом країни-агресора та проявляється у суттєвому сприянні в організації матеріально-технічного забезпечення збройної агресії проти України.

Отже, Акціонерне Товариство «ГРУПА ГМС» є іноземною юридичною особою, яка скеровує діяльність інших осіб у складі групи, а тому до товариства можуть бути застосовані санкції у виді стягнення активів в дохід держави за цим критерієм (провадження № 2–а/991/29/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426).

У справі № 991/11112/23 під час визначення належності ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» до категорії суб'єктів, до яких може бути застосована санкція у виді стягнення активів в дохід держави, колегією суддів ВАКС, серед іншого, враховано, що *ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» (SIA «Royal Pay Europe») зареєстроване у Латвійській Республіці, тому є іноземною юридичною особою і відповідно до частини 2 статті 1 Закону України «Про санкції» до неї можуть бути застосовані санкції за цим критерієм (провадження № 2– а/991/30/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119514575)*

У ряді інших справ за таким підходом визнавалися суб'єктами у розумінні частини другої статті 1 Закону України «Про санкції» компанії, зареєстровані за законодавством інших країн: Ірландії, Республіки Кіпр, Нідерландів, Республіки Білорусь та рф (*справи № 991/2148/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126604689, № 991/780/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРС – 116863587), № 991/13377/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123769821, № 991/1900/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118476372, № 991/14304/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922, № 991/265/23– 109031868, № 991/6493/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР –*

122091655, № 991/7229/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113093181, № 991/8192/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447), № 991/6051/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112965215 та інші).

На наступному, третьому, етапі дослідженню підлягають питання корпоративної структури юридичної особи. Суд встановлює: засновників, учасників, акціонерів, структуру володіння корпоративними правами; кінцевих бенефіціарних власників; співвідношення між юридичними особами у корпоративній групі.

Необхідність такого аналізу пояснюється тим, що Закон України «Про санкції» поширює свою дію не лише на іноземних юридичних осіб, а й на юридичних осіб, які перебувають під контролем іноземної юридичної особи або фізичної особи-нерезидента. Відтак суд має встановити не тільки формальний статус відповідача, а й характер корпоративних зв’язків між відповідними суб’єктами.

І на останньому етапі суд досліджує, чи має відповідач можливість прямо або опосередковано здійснювати повноваження, тотожні праву розпорядження відповідними активами. Для цього суд аналізує: корпоративні зв’язки; договірні механізми контролю; характер господарської діяльності, джерела фінансування, економічні зв’язки та ступінь впливу держави-агресора або санкційної особи на прийняття управлінських рішень.

Це відповідає конструкції пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», який дозволяє стягувати не лише активи, що формально належать особі, але й активи, щодо яких вона здійснює фактичний контроль. Детальніше про третій та четвертий етапи судової перевірки буде розкрито у підпунктах 2.4.4.2 і 2.4.4.3 узагальнення.

Отже, судова практика ВАКС свідчить, що статус іноземної юридичної особи суд встановлює насамперед за критерієм інкорпорації – тобто створення особи за законодавством іноземної держави. Водночас визначення належності відповідача до підсанкційних суб’єктів не вичерпується цим формальним критерієм: коли йдеться про юридичну особу, підконтрольну іноземній особі чи нерезиденту, суд застосовує функціональний (комплексний) підхід, за якого враховуються місце особи в корпоративній структурі, характер контролю над активами, економічний зв'язок із підсанкційною особою та реальна роль у діяльності, що створює загрозу національній безпеці України.

Саме такий комплексний підхід забезпечує ефективність санкційного механізму та унеможливлює уникнення санкцій шляхом використання багаторівневих міжнародних корпоративних структур.

Окремим доводом у справах, де активи оформлені на іноземні компанії, є твердження про те, що санкції накладені згідно із законодавством України, а тому їх дія поширюється лише на її територію, і доказів поширення санкцій на державу реєстрації формального власника не надано. У справі № 991/6606/22 такий мотив був покладений в основу рішення суду першої інстанції щодо компанії, зареєстрованої в Республіці Кіпр.

Апеляційна палата ВАКС визнала цей мотив помилковим, зазначивши, що *має юрисдикцію на застосування санкції у вигляді звернення стягнення на активи, що є предметом судового розгляду, в дохід держави*. Суд виходив із того, що суверенітет України поширюється на всю її територію, а земля, її надра та інші природні ресурси в межах території України є об’єктами права власності Українського народу (стаття 2, частина перша статті 13 Конституції України), а також із того, що норма права іноземної держави не застосовується, якщо це призводить до наслідків, явно несумісних з публічним порядком України (частина перша статті 12 Закону України «Про міжнародне приватне право»), що правила цього Закону застосовуються до приватноправових відносин з іноземним елементом на загальних підставах (стаття 30), а підсудність судам України є виключною, зокрема, якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України або спір стосується дійсності записів у державному реєстрі, кадастрі України (пункти 1, 6 частини першої статті 77). Додатково суд врахував Угоду між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах від 06.09.2004, ратифіковану Законом № 2910-IV від 22.09.2005, за якою суд Договірної Сторони вважається таким, що має юрисдикцію, зокрема якщо провадження стосується спору у зв'язку з підприємницькою діяльністю в цій Договірній Стороні або якщо нерухоме майно, яке є предметом провадження, розташоване на її території (пункти b, d, і частини першої статті 17 Угоди), а також положення статті 2 Закону України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» та частини другої статті 346 ЦК України.

Вирішальними для висновку про юрисдикцію суд визнав фактичні обставини: предмет спору пов'язаний із підприємницькою діяльністю товариств-резидентів України, які здійснюють діяльність на її території та володіють значним обсягом рухомого і нерухомого майна, зокрема правами користування земельними ділянками із правом видобування корисних копалин; продукція одного з таких підприємств під час збройної агресії постачалася підприємствам рф для виконання оборонних замовлень; учасники провадження не надали доказів того, що іноземна компанія володіє значними активами, окрім тих, які фізично перебувають на території України та/або нерозривно пов’язані з видобутком надр на її території; нарешті, *визнання цього рішення Суду не вимагає його виконання жодним чином з боку Республіки Кіпр* (справа № 991/6606/22, постанова АП ВАКС від 03.02.2023, провадження № 22-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108772467). З тих самих мотивів суд відхилив і заперечення про незастосовність до правочину, вчиненого між нерезидентами за іноземним правом, положень національного законодавства про нікчемність правочинів щодо цінних паперів підсанкційних осіб (детальніше – у підрозділі 2.4.4.3 цього узагальнення).

Отже, судова практика виходить із того, що питання полягає не в екстериторіальній дії санкційного законодавства України, а в наявності юрисдикції суду щодо активів, які фізично перебувають на території України

або нерозривно пов’язані з нею, незалежно від того, за яким правом створено формального власника та де він зареєстрований. Реєстрація власника активу за законодавством іноземної держави сама по собі не виводить такий актив з-під дії пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

2.4.3. Щодо наявності підстав, визначених статтею 5-1 Закону України «Про санкції», для застосування до відповідача санкції у виді стягнення в дохід держави активів

Згідно з частиною першою статті 5-1 Закону України «Про санкції» санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 цього Закону, має винятковий характер та може бути застосована лише щодо фізичних та юридичних осіб, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли (в тому числі шляхом фінансування) вчиненню таких дій іншими особами, у тому числі до резидентів у розумінні Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об’єктів права власності Російської Федерації та її резидентів».

Частина перша статті 5-1 Закону України «Про санкції» встановлює вичерпний перелік підстав для застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 цього Закону. Такими підставами є:

1) завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України, зокрема, але не виключно, шляхом:

а) ухвалення рішення щодо збройної агресії проти України;

б) взяття участі в ухваленні рішення (з підтримкою своїм голосом такого рішення) щодо збройної агресії проти України, якщо таке рішення ухвалювалося колегіально або кількома органами держави-агресора у взаємодії;

в) взяття участі у підготовці, внесенні, погодженні пропозицій стосовно ухвалення рішення щодо збройної агресії проти України;

г) взяття участі у державному фінансуванні та матеріально-технічному забезпеченні заходів, пов’язаних із прийняттям рішення про початок збройної агресії проти України;

ґ) взяття участі в організації (у тому числі плануванні, керівництві та координації, державному фінансуванні та матеріально-технічному забезпеченні) підготовки збройної агресії проти України, а також в організації безпосередньої збройної агресії проти України;

д) особистого взяття участі у збройній агресії проти України;

е) взяття участі у прийнятті рішення щодо створення на захопленій в результаті збройної агресії території України окупаційної адміністрації, у фактичному створенні окупаційних адміністрацій, а також у державному фінансуванні та матеріально-технічному забезпеченні створення та функціонування таких адміністрацій;

є) ухвалення або взяття участі в ухваленні рішення (з підтримкою такого рішення своїм голосом) про поширення юрисдикції держави-агресора чи будь-якої іншої держави на територію, яка відповідно до Конституції України входить до складу України;

ж) взяття участі у прийнятті рішень щодо створення, а також у створенні, державному фінансуванні та матеріально-технічному забезпеченні державою-агресором підконтрольних їй самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;

з) взяття участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території України;

2) суттєве сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, зазначених у пункті 1 цієї частини, зокрема, але не виключно, шляхом:

а) сприяння збройній агресії проти України, окупації/анексії території, яка відповідно до Конституції України входить до складу України, зокрема шляхом:

- висловлення наміру та готовності використати в майбутньому (зокрема, за певних обставин) законні збройні формування для зазначеної мети;

- надання державі-агресору у користування території, цивільної або військової інфраструктури (шляхів сполучень, військових та цивільних аеродромів тощо), приміщень і територій для розміщення збройних формувань та техніки (казарм, гуртожитків, військових полігонів, баз, центрів бойової підготовки, таборів тощо), цивільної, військової чи спеціальної техніки, іншого рухомого або нерухомого майна;

- незабезпечення дотримання встановлених правил пересування та/або перетину державного кордону України;

- постачання/надання, зберігання зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової чи спеціальної техніки, інших засобів та знарядь здійснення збройної агресії проти України, забезпечення ремонту таких засобів і знарядь;

б) фінансування або матеріально-технічного забезпечення діяльності держави-агресора, пов’язаної зі збройною агресією проти України чи окупацією/анексією її територій, зокрема шляхом:

- сплати податків, зборів до державного бюджету держави-агресора, якщо загальна сума таких платежів (окрім митних) за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує еквівалент 40 мільйонів гривень для юридичної та 3 мільйонів гривень для фізичної особи, визначених за середньозваженим офіційним курсом Національного банку України за той самий період;

- здійснення пожертв, благодійної, спонсорської допомоги, іншої безоплатної передачі грошових коштів чи іншого майна на користь органів державної влади чи військового управління держави-агресора, юридичних та фізичних осіб, які вчиняють дії чи ухвалюють рішення, зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, або здійснюють фінансування таких заходів, якщо сукупна упродовж року сума таких коштів чи вартість майна становить не менше 750 тисяч гривень за офіційним курсом Національного банку України;

- інвестування у державні облігації держави-агресора, якщо сукупна упродовж року сума інвестування становить не менше 3 мільйонів гривень за офіційним курсом Національного банку України;

в) інформаційного сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, зазначених у пункті 1 цієї частини, зокрема шляхом організації, фінансування та безпосереднього здійснення публічних дій, спрямованих на:

- спонукання до збройної агресії проти України, геноциду Українського народу, дискримінації за ознакою громадянства України, вчинення діянь, які відповідно до норм міжнародного права та/або законодавства України мають ознаки воєнних злочинів або злочинів проти людяності;

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України, окупації територій України, вчинення діянь, які відповідно до норм міжнародного права та/або законодавства України мають ознаки воєнних злочинів, геноциду або злочинів проти людяності;

- глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію проти України, представників збройних формувань держави-агресора, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих державою-агресором, а також представників окупаційної адміністрації держави-агресора та представників підконтрольних державі-агресору самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;

- підтримання політики держави-агресора щодо невизнання права Українського народу на самоідентифікацію та самовизначення, викривлення уявлення про самобутність Українського народу та його прагнення до незалежності, що реалізується через поширення фальшивих ідеологем, в основі яких лежить завідомо хибне та маніпулятивне ототожнення українського патріотизму з «нацизмом» чи іншими людиноненависницькими ідеологіями;

- розпалювання ненависті до Українського народу, його культури, державної мови, національної ідентичності.

Положення Закону України «Про санкції» не визначають критеріїв для оцінки дій підсанкційних осіб та спричинених ними наслідків на предмет завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України або суттєвого сприяння у вчиненні таких дій, то ж судді ВАКС вважають ці поняття оціночними і встановлюють факти завдання шкоди чи сприяння їй у кожній справі окремо на основі досліджених обставин (до прикладу, такого підходу дотримано у справах: № 991/5799/22, *провадження № 2- а/991/4/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107679815;* № 991/5982/22, *провадження № 2-а/991/5/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107753247;* № 991/8192/23, *провадження № 2-а/991/22/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447*).

Водночас, з’ясовуючи питання конкретних негативних наслідків дій відповідачів, судді виходили із того, що факт широкомасштабної збройної

агресії рф проти України та її наслідки є загальновідомими і не потребують доказування відповідно до частини третьої статті 78 КАС України (детально у підрозділі 2.3.2. цього узагальнення).

Оскільки санкція у виді стягнення в дохід держави активів може застосовуватись як до юридичних, так і до фізичних осіб, нижче наведений аналіз надання судом оцінки підстав для застосування цієї санкції окремо для кожної категорії осіб.

2.4.3.1 Щодо підстав для застосування санкції до юридичних осіб

Аналіз рішень ВАКС, ухвалених у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», показав застосування судом комплексного (функціонального) підходу до оцінки діяльності юридичної особи під час встановлення наявності підстав для застосування цього виду санкції до юридичних осіб. З'ясовуючи це питання, суд не обмежується встановленням держави реєстрації відповідача чи особливостей його корпоративної структури (детальніше у п. 2.4.2.4 цього узагальнення), а досліджує у сукупності: 1) вид господарської діяльності юридичної особи, її роль у функціонуванні оборонної, виробничої чи фінансової системи держави-агресора, характер взаємодії з органами державної влади та підприємствами військово-промислового комплексу рф; 2) вчинення юридичною особою безпосередньо або опосередковано дій тощо, які є підставами для застосування санкції (частина перша статті 5-1 Закону України «Про санкції»); 3) наявність причинно-наслідкового зв'язку між такою діяльністю та завданням істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України.

Ухвалюючи рішення про застосування санкції у виді стягнення активів у дохід держави, у більшості справ суд встановлював наявність не однієї, а кількох підстав із переліку визначених частиною першою статті 5-1 Закону України «Про санкції» для застосування санкції.

Як показала практика ВАКС, до найбільш поширених підстав для застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», належать:

1) завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України, шляхом взяття участі в організації (у тому числі плануванні, керівництві та координації, державному фінансуванні та матеріально-технічному забезпеченні) підготовки збройної агресії проти України, а також організації безпосередньої збройної агресії проти України (підпункт «г» пункту 1 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

Так, у справі № 991/7234/23 колегія суддів ВАКС, задовольняючи адміністративний позов МЮУ до Міністерства оборони Республіки Білорусь про застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави, серед іншого, дійшла висновку, що МО РБ та його структурні підрозділи у вигляді

військових частин та формувань, спільно зі збройними силами рф під виглядом навчань «Союзна рішучість – 2022» брало безпосередню участь в організації підготовки збройної агресії проти України.

У мотивувальній частині рішення від 21.08.2023, посилаючись на протокол огляду інтернет ресурсів від 20.07.2023 у кримінальному провадженні № 42022000000000488 від 20.04.2022 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених частиною четвертою статті 0 суд зазначив таке. *Приводом для військового вторгнення на територію України виступали спільні навчання Збройних сил Міністерства оборони рф та Збройних сил Міністерства оборони Республіки Білорусь. Так, з метою конспірації дій військовослужбовців Російської Федерації, пов'язаних із розміщенням та розташуванням військових підрозділів на бойові позиції, з метою вчинення подальших активних дій, направлених на повномасштабне вторгнення на територію України, урядами Республіки Білорусь та Російською Федерацією оголошено про проведення спільних навчань «Союзна рішучість-2022», які проводилися з 10 по 20 лютого 2022 року. Офіційно навчання «Союзна рішучість-2022» на території Республіки Білорусь проходили на п'яти полігонах та чотирьох військових аеродромах, поблизу кордонів з Україною, Польщею та Литвою. Це Обуз-Лісніівський, Брестський, Гозький, Осиповицький та Доманівський полігони. Крім них, для навчань були задіяні чотири військових аеродроми - у Мачулищах, Ліді, Барановичах та Лунинці. Усі із зазначених об'єктів перебувають у відомчому підпорядкуванні Міністерства оборони Республіки Білорусь. Вранці 15 лютого 2022 року Міноборони рф повідомило, що росія розпочала поетапне виведення своїх військових з Білорусі. За офіційною інформацією, навчання «Союзна рішучість-2022» мали завершитися у неділю, 20 лютого. В той же час в дійсності, 24.02.2022, в тому числі, з території Республіки Білорусь розпочато широкомасштабне вторгнення військовослужбовців збройних сил російської федерації (провадження № 2- а/991/21/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113032690).* Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/411/26, задовольняючи позов МЮУ до АТ «Авіакор-авіаційний завод» про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», колегія суддів ВАКС, серед іншого, дійшла висновку про те, що відповідач (основними видами діяльності якого є: капітальний ремонт Ту-154, будівництво літаків Ан-140; сервісне обслуговування літаків Ту-154, Ан-140, Ан-74; надання повного комплексу щодо підтримання літальної придатності; поставка приладів для різного типу літаків) як підприємство, яке входить до військово-промислового комплексу рф, тісно співпрацює з відомствами військово-промислового комплексу рф, чим завдає істотної шкоди національній безпеці України.

У цій справі у рішенні від 18.02.2026 суд зазначив таке. *Серійний випуск літака Ту-154М розпочався у 1985 році, а з 2003 року АТ «Авіакор-авіаційний завод» почав виготовляти і продавати його нову версію. Спеціалісти*

стверджують, що найближчі 15-20 років авіакомпанії рф та світу матимуть необхідність у літаках, які б мали 125-175 місць, і дальність польотів відповідала б 3-5000 км. Літак Ту-154М повністю відповідає таким вимогам. З 20 жовтня 2015 року АТ «Авіакор-авіаційний завод» розпочав переобладнання літака стратегічної авіації Ту-95 МС по кодифікаціям НАТО. Це не перший літак Ту-95 МС, який прибув на завод по програмі переобладнання щодо покращення бойових якостей літака. Згідно з публікацією у засобах масової інформації від 18 листопада 2015 року Міністерство оборони рф від АТ «Авіакор-авіаційний завод» отримало перший модернізований літак Ту-95 МС, створений як носій нового озброєння - стратегічних авіаційних крилатих ракет великої дальності, а також черговий АН-140, який був виготовлений згідно з державним контрактом. За публікаціями у мережі Інтернет встановлено, що АТ «Авіакор-авіаційний завод» 24 травня 2016 року передало Міністерству оборони рф черговий літак Ан-140, такі літаки вже декілька років експлуатуються військовими відомствами. Окрім цього АТ «Авіакор-авіаційний завод» проводить будівництво та технічне обслуговування Ан-140 та капітальний ремонт і технічне обслуговування літаків Ту-154 та Ан-74. 24 листопада 2016 року АТ «Авіакор-авіаційний завод», який входить у корпорацію «Російські машини» і промислову групу «Базовий елемент», відвідали, зокрема представники Державної Думи рф, які ознайомилися з поточними проектами заводу та обговорили тему державного оборонного замовлення. Згідно з публікацією від 25 червня 2024 року відбулося засідання Бюро Союзу машинобудівників росії та Асоціації «Ліга сприяння оборонним підприємствам», на якому серед «флагманів» оборонно-промислового комплексу зазначене АТ «Авіакор-авіаційний завод», яке відіграє важливу роль у створенні високотехнологічних виробів.

У той же час, згідно з відомостями з веб-сторінки «Укрінформ» 26 червня 2022 року стратегічними бомбардувальниками Ту-95 МС і Ту-160 завдано удари по території України, зокрема Київщини. На озброєнні у них основні ракети Х-101, які можуть летіти на відстань до 5,5 тис км. Тобто, бомбардувальникам залітати на територію України необов'язково, їм треба злетіти, вийти на бойовий курс і випустити ракети. Також відповідно до публікацій на сайтах «BBC NEWS Україна», «Укрінформ», «Факти Україна» та інших у період з 2022 року по 2025 рік збройними силами рф здійснені систематичні масовані атаки території України, під час яких використовувались Ту-95 для запуску ракет типу Х-101, Х-555, Х-22, Х- 59, Х-31П. У більшості випадків рф для завдання ударів по території України використовує стратегічну авіацію, а саме літаки сімейства Ту. Бомбардувальник Ту-95 – один із символів холодної війни. Турбогвинтовий гігант може долати до 14 000 км. Хоч його устаткування і застаріле, він все одно може завдавати ударів та наносити багато шкоди. Цей літак може нести до восьми ракет. Літаків Ту-95 МС списочно – 50 штук.

Також, за матеріалами справи встановлено, що АТ «Авіакор-авіаційний завод», окрім модернізації стратегічних бомбардувальників Ту-95, здійснює обслуговування літаків Ту-154. Будучи переможцем державних оборонних замовлень Міністерства внутрішніх справ рф у межах державного оборонного замовлення на 2015 - 2016 роки, АТ «Авіакор-авіаційний завод» укладені контракти щодо виконання робіт з ремонту літаків Ту-154Б- 2 та Ту-154М, що підтверджується відомостями зі офіційного сайту «Еис Закупки» (провадження № 2-а/991/1/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134293090). Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Також судді ВАКС дійшли висновку про наявність підстави, визначеної підпунктом «г» пункту 1 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції», для застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави у таких справах: № 991/265/23, *провадження № 2-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868;* № 991/8192/23, *провадження № 2 - а/991/22/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447;* № 991/8260/23, *провадження № 2-а/991/23/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113833213;* № 991/682/25, *провадження № 2-а/991/1/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125437836;* № 991/13377/24, *провадження № 2-а/991/24/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123769821;* № 991/2148/25, *провадження № 2-а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126604689.* Ці судові рішення в частині висновку про наявність зазначеної підстави для застосування санкції в апеляційному порядку не переглядались.

Варто зазначити, що у справі № 991/14304/24 за позовом МЮУ до ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» суд, *дослідивши матеріали справи, проаналізувавши характер діяльності ФАУ «Російський морський регістр судноплавства», не встановив обставин, які б вказували на те, що ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» використовувалося як безпосередній інструмент для вчинення російською федерацією дій, які охоплюються пунктом 1 абзацом 4 частини 1 статті 5-1 Закону України «Про санкції».* Проте з огляду на доведення наявності інших підстав, це не стало підставою для незастосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» *(провадження № 2-а/991/27/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922).* Зазначене судове рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

2) суттєве сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, що завдають істотну шкоду національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України, шляхом:

2.1) сприяння збройній агресії проти України, окупації/анексії території, яка відповідно до Конституції України входить до складу України, зокрема, шляхом постачання/надання, зберігання зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової чи спеціальної техніки, інших

засобів та знарядь здійснення збройної агресії проти України, забезпечення ремонту таких засобів і знарядь (підпункт «а» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

У справах № 991/7234/23, № 991/8260/23, № 991/8192/23 ВАКС дійшов висновку, що постачання/надання озброєння для збройних сил країни-агресора з їх подальшим використанням є сприянням значною мірою завданню істотної шкоди національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України *(провадження № 2-а/991/21/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113032690; провадження № 2-а/991/23/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113833213; провадження № 2-а/991/22/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114018447; провадження № 2-а/991/31/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925)* Зазначені судові рішення в частині цього висновку в апеляційному порядку не переглядались.

Аналіз судових рішень ВАКС показав встановлення судом фактів сприяння завданню істотної шкоди національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України і шляхом транспортування військової техніки та озброєння, здійснення їх ремонту й обслуговування.

У справі № 991/5279/23 колегія суддів ВАКС, задовольняючи адміністративний позов МЮУ до ПАТ «Авіаційний комплекс ім. С.В. Ільюшина» про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», у мотивувальній частині рішення від 27.06.2023, серед іншого, зазначила таке.

ПАТ «Авіаційний комплекс ім. С.В. Ільюшина», який є дочірньою компанією Об'єднаної авіаційної корпорації, виробляє цивільні та військові літаки, у тому числі, важкі транспортні літаки Іл-76, які використовуються збройними силами російської федерації для вторгнення в Україну. Компанія Ilyushin Aviation була призначена відповідальною за діяльність або функціонування в секторі оборонної промисловості та пов'язаних з нею матеріальних засобів та аерокосмічної галузі економіки російської федерації. Така компанія постачає товари/роботи/послуги військово-промисловому комплексу російської федерації, забезпечує його функціонування. Нею з 17.02.2022 укладені контракти з Федеральною службою військ Національної гвардії російської федерації на загальну суму близько 20,7 млн руб. на виконання комплексу робіт з продовження термінів служби літакам типу Ан-26. Така діяльність сприяє процесам, які підривають територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України та іще більше дестабілізують Україну. Компанія несе відповідальність за підтримку війни в Україні. Міністерство торгівлі США через Бюро промисловості та безпеки (BIS) відповіло на подальше вторгнення російської федерації («росія») в Україну, запровадивши широку серію жорстких заходів експортного контролю, які серйозно обмежують доступ росії до технологій та інших предметів, необхідних їй для підтримки своїх агресивних військових можливостей. Компанія додана до Списку суб'єктів відповідно до відповіді

BIS на вторгнення росії в Україну, яка включає обмеження доступу росії до предметів, що підпадають під дію EAR, які дозволяють їй демонструвати владу та реалізовувати свої стратегічні амбіції, а також до Списку організацій за придбання та спроби придбання предметів американського походження на підтримку російських військових і кваліфікуються як військові кінцеві користувачі відповідно до § 744.21 EAR (провадження № 2-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226). Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Ухвалюючи рішення від 29.08.2023 у справі № 991/7229/23 за адміністративним позовом МЮУ до компаній «Volga-Dnepr Logistics B.V.», «VOLGA DNEPR AIRLINES (IRELAND) LIMITED», ТОВ «Волга-Дніпро-Москва», ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро» про застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави, суд зазначив, *що Авіаційний парк Групи компаній «Волга-Дніпро», до складу якої входять всі Відповідачі, налічує дванадцять повітряних суден Ан-124-100 «Руслан» та п'ять Іл-76, з яких одинадцять літаків Ан-124-100 та п'ять літаків Іл-76 належать безпосередньо відповідачеві - ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро». За офіційними відомостями, оприлюдненими «Росавіацією», станом 2021 та 2022 роки частка Групи компаній «Волга-Дніпро» на російському ринку вантажних авіаперевезень складала відповідно 41,7 % та 47 %. Згідно з інформацією, наданою Офісом Генерального прокурора у листі № 10/1/1-6880-22 від 13 липня 2023 року (з додатками), ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро» виконувала перевезення військової техніки під час підготовки рф до повномасштабного вторгнення в Україну. Зокрема, на інтернет-ресурсі YouTube за посиланням ІНФОРМАЦІЯ_2 міститься відео, з якого вбачається, що 07 лютого 2022 року літак АН-124-100 авіакомпанії «Волга-Дніпро» здійснював посадку на аеродромі «Сормово», де завантажував на свій борт бойовий літак МіГ-29УБ, який є навчально-бойовим варіантом винищувача МіГ-29, який, менше з тим, укомплектований повним бойовим комплектом та може брати участь у реальних бойових діях (https://29mig.ru/mig29/). За повідомленням Головного управління розвідки Міністерства оборони України № 222/10Д/4309 від 11 липня 2023 року Група компаній «Волга-Дніпро», до складу якої входять Відповідачі, дотепер залучається до виконання державних оборонних замовлень. аналіз підвищеної інтенсивності польотів літаків ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро», наприклад, до Китайської Народної Республіки, особливостей маршрутів таких польотів, а також місць розташування відвідуваних аеропортів свідчить про залучення цих літаків до транспортування в рф вантажів військового та/або подвійного призначення. Колегія суддів вважає за доречне зіставити наведену інформацію з тим, що у кожному з наведених міст рф розташовані великі оборонні підприємства. До прикладу, у Новосибірську - авіаційний завод «Сухой», де виробляють Су-34, а також «НДІ електронних приборів» - головний постачальник систем ближньої локації ракет ЗРК, включно з «С-300» і «Тор» та виробник компонентів для ракет «Кинджал», Х-59, «Іскандер»*

тощо. У Красноярську функціонують «Інформаційні супутникові системи імені Решетнєва», які є постачальником 2/3 всіх російських супутників, включно з «Глонасс» і «Гонець». Після 24 лютого 2022 року та дотепер ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро» залучала для авіаційних перевезень літаки Ан-124-100 «Руслан», зокрема, борти з номерами НОМЕР_18, НОМЕР_21, НОМЕР_23, НОМЕР_24, НОМЕР_26 НОМЕР_28. Під час деяких польотів над територією Казахстану та Китайської Народної Республіки, транспондер повітряних суден був вимкненим. Такі дії є нетиповими для цивільної вантажної авіації, адже унеможливлюють визначення авіадиспетчерами місця їх приземлення, що дає підстави для обґрунтованих сумнівів у дотриманні наведеними бортами задекларованих ними маршрутів, а з урахуванням напрямку їх руху дозволяє зробити висновок, що польоти здійснювалися до країн, які можуть надавати приховану військову допомогу рф або ж через які може здійснюватися закупівля товарів подвійного призначення, рф для виготовлення військової техніки й літальних апаратів, адже російський оборонно-промисловий комплекс неспроможний замінити іноземні високотехнологічні компоненти в озброєнні на власні у найближчій перспективі (провадження № 2-а/991/20/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113093181). Рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/10154/25 за позовом до ВАТ «Гомсельмаш» суд дійшов висновку про те, що: 1) відповідач сприяв збройній агресії проти України, шляхом ремонту збройної техніки; 2) на ВАТ «Гомельський радіозавод», який увійшов до складу ВАТ «Гомсельмаш» після укладення контракту рф з Ісламською Республікою Іран про постачання дронів «Shahed-136» здійснюється їх перефарбування та нанесення інвентарних номерів й написів «Герань-2» *(провадження № 2-а/991/14/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131522907).* У справі № 991/411/26 за позовом до АТ «Авіакор-авіаційний завод» колегія суддів ВАКС виснувала про сприяння відповідачем збройній агресії проти України шляхом забезпечення ремонту засобів здійснення збройної агресії проти України, а саме: літаків *(провадження № 2-а/991/1/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134293090).* Зазначені судові рішення в апеляційному порядку не переглядались.

2.2) матеріально-технічного забезпечення діяльності держави-агресора, пов'язаної зі збройною агресією проти України чи окупацією/анексією її територій (підпункт «б» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

У справі № 991/10154/25 колегія суддів ВАКС також дійшла висновку, що відповідач – ВАТ «Гомсельмаш» опосередковано через підконтрольні компанії, зокрема АТ «Бранськсельмаш» сприяли рф в агресивних діях проти України через матеріально-технічне забезпечення держави-агресора, а саме: під час триваючої з 2014 року збройної агресії рф проти України АТ «Брянськсельмаш» налагодило торгівлю на тимчасово окупованих територіях

АР Крим та частини Донецької області. У рішенні від 20.04.2023 колегія суддів зазначила, що *на підставі:*

- інформації з офіційного вебсайту АТ «Брянськсельмаш» від 13.06.2017, вбачається, що 09.06.2017 на території тимчасово окупованої АР Крим відбулася виставка «День поля -2017». На виставці офіційний дилер «ООО ТД «КРЫМ АГРО» представив зернозбиральний комбайн виробництва АТ «Брянськсельмаш»;

- інформації з офіційного вебсайту уряду Брянської області від 12.04.2019 вбачається, що АТ «Брянськсельмаш» здійснює поставки комбайнів на територію анексованої АР Крим. З відомостей відомо, що відбулось засідання «Межведомственной комиссии по вопросу формирования производственной программы ЗАО СП «Брянсксельмаш» на 20192020 годы и мер поддержки предприятия»;

- листа Головного управління розвідки Міністерства оборони України від 10.03.2025 № 222/10Д/1880, зі змісту якого відомо, що АО «Брянськсельмаш» за період 2022 року реалізовано 614 одиниць сільськогосподарської техніки (на 275% більше, ніж у 2021 році) по лізинговій схемі АО «Росагролизинг». На 2023 рік планувалось поставити 525 одиниць. Згідно повідомлень на офіційному сайті, так званого «Министерства сельского хозяйства Республики Крым», у 2022-2023 роках територія АР Крим увійшла в ТОП-10 регіонів рф по кількості поставленої АО «Росагролизинг» сільськогосподарської техніки. Основним виробником даної техніки є АО «Брянськсельмаш»;

- інформації офіційного сайту компанії АО «Росагролизинг» від 27.07.2023, з якого відомо про збільшення постачання сільськогосподарської техніки виробництва АО «Брянськсельмаш» в три рази. Серед регіонів-лідерів АР Крим;

- публікації від 23.11.2022 у соціальній мережі «Instagram» на офіційній сторінці АТ«Брянськсельмаш», яка містить інформацію про підписання угоди між АТ «Брянсксельмаш» та так званою «днр» про співпрацю;

- публікації від 30.11.2022 у соціальній мережі «Instagram» на офіційній сторінці АТ «Брянськсельмаш», у якій зазначено: «АТ «Брянсксельмаш» с самого начала специальной военной операции не остается в стороне и помогает ребятам!» Також, у російській соціальній мережі «Вконтакте» на сторінці АТ «Брянсксельмаш» міститься публікація від 24.07.2024, у якій зазначено, що підприємство допомогло в зборі гуманітарної допомоги для учасників так званої «сво» (провадження № 2-а/991/14/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131522907). Рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Як убачається зі змісту рішень ВАКС у справах про застосування санкції, суд не ототожнював матеріально-технічне забезпечення виключно з фізичним постачанням матеріальних ресурсів. На переконання суддів, до такого забезпечення можуть належати також професійні, сертифікаційні та інші

послуги, без яких функціонування відповідного сектору оборонної промисловості є істотно ускладненим або неможливим.

Ухвалюючи рішення від 05.03.2025 у справі № 991/14304/24 за позовом до ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» суд встановив, зокрема, такі обставини: відповідач тісно пов'язаний із підприємствами військово-промислового комплексу рф; надані ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» послуги (надання свідоцтв про типове схвалення виробу; технічне спостереження за матеріалом, виробом, процесом) забезпечують діяльність таких підприємств, зокрема, щодо розробки ними обладнання виробів та апаратів, що використовуються ВМФ рф; ВМФ рф безпосередньо задіяно у збройній агресії проти України. На підставі цього суд дійшов висновку про те, що ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» суттєво сприяє вчиненню дій, пов'язаних із завданням істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальної цілісності України шляхом матеріально-технічного забезпечення діяльності держави-агресора, пов'язаної зі збройною агресією проти України чи окупацією/анексією її територій (*провадження № 2-а/991/27/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922*). Зазначене рішення суду з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

Висновку про суттєве сприяння відповідачами вчиненню дій, пов'язаних із завданням істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальної цілісності України шляхом матеріально-технічного забезпечення діяльності держави-агресора, пов'язаної зі збройною агресією проти України чи окупацією/анексією її територій, ВАКС також дійшов у справах: № 991/11220/23, *провадження № 2-а/991/31/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925*, № 991/5120/24, *провадження № 2-а/991/14/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120574507;* № 991/2148/25, *провадження № 2- а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126604689*). Зазначені судові рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядались.

2.3) фінансування діяльності держави-агресора, пов'язаної зі збройною агресією проти України чи окупацією/анексією її територій, зокрема шляхом: сплати податків, зборів до державного бюджету держави-агресора, якщо загальна сума таких платежів (окрім митних) за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує еквівалент 40 мільйонів гривень для юридичної та 3 мільйонів гривень для фізичної особи, визначених за середньозваженим офіційним курсом Національного банку України за той самий період; інвестування у державні облігації держави-агресора, якщо сукупна упродовж року сума інвестування становить не менше 3 мільйонів гривень за офіційним курсом Національного банку України (підпункт «б» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»).

У справі № 991/7229/23 за позовом до компаній «Volga-Dnepr Logistics B.V.», «VOLGA DNEPR AIRLINES (IRELAND) LIMITED», ТОВ «Волга-

Дніпро-Москва», ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро» про застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави, колегія суддів ВАКС, дослідивши Інформацію з Державного інформаційного ресурсу бухгалтерської (фінансової) звітності ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро» за 2022 рік (чотири квартали 2022 року), встановила, що *це товариство сплатило до бюджету рф податок на прибуток у розмірі 1 457 249 000 російських рублів та податок на додану вартість у розмірі 104 480 000 російських рублів, тобто сумарно 1 561 729 000 російських рублів. Суд врахував, що порядок обчислення середньозваженого офіційного курсу російського рубля по відношенню до гривні, встановленого Національним банком України у 2022 році, передбачений у підпункті 10.2. Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів», затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 193 від 10.08.2000. Середньозважений валютний курс являє собою результат ділення суми добутків величин валютних курсів Національного банку України та кількості днів їх дії у звітному місяці на кількість календарних днів у цьому місяці. Склавши офіційний курс російського рубля за кожен день 2022 року та поділивши суму цих добутків на 365 днів, суд встановив, що середньозважений валютний курс російського рубля по відношенню до гривні у 2022 році склав 0,49 гривень за 1 російський рубль. Отже, за середньозваженим офіційним курсом російського рубля по відношенню до гривні ТОВ «Авіакомпанія Волга-Дніпро» у 2022 році сплатило до бюджету Російської Федерації 1 561 729 000 російських рублів, що складає еквівалент 765 247 210 гривень, тобто понад 40 000 000 гривень, що є формою фінансування або матеріально-технічного забезпечення діяльності держави-агресора (провадження № 991/20/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113093181).* Рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/10154/25 за позовом до ВАТ «Гомсельмаш» суд встановив також ту обставину, що ВАТ «Гомсельмаш» опосередковано через підконтрольні компанії, зокрема ТОВ «ТД Гомсельмаш-Сибір», сплачувало податки до державного бюджету рф. У рішенні від 19.04.2023 суд встановив, *що ВАТ «Гомсєльмаш» належить 90 % частки в статутному капіталі ТОВ «Торговий дім «Гомсельмаш-Сибір». З інформації, що міститься на «Государственном информационном ресурсе» бухгалтерской (финансовой) отчетности» в розділі «Отчеты» - «Отчеты офинансовых результатах» у 2023 році ТОВ «ТД Гомсєльмаш-Сибір» та АТ «Брянськсельмаш» разом сплатили до державного бюджету російської федерації 541 565 000 російських рублів (еквівалентно 235 109 613, 45 грн), що перевищує встановлену Законом України «Про санкції» суму у розмірі 40 мільйонів гривень для юридичної особи. У 2024 році загальна сума сплачених податків до держбюджету російської федерації ТОВ «ТД Гомсєльмаш-Сибір» та АТ «Брянськсельмаш» становить 13 317 000 російських рублів (еквівалентно 5 779 977,51 грн) (провадження № 2-а/991/14/25, реєстраційний номер*

судового рішення в ЄДРСР – 131522907). Рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Висновку щодо фінансування відповідачами діяльності держави-агресора шляхом сплати податків, зборів до бюджету рф, судді ВАКС дійшли також у справах: № 991/3226/23, *провадження № 2-а/991/10/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110334902;* № 991/6493/24, *провадження № 2-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655;* № 991/682/25, *провадження № 2-а/991/1/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125437836).*

Практика ВАКС у справах розглядуваної категорії демонструє особливу ретельність суду у перевірці доводів позову. Зокрема, у справі № 991/11112/23 суд встановив зв'язок компаній *ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП»* та «Ставка Ру», яка сплатила податки в РФ. Проте суд не встановив вплив відповідача на ці податкові платежі, тому не застосував санкцію стягнення активів за цим критерієм.

Так, у зазначеній справі, ухвалюючи рішення від 31.05.2024 про часткове задоволення позову МЮУ до ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» про застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави, колегія суддів ВАКС дійшла такого висновку. *ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» – це суб'єкт групи компаній, до якої входили також ТОВ «Роял Пей Рус», ТОВ «Ставка Ру», ТОВ «Твоя бетінгова компанія», «Navasard Limited», яка володіє торговою маркою «1XBET». Перераховані суб'єкти пов'язані між собою господарською діяльністю. Також встановлена пов'язаність засновників цих компаній у різні роки їх діяльності.*

Крім цього, суд дійшов висновку, що *сплату податків, зборів до державного бюджету держави-агресора за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали, що перевищує еквівалент 40 мільйонів гривень, здійснила безпосередньо ТОВ «Ставка Ру» (сплачений податок на прибуток за 2022 рік склав 132 492 000 руб, що еквівалентно 65 318 556 грн). Питання про прямий або опосередкований вплив ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» на діяльність ТОВ «Ставка Ру» в частині сплати податків та зборів до бюджету російської федерації не було предметом позову. Тому ознака впливу ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» на діяльність ТОВ «Ставка Ру» в цій частині не досліджувалася у судовому засіданні. Це виключає висновок про вплив ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» на сплату податків ТОВ «Ставка Ру» до бюджету країни-агресора. Водночас, розглядаючи діяльність ТОВ «Ставка Ру» у єдиному ланцюгу із ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП», можна встановити, що відповідач сприяє неофіційній діяльності ТОВ «Ставка Ру», через букмекера та однойменний сайт «1xBet», а отже, і отриманню нелегальних доходів, які не використовувалися для сплати податків до бюджету рф. Це виключає застосування санкції, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції» (провадження № 2-а/991/30/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119514575).* Зазначене судове рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

2.4) інформаційного сприяння шляхом організації, фінансування та безпосереднього здійснення публічних дій, спрямованих на:

2.4.1) глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію проти України, представників збройних формувань держави-агресора (підпункт «в» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

У справі № 991/5279/23 за позовом МЮУ до ПАТ «Авіаційний комплекс ім. С.В. Ільюшина» про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», колегія суддів ВАКС врахувала *висновок експерта за результатами проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи від 19.06.2023 № 18190/23-36. За результатами проведення цієї експертизи зроблено висновки, що у текстах листа льотчиків-випробувачів, членів громадської організації «Клуба Героев создателей и испытателей авиационной и космической техники города Жуковского» за підписом Голови правління ОСОБА_5 та допису, опублікованих 24.03.2022 на офіційній сторінці ПАТ «Авіаційний комплекс ім. С.В. Ільюшина» в соціальній мережі «ВКОНТАКТЕ», містяться висловлювання, зміст яких вказує на виправдовування, визнання правомірною збройної агресії рф проти України, підтримання політики держави-агресора щодо невизнання права України, у тому числі, шляхом глорифікації учасників цієї агресії, і підтримку політики держави-агресора щодо невизнання права українського народу на самоідентифікацію та самовизначення, викривлення уявлення про самобутність українського народу та його прагнення до незалежності, що реалізується через поширення ідеологем та російських наративів. Про вказане також свідчить і мовленнєва діяльність, відображена у текстах вказаного листа та допису (провадження № 2-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111971226).* Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

2.4.2) розпалювання ненависті до Українського народу, його культури, державної мови, національної ідентичності (підпункт «в» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

У зазначеній вище справі № 991/11112/23 за позовом до ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» про застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави колегія суддів ВАКС встановила, що ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» – це суб’єкт групи компаній, до якої входили також ТОВ «Роял Пей Рус», ТОВ «Ставка Ру», ТОВ «Твоя бетінгова компанія», «Navasard Limited», яка володіє торговою маркою «1XBET». Ці суб’єкти пов’язані між собою господарською діяльністю. ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» (через надання платіжної системи, без якої неможлива букмекерська діяльність «1XBET» в мережі Інтернет) сприяло вчиненню дій, які створили загрозу національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України.

У рішенні від 31.05.2024 суд зазначив таке. *Відповідно ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» завдяки контрольованою нею платіжною системою Royal Pay*

забезпечує букмекерську діяльність «1XBET» та отримання фінансової вигоди «1XBET» та ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП». Своєю чергою підтримка реп-батлу з демонстрацією логотипу «1XBET» безумовно вказує на участь та сприяння проведення заходу ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» як партнера «1XBET», що забезпечує прийом онлайн ставок на сайті «1xBet». Отже, демонстрація під час реп-батлу логотипу «1XBET» інформує глядачів та учасників про те, що захід відбувся за підтримки «1XBET». До підтримки реп-батлу залучена платіжна система Royal Pay, про що прямо зазначено на сайті «1xBet». Таким чином ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» є партнером у діяльності «1XBET», що забезпечує рух фінансів при проведенні онлайн-ставок від необмеженого кола осіб, які здійснюють ставки і відповідно мають доступ як до самих заходів, під час яких допускаються дії, що завдають істотної шкоди національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, в якості глядачів, так і до публічно розповсюджених відеозаписів таких заходів. Разом з тим, електронне супроводження таких заходів через представлення належної платіжної платформи, використання якої призводить до отримання прибутків, сприяє їх проведенню, заохочує до участі, що в свою чергу, підвищує попит необмеженого кола осіб як на участь у букмекерській діяльності в якості гравців, так і на перегляд відповідних відео в якості глядачів. За рахунок попиту на отримання легкого прибутку, що має анонімний характер, можна також стверджувати, що анонсоване на сайті «1XBET» використання платіжної системи Royal Pay забезпечує фінансову спроможність самого заходу, його організаторів і учасників, а також інформаційно сприяє збройній агресії проти України, геноциду Українського народу; виправдовуванню, визнанню правомірною збройної агресії проти України, окупації територій України; глорифікації осіб, які здійснювали збройну агресію проти України і розпалювання ненависті до Українського народу, його культури, державної мови, національної ідентичності. Тому дії ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» узгоджуються з політикою «1XBET» у сприянні в організації заходів з антиукраїнськими закликами.

Суд зазначає, що проведений реп-батл може формувати у глядачів уявлення про нікчемність українського народу, заохочувати до безпосередньої участі у збройній агресії проти України шляхом відновлення справедливості та захисту дітей і старих, яких ніби бомблять українські військові на Донбасі. Образливі вислови та заклики, які проголошувалися під час реп-батлу, несуть у собі суттєву загрозу для безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України, що обумовлено прямою військовою агресією з боку рф. Хоча опосередковано подібні публічні заклики впливають на стабільність світового правопорядку, у звичайних мирних умовах вони могли б і не заподіяти прямої істотної шкоди для України. Проте в умовах війни, коли у військових діях беруть участь регулярні війська рф та добровольчі формування, організовані громадянами рф, а на тимчасово окупованих територіях перебуває значна кількість українців без доступу до об'єктивного висвітлення інформації про війну в Україні, будь-яке виправдування війни, глорифікація

солдатів «об'єднаної спеціальної операції» і приниження української ідентичності спонукає пересічних громадян долучатися до військових дій, брати як безпосередню так і опосередковану участь у захопленні територій України та знищенні українського народу. На продемонстрованому відео з антиукраїнськими закликами, глядачі вигуками та викриками підтримують, а не засуджують учасників, що свідчить про формування позитивного сприйняття у них військової агресії проти України (провадження № 2-а/991/30/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119514575).

Апеляційна палата ВАКС із висновком суду першої інстанції щодо існування такої підстави для застосування санкції погодилась, відхиливши при цьому доводи відповідача про те, що сама по собі наявність певних господарських зв'язків серед окремих осіб або компаній (або навіть у межах групи компаній) не може ґрунтуватись на колективній відповідальності та становити собою «сприяння» у вчиненні дій, передбачених підпунктом «в» пункту другого частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції».

У постанові від 26.09.2024 колегія суддів АП ВАКС з цього приводу зауважила таке. *Висновок суду першої інстанції про пов'язаність компаній ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» та «Navasard Limited», яка володіє торговою маркою «1XBET», при наданні ними послуг у сфері електронної комерції, з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, це суб'єкти однієї групи компаній електронної комерції, а їх діяльність створює єдиний ланцюг отримання прибутку, а тому відповідач фактично здійснював ті ж самі дії, як і букмекерська компанія «1XBET», яка офіційно позиціонувалась, як спонсор вказаного реп-батлу, та так само сприяв в організації, фінансуванні дій, зазначених в абз.6 п.п. «в» п.2 ч.1 ст.5-1 Закону.*

Разом з цим, суд особливу увагу звертає на контекст запровадження державою санкції у виді стягнення активів в дохід держави у світлі обставини цієї справи.

Легітимна мета санкції у виді стягнення активів полягає в тому, щоб: забезпечити контроль за активами особи, яка несе або може нести потенційну загрозу національним інтересам України, її суверенітету та територіальній цілісності; зупинити агресивні дії рф; припинити підтримку її нинішнього політичного режиму шляхом удару по фінансовим можливостям «прихильників» такої політики; забезпечити здійснення швидкого та ефективного відшкодування збитків, завданих жертвам агресії за рахунок коштів, отриманих від конфіскації.

Виходячи із зазначеної вище легітимної мети санкції у виді стягнення активів, суд констатує, що: санкція у виді стягнення в дохід держави активів не є видом (формою, засобом, механізмом) відповідальності та не потребує встановлення ознак складу правопорушення (діяння); санкція є реакцією, відповіддю держави на дії, що становлять загрозу фундаментальним принципам її існування.

Суд також звертає увагу, що стягнення не є результатом встановлення ознак кримінального правопорушення в розумінні як національного законодавства, так і міжнародного права.

Отже, в апеляційній скарзі ТОВ «РОЯЛ ПЕЙ ЮРОП» не спростувало висновків суду першої інстанції, підстав для задоволення апеляційної скарги відповідача не встановлено (провадження № 22-а/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122288798).

Отже, аналіз практики ВАКС у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», показав існування єдиного підходу, за яким визначальним для застосування санкції до юридичної особи є не місце реєстрації, корпоративна належність чи сам факт здійснення господарської діяльності у державі-агресорі, а насамперед характер і зміст такої діяльності, взаємодія з державними органами та підприємствами військово-промислового комплексу рф, а також безпосередній чи опосередкований вплив такої діяльності на забезпечення збройної агресії проти України.

Практика ВАКС охоплює широкий спектр встановлених під час розгляду адміністративних позовів форм сприяння відповідачами у вчиненні дій або ухваленні рішень, що завдають істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України, серед яких: безпосереднє виробництво та постачання озброєння, військової і спеціальної техніки, їх ремонт, модернізація та технічне обслуговування, транспортування відповідних засобів, матеріально-технічне забезпечення діяльності підприємств, пов’язаної зі збройною агресією, фінансування держави-агресора, зокрема, шляхом сплати податків і зборів до її бюджету, а також інформаційне сприяння діяльності, спрямованій на виправдовування збройної агресії, глорифікацію її учасників чи розпалювання ненависті до Українського народу.

Водночас аналіз судових рішень ВАКС, у яких суд не встановив відповідних підстав для застосування до юридичної особи санкції у виді стягнення в дохід держави активів, свідчить про позицію суду щодо відсутності автоматичного зв’язку між корпоративною пов’язаністю юридичних осіб та можливістю застосування санкції. Самі по собі спільність бенефіціарних власників, належність до однієї групи компаній, наявність господарських відносин із суб’єктом, діяльність якого має санкційне значення, або навіть опосередкований зв’язок між такими особами не є достатніми для застосування санкції. Необхідним є встановлення конкретної ролі відповідача у відповідній діяльності та доведення того, що саме його дії становили безпосереднє або опосередковане суттєве сприяння діям, визначеним у частині першій статті 5-1 Закону України «Про санкції».

2.4.3.2. Щодо підстав для застосування санкції до фізичних осіб

Вирішуючи справи про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», щодо фізичних осіб суд також застосовував комплексний (функціональний) підхід до оцінки діяльності особи. У кожній справі ВАКС досліджував у сукупності: 1) статус особи відповідача; 2) вчинення відповідачем безпосередньо або опосередковано дій, передбачених частиною першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»; 3) наявність причинно-наслідкового зв'язку між такою діяльністю та завданням істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України.

Як і у випадках застосування санкції до юридичних осіб, ухвалюючи рішення про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів до фізичної особи, суд, як правило, встановлював одночасну наявність кількох підстав для застосування санкції.

Найпоширенішими у практиці ВАКС підставами для застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», до фізичних осіб можна визначити:

1) завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України, шляхом:

1.1) взяття участі у прийнятті рішення щодо створення на захопленій в результаті збройної агресії території України окупаційної адміністрації, у фактичному створенні окупаційних адміністрацій, а також у державному фінансуванні та матеріально-технічному забезпеченні створення та функціонування таких адміністрацій (підпункт «е» пункту 1 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

У справах № 991/3250/23, № 991/4985/23, № 991/10587/23 судді доходили висновків про долучення відповідачів до співпраці з представниками російської окупаційної влади шляхом участі у плануванні та створенні на тимчасово окупованій території підконтрольних російській федерації адміністрацій і зайняття керівних посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій *(провадження № 2-а/991/11/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029; провадження № 2- а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652; провадження № 2-а/991/28/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117146238)*. Зазначені судові рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/13759/24 за позовом МЮУ до ОСОБА_1 колегія суддів ВАКС ухвалила рішення про відмову у задоволенні позовних вимог. Суд встановив, що громадянин України ОСОБА_1, який володів мережею АЗС «Oil Transit» у Запорізькій та Херсонській областях, після початку повномасштабного вторгнення залишився в окупації. Він отримав паспорт рф, зареєстрував там за законодавством рф суб'єкти господарювання – ТОВ «Юг Ойл», «Транс Ойл», «Агропроменерго» та за підтримки окупаційної влади

створив нову мережу АЗС «Фенікс», яка забезпечує постачання паливо-мастильних матеріалів автомобільним транспортом з території тимчасово окупованого Криму до Мелітополя. Крім того, він брав участь у відборі окупаційними органами влади зовнішнього керуючого для мережі комплексів заправного типу, які належали українським підприємствам та функціонували у Запорізькій та Херсонській областях до окупації російською федерацією. Суд дійшов висновку про неможливість застосування санкції за підпунктом «е» пункту 1 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції», оскільки відсутні докази факту безоплатного матеріально-технічного забезпечення та відсутні відомості про конкретні обсяги такого постачання.

У рішенні від 24.04.2025 у цій справі суд зазначив таке. *З приводу забезпечення пальним адміністрації ТОТ Запорізької та Херсонської областей та підпорядкованих їм структурних підрозділів колегія суддів звертає увагу, що у досліджених в судовому засіданні докази, відсутні дані про передачу такого пального безоплатно. Із протоколів НСРД вбачається, що ОСОБА_1 через ТОВ «Фенікс» вживав організаційних заходів щодо налагодження оплатного постачання пального адміністрації ТОТ Запорізької та Херсонської областей та підпорядкованим їм бюджетним установам. Проте достеменно не відомо, чи вдалося йому організувати таке постачання. Протоколи НСРД зафіксували лише підготовчі дії з продажу пального цим суб'єктам через ТОВ «Фенікс».*

Суд звертає увагу на те, що ОСОБА_1 вчинялися дії з придбання пального з ТОТ АР Крим у супереч положенням Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 (зі змінами).

Враховуючи положення пп. «е» п. 1 ч. 1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції» суду не надані докази про безоплатну передачу палива адміністраціям на ТОТ України. Крім цього, досліджуючи перераховані у ст. 5-1 Закону України «Про санкції» підстави застосування санкції, колегія суддів дійшла висновку, що вони розкриваючи безоплатне матеріально-технічне забезпечення функціонування таких адміністрацій, не містять підстави її застосування за готування до матеріально-технічного забезпечення.

Із дослідженого листування вбачається, що Відповідач надавав вказівки та контролював організацію можливого постачання пального адміністраціям на ТОТ України за талонами.

Тому до ОСОБА_1 з підстав зазначених в пп. «е» п. 1 ч. 1 ст. 5-1 ЗУ «Про санкції», не може бути застосовано стягнення активів. Те, що не будь-яке матеріально-технічне забезпечення щодо сприяння збройній агресії, функціонування адміністрацій на ТОТ України може призвести до застосування санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», закріплено положеннями пп. «б», п. 2 ч. 1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції». У вказаних пунктах зафіксований нижній фінансовий поріг, за наявності якого при сплаті податків, фінансуванні, пожертв, іншої безоплатної передачі грошових коштів може бути застосовано санкцію. У

позовній заяві про граничний розмір такого фінансування не зазначено. Мінімальний розмір фінансування не встановлено і в судовому засіданні під час дослідження долучених доказів. Враховуючи це, суд дійшов висновку про неможливість застосування санкції до Відповідача з цих підстав (провадження № 2-а/991/26/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126831345).

Апеляційна палата ВАКС, переглядаючи зазначене рішення в апеляційному порядку, з таким висновком суду першої інстанції не погодилась, зауваживши на такому. *У постанові від 26.05.2026 колегія суддів зазначила, що висновки суду про обумовленість застосування положень пп. «е» п.1 ч.1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції» наявністю відомостей, що передбачені умовами застосування пп. «б» п.2 ч.1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції», є помилковими. Натомість, законодавець, визначаючи підстави застосування санкцій, виокремив в ст. 5-1 Закону як безпосередні дії щодо завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (п.1 ч.1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції»), так і суттєве сприяння вчиненню такий дій чи ухваленню відповідних рішень (п.2 ч.1 ст. 5-1 Закону України «Про санкції»). Кожна із наведених підстав є самостійною і не передбачає обов'язковості поєднання умов їх застосування. Тобто, наявність обставин, передбачених в кожній з таких підстав, є самостійною, достатньою умовою застосування санкції, передбаченої в ст. 5-1 Закону України «Про санкції».*

Дії ОСОБА_1 не є звичайною господарською діяльністю, як стверджують представники третіх осіб та відповідача. Така діяльність являє собою конструктивну частину окупаційної моделі, що має на меті забезпечення логістики, підтримку економіки тимчасово окупованих територій та, як наслідок, забезпечення дієвості окупаційної влади і її контроль на тимчасово окупованих територіях. Своїми діями ОСОБА_1 здійснює матеріально-технічне забезпечення створення і функціонування окупаційних адміністрацій, що завдає істотної шкоди національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України і відповідає умовам застосування Закону «Про санкції», передбаченим у пп. «е» п.1 ч.1 ст.5- 1 Закону України «Про санкції», які не містять жодних вимог щодо оплатності чи безоплатності такого матеріально-технічного забезпечення (провадження № 22-а/991/19/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127755166).

1.2) ухвалення або взяття участі в ухваленні рішення (з підтримкою такого рішення своїм голосом) про поширення юрисдикції держави-агресора чи будь-якої іншої держави на територію, яка відповідно до Конституції України входить до складу України (підпункт «є» пункту 1 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

У справі № 991/3250/23 колегія суддів ВАКС, ухвалюючи рішення від 09.05.2023 про часткове задоволення адміністративного позову МЮУ до

ОСОБА_2 про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», серед іншого, зазначила таке.

Обіймаючи керівну посаду в окупаційній адміністрації, ОСОБА_2 28 вересня 2022 року звернувся до керівництва держави-агресора з пропозицією про прийняття тимчасово окупованої території до складу, яке було розміщено на сайті окупаційної адміністрації (https://khogov.ru/press-center-news//обращение-главы-администрации-херсон).

У подальшому 30 вересня 2022 року ним було підписано документ під назвою «Договор между российской федерацией и Херсонской областью о принятии в российскую федерацию Херсонской области и образовании в составе российской Федерации нового субъекта», копія якого розміщена на офіційному порталі правової інформації рф (http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202210030003).

Отже, своїми діями, спрямованими на створення видимості легітимності дій держави-агресора, забезпечив формальне ініціювання питання щодо включення тимчасово окупованих територій Херсонської області до складу рф, що у подальшому стало підставою для ухвалення відповідних рішень її керівництвом.

Також з документів, виданих окупаційною владою і підписаних ОСОБА_2 як «глава Военно-гражданской администрации Херсонской области», вбачається, що останній намагався легалізувати на території Херсонської області, як невід'ємної частини суверенної України, використання російської валюти «рубль» та дію законодавства рф - «Уголовный кодекс рф, Уголовно-процессуальный кодекс рф, Уголовно-исполнительный кодекс рф». Зазначені дії, на переконання колегії суддів, також свідчать про ухвалення ОСОБА_2 рішень про поширення юрисдикції держави-агресора на територію України (провадження № 2-а/991/11/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029). Зазначене судове рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

У справах № 991/6376/22, № 991/6655/22, № 991/317/23, № 991/480/23, № 991/752/23, № 991/1396/23, № 991/2086/23, № 991/4151/23, № 991/6018/24, суд доходив висновків про те, що відповідачі, будучи депутатами державної думи федеральних зборів рф, сенаторами ради федерації рф у повному обсязі підтримали політику вищого керівництва російської федерації щодо анексії території України та поширення юрисдикції держави-агресора на територію міжнародно визнаних кордонів України. Судом встановлено, що відповідачі брали участь (з підтримкою таких рішень своїм голосом) у прийнятті/погодженні законів № 75577-8 «Про ратифікацію Договору про дружбу, співпрацю та взаємну допомогу між російською федерацією та донецькою народною республікою» та № 75578-8 «Про ратифікацію Договору про дружбу, співпрацю та взаємну допомогу між російською федерацією та луганською народною республікою». Визнання росією незалежності так званих «днр» та «лнр» стали передумовою для початку повномасштабного вторгнення в Україну, яке завдало та продовжує завдавати шкоду державному

суверенітету та територіальній цілісності України, життю та здоров'ю цивільного населення України. Також відповідачі підтримали рішення політичного керівництва російської федерації та проголосували за прийняття/погодження законів, що стосуються «входження» до складу російської федерації окупованих територій України *(провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108363346; провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108734914; провадження № 2-а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108683794; провадження № 2-а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108660242; провадження № 2-а/991/5/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108807314; провадження № 2-а/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109228819; провадження № 2-а/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109780538; провадження № 2-а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054;* № 991/6040/23, *провадження № 2-а/991/17/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143; провадження № 2-а/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111)*. Зазначені судові рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядались.

1.3) взяття участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території України (підпункт «з» пункту 1 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

У справі № 991/3250/23 за позовом МЮУ до ОСОБА_2 про застосування санкції колегія суддів ВАКС встановила, що *відповідач, очоливши окупаційну адміністрацію, ініціював проведення на захопленій території так званого референдуму. Відповідне звернення, як у письмовому варіанті, так і у форматі особистого відео звернення ОСОБА_2 , розміщене на сайті окупаційної адміністрації* (https://khogov.ru/press-center-news/заявление-главы-администрации-херсо) та telegram каналі ОСОБА_2 *(провадження № 2- а/991/11/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029)*.

Зазначене судове рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядалось.

Про наявність підстави, визначеної підпунктом «з» пункту 1 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції», для застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави судді ВАКС також дійшли у справах: № 991/6655/22, *провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108734914;* № 991/4985/23, *провадження № 2- а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652*. Зазначені судові рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядались.

2) суттєве сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, що завдають істотну шкоду національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України, шляхом:

- сприяння збройній агресії проти України, окупації/анексії території, яка відповідно до Конституції України входить до складу України, зокрема, шляхом постачання/надання, зберігання зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової чи спеціальної техніки, інших засобів та знарядь здійснення збройної агресії проти України, забезпечення ремонту таких засобів і знарядь (підпункт «а» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»).

- матеріально-технічного забезпечення діяльності держави-агресора, пов'язаної зі збройною агресією проти України чи окупацією/анексією її територій (підпункт «б» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»).

- фінансування діяльності держави-агресора, пов'язаної зі збройною агресією проти України чи окупацією/анексією її територій, зокрема шляхом: сплати податків, зборів до державного бюджету держави-агресора, якщо загальна сума таких платежів (окрім митних) за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує еквівалент 40 мільйонів гривень для юридичної та 3 мільйонів гривень для фізичної особи, визначених за середньозваженим офіційним курсом Національного банку України за той самий період; інвестування у державні облігації держави-агресора, якщо сукупна упродовж року сума інвестування становить не менше 3 мільйонів гривень за офіційним курсом Національного банку України (підпункт «б» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

Вивчені судові рішення показали, що процес встановлення наявності підстав, передбачених підпунктом «б» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції», для застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів до фізичних осіб є схожим за змістом визначенню наявності цих підстав для застосування санкції до юридичних осіб. З цією метою суд з'ясовував таку сукупність питань: 1) можливість відповідачем (відповідачами) здійснювати прямий або опосередкований вирішальний вплив на господарську юридичних осіб, серед іншого, й прийняття рішень щодо управління їх діяльністю; 2) вид господарської діяльності юридичної особи, її роль у функціонуванні оборонної, виробничої чи фінансової системи держави-агресора, характер взаємодії з органами державної влади та підприємствами військово-промислового комплексу рф; 3) вчинення безпосередньо або опосередковано дій, передбачених частиною першою статті 5-1 Закону України «Про санкції»; 4) причинно-наслідковий зв'язок між такою діяльністю та завданням істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України.

У справі № 991/12957/25 за позовом МЮУ до ОСОБА_1, за участі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», Компанія «OW Capital Management GmbH», про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», колегія суддів ВАКС

встановила зв'язок відповідача з російськими компаніями, які здійснюють діяльність, спрямовану на забезпечення оборонної, а також ядерно-енергетичної галузей РФ. Зокрема, суд дійшов висновку про те, що *ОСОБА_1 є акціонером та кінцевим бенефіціарним власником АТ «ІКК» та компанії «OW Capital Management GmbH», через яку має безпосередній вплив на діяльність АТ «ЗМК», АТ «ЕНА» та АТ «БЦЛ», а отже сприяв та продовжує сприяти збройній агресії рф проти України та окупації/анексії території, зокрема шляхом фінансування діяльності РФ, пов'язаної зі збройною агресією проти України, у виді сплати такими компаніями податків і зборів до бюджету рф (провадження № 2-а/991/13/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133402993)*. Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Згаданого підходу під час перевірки наявності підстав, визначених у *підпунктах «а» та/або «б» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»,* для застосування санкції у виді стягнення у дохід держави активів також застосовано судом у справах: № 991/5572/22, *провадження № 2- а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920*; № 991/265/23, *провадження № 2-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868;* № 991/1914/23, *провадження № 2-а/991/8/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109643500*; № 991/6018/24, *провадження № 2-а/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111;* № 991/6493/24, *провадження № 2-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655;* № 991/10700/23, *провадження № 2 - а/991/29/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426;* № 991/558/24, *провадження № 2-а/991/1/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654;* № 991/9917/25, *провадження № 2-а/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 132067711*. Зазначені судові рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядались.

2.3) інформаційного сприяння (підпункт «в» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції»)

Аналіз судових рішень ВАКС показав, що під час з'ясування обставин на підтвердження зазначеної підстави для застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави, суд не обмежувався оцінкою окремих висловлювань відповідачів, а у сукупності надавав оцінку такому: 1) статусу особи відповідача (чи є відповідач публічною особою, яку вагу мають слова цієї особи для формування громадської думки); 2) наскільки широкою є аудиторія, до якої відповідач звертався з відповідними висловлюваннями/публікаціями та ін.; 3) характер поширюваної інформації та систематичність її поширення; 4) потенційний вплив цієї інформації на формування громадської думки.

У справах № 991/5732/22, № 991/5799/22, № 991/5982/22 ВАКС доходив висновків про відповідальність підсанкційних осіб за інформаційну, ідеологічну підтримку дій держави-агресора, що підривають та загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України. Судом

встановлено, що *вказані дії відбувались шляхом поширення,* у тому числі й серед студентів вузів, *ідей «денацифікації» і «демілітаризації» України, пропагування підтримки дій вищого політичного керівництва росії, виправдовування воєнних дій проти України та сприянню злочинам проти територіальної цілісності України та людяності.* Судом встановлено підписання відповідачами як ректорами університетів звернення російського Союзу Ректорів від 04.03.2022, яким виправдовується вторгнення військ РФ на територію України *(провадження № 2-а/991/3/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918181; провадження № 2-а/991/4/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107679815; провадження № 2- а/991/5/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107753247).* Зазначені судові рішення в апеляційному порядку не переглядались.

У справі № 991/5732/22 за позовом МЮУ до ОСОБА_1 про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», колегія судів ВАКС у рішенні від 12.12.2022 також зауважила на такому.

Вищий навчальний заклад – це життєвий простір студента, у якому відбувається становлення його особистості, здійснюється гармонізація та гуманізація міжособистісних стосунків на підставі ідей самоцінності зростання, демократичного діалогу. Важливу роль у цьому відіграє також і позанавчальна робота. Її мета полягає у задоволенні інтересів і запитів студента, розвитку його творчого потенціалу, навичок і здібностей у різних сферах діяльності та спілкування. Домінуюча роль в її організації належить педагогу, який є передусім організатором виховання нації, створення ідеології, прийняття принципів, усвідомлень, здійснює вплив на прийняття рішень, ґрунтує свідомість, зміцнює усвідомлення кожного громадянина, приймає участь в набутті такого вміння, як уміння аналізувати зовнішні та внутрішньополітичні умови та уміння самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі. Тобто, для студентів період навчання у вищому навчальному закладі – це період значних зрушень у розвитку самосвідомості особистості, оскільки формується їхнє особисте політичне сприйняття та бачення зовнішніх міждержавних відносин.

Своєю чергою, патріотичне виховання – це планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у студентів почуття патріотизму, тобто доброго відношення до Батьківщини та до представників спільних культур або країн. Таке виховання включає розвиток любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Суд звертає увагу, що кожна публічна дія відповідача, як ректора вищого навчального закладу, в якому, зокрема, навчається понад 10 тисяч студентів (згідно з відомостями з офіційного сайту у МДІМВ:), не може

залишатися непоміченою, оскільки ректор здійснює безпосередній вплив на кожну особу, що навчається в освітньому закладі. Цим самим гарантовано забезпечується донесення потрібної вищому політичному керівництву російської федерації інформації до 10 тисяч представників молоді, що в подальшому може підсилювати ненависть до України у підростаючого покоління та спонукання брати безпосередню участь у війні.

Окрім цього, відповідач, будучи кандидатом історичних наук, займається і розробкою освітніх програм для учнів шкіл. Так, як вбачається із публікацій видання «Фонтанка.ру» від 28.09.2022 та видання «Полигон» від 17.10.2022, у 2022 році вийшов підручник під назвою «Історія росії 6 клас», редактором та співавтором якого є ОСОБА_1 . Особливістю цього підручника є повна заміна історичної назви «Київська Русь» на «Русь» з метою привласнення історії України. Важливим є те, що росія вважає себе спадкоємицею Київської Русі, привласнюючи культурні, суспільно-політичні та історичні здобутки цивілізованої держави, тоді, коли насправді ж історія росії дуже опосередковано пов'язана з Київською Руссю.

Тобто, можна з упевненістю зазначити, що дії відповідача вчинені з метою умисного розпалювання, у тому числі навіть серед школярів, ненависті до українського народу, його культури, державної мови, національної ідентичності, а також викривлення уявлення про самобутність українського народу, що реалізується через поширення фальшивих ідеологем та російських наративів (провадження № 2-а/991/3/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918181).

У справі № 991/13382/24, задовольняючи позовну заяву МЮУ до ОСОБА_1 про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», колегія суддів ВАКС, серед іншого, дослідила: зміст відеозаписів (інтерв'ю відповідача та створені ним відеоматеріали), розміщених упродовж 2022-2024 років у вільному доступі в мережі інтернет на сайті відеохостингу «Youtube»; скрін-шоти з публікаціями, розміщеними на каналі відповідача у месенджері «Telegram». Суд дійшов висновку, що відповідач поширює російську пропаганду, направлену на виправдовування, визнання правомірною збройної агресії проти України, заперечення самовизначення України, підтримання політики держави-агресора щодо невизнання права Українського народу на самоідентифікацію та самовизначення, викривлення уявлення про самобутність Українського народу та його прагнення до незалежності, що реалізується через поширення фальшивих ідеологем, в основі яких лежить завідомо хибне та маніпулятивне ототожнення українського патріотизму з «нацизмом», а також глорифікує осіб, які здійснювали збройну агресію проти України, представників збройних формувань держави-агресора, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих державою-агресором.

У рішенні від 25.12.2024 у цій справі суд також звернув увагу на таке. *Відповідач є публічною особою та медійним діячем. Його діяльність у сфері*

медіа передбачає відповідальність за контент, який він розповсюджує. Надаючи інтерв'ю, рекламуючи свою книгу з посиланням на дослідження історичних фактів, він впливає на свідомість своїх прихильників та осіб, що слідкують за ним в соціальних мережах (followers). Що стосується поширених публікацій, то незважаючи на те, що відповідач не є їх автором, їх поширення через його особистий телеграм-канал має суттєвий вплив на формування громадської думки та може сприяти пропаганді ідей. Поширені Відповідачем публікації містять висловлювання, що легітимізують та виправдовують агресивні дії рф проти України. Окремі фрази прямо підтримують військові дії на території України, та заохочують їх, що суперечить принципам світового порядку, шкодить суверенітету та територіальній цілісності держави.

Як медійна особа, відповідач має розширене коло підписників та глядачів, що збільшує вплив його матеріалів. Поширення шкідливого контенту через свої канали має більшу суспільну небезпеку порівняно з аналогічними діями приватних осіб. Активне поширення таких публікацій свідчить про усвідомлену участь у пропаганді та підтримці терористичної діяльності. Тому, як публічна особа, відповідач несе підвищену відповідальність за контент, який він пропагує, оскільки його дії можуть мати значний вплив на громадську думку та національну безпеку України.

У відповідності до статті 5-1 Закону під публічними діями розуміються дії, адресовані невизначеному колу осіб, зокрема, у мережі Інтернет або за допомогою медіа. Досліджені вище відео оприлюднені, а публікації поширені в мережі Інтернет та за допомогою соціальних медіа, вони охоплюють широку аудиторію як на території рф, так і на тимчасово окупованих українських територіях, де відсутній доступ до альтернативних і правдивих джерел інформації.

За таких обставин, досліджуючи доводи Позивача щодо підстави, передбаченої підпунктом «в» пункту 2 частини 1 статті 5-1 Закону, Суд комплексно оцінює позицію Відповідача з цього питання, яка є послідовною, незмінною і свідчить про публічну підтримку збройної агресії. У висловлюваннях Відповідача, які розповсюджуються у просторах медіа, вбачається нав'язлива пропаганда російського режиму і схвалення ідеології тероризму (провадження № 2-а/991/25/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124048002). Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Також ВАКС дійшов висновку про наявність підстави, визначеної підпунктом «в» пункту 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції», для застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави у таких справах: № 991/6317/22, *провадження № 2-а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108372968;* № 991/6376/22, *провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108363346*; *провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108734914*; № 991/480/23, *провадження № 2-а/991/4/23, реєстраційний*

номер судового рішення в ЄДРСР – 108660242; № 991/1914/23, *провадження № 2- а/991/8/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109643500; провадження № 2- а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108576118*; № 991/2086/23, *провадження № 2- а/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109780538;* № 991/3250/23, *провадження № 2-а/991/11/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029*; № 991/4151/23, *провадження № 2-а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054*; № 991/5824/23, *провадження № 2-а/991/16/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112104453;* № 991/1071/24, *провадження № 2- а/991/3/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117443150;* № 991/8552/24, *провадження № 2- а/991/21/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122579842*; № 991/4985/23, *провадження № 2-а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111653652;* № 991/6040/23, *провадження № 2-а/991/17/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143;* № 991/2657/24, *провадження № 2-а/991/7/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118327985;* № 991/780/24, *провадження № 2- а/991/2/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116863587;* № 991/5014/24, *провадження № 2-а/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120706406;* № 991/5358/24, *провадження № 2-а/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120839127*; № 991/7122/24, *провадження № 2-а/991/19/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121146433;* № 991/6018/24, *провадження № 2-а/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111;* № 991/699/25, *провадження № 2- а/991/7/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125670910;* справа *№ 991/701/25, провадження № 2-а/991/3/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125329932;* № 991/702/25, *провадження № 2- а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125424995;* № 991/3297/25, *провадження № 2-а/991/7/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127456875;* № 991/5298/25, *провадження № 2-а/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 128129221;* № 991/10013/25, *провадження № 2-а/991/12/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131284788;* № 991/10090/25, *провадження № 2-а/991/13/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306;* № 991/1705/26, *провадження № 2-а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795*. Судові рішення з цих підстав в апеляційному порядку не переглядались.

Отже, як показала практика ВАКС у справах про застосування до фізичних осіб санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», наявність політичних, економічних, корпоративних, інформаційних чи інших зв’язків особи з державою-агресором не є самостійною та достатньою підставою для застосування санкції. Визначальним є встановлення конкретної поведінки відповідача, яка відповідає одній або декільком, передбаченим Законом України «Про санкції»,

підставам та свідчить про його безпосереднє завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України або суттєве опосередковане сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, що завдають істотну шкоду національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України.

2.4.4. Щодо активів, до яких може застосовуватися санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»

2.4.4.1. Поняття та категорії активів, до яких застосовується санкція

Особливістю санкції у виді стягнення в дохід держави активів є її майновий характер, оскільки безпосереднім об'єктом впливу виступають активи особи, щодо якої порушується питання про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави. Саме визначення кола активів, які можуть бути предметом такого стягнення, має принципове значення для забезпечення законності судового рішення, належного захисту права власності та дотримання принципу пропорційності втручання держави у майнову сферу особи.

Пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції» визначено, що санкція у виді стягнення в дохід держави активів застосовується до:

1) активів, які належать фізичній або юридичній особі;

2) активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом права розпорядження ними.

Отже, законодавець передбачив дві категорії активів, до яких можуть застосовуватися санкції, однак, визначення поняття «активи» для цілей застосування Закону України «Про санкції» у цьому законі не визначив. Проте, це поняття міститься у низці інших законодавчих актів. Така законодавча конструкція обумовлює необхідність системного тлумачення відповідних положень Закону України «Про санкції» з урахуванням нормативних визначень, закріплених в інших актах законодавства, а також сформованої судової практики.

ВАКС та АП ВАКС під час розгляду справ цієї категорії зверталися до визначення активів, наведеного у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», відповідно до якого активами є кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права, а активами, пов'язаними з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, визначені всі активи, що прямо (а щодо права власності на корпоративні права – також опосередковано (через інших осіб)) перебувають у власності, в тому числі у спільній власності, або передаються на користь осіб, включених до переліку осіб, пов'язаних з

провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, осіб, які здійснюють фінансові операції від імені або за дорученням осіб, включених до переліку осіб, та осіб, якими прямо або опосередковано (через інших осіб) володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб, а також активи, отримані від таких активів.

Отже, до активів можуть належати: нерухоме майно (земельні ділянки, житлові будинки, квартири, нежитлові приміщення, об'єкти незавершеного будівництва, майнові комплекси); рухоме майно (транспортні засоби, морські та повітряні судна, обладнання, цінні речі, дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння); корпоративні права та частки у статутному капіталі юридичних осіб; акції, облігації та інші цінні папери; грошові кошти у готівковій та безготівковій формі; кошти на банківських рахунках і депозитах; права вимоги за договорами; майнові права інтелектуальної власності; цифрові активи та віртуальні активи та інші майнові права, що мають економічну цінність.

Виходячи зі змісту пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», до першої групи активів віднесені активи, що належать відповідній фізичній або юридичній особі. У цьому випадку юридично значущим є встановлення належності активу підсанкційній особі на праві власності чи іншій юридично визнаній підставі, яка забезпечує можливість здійснення щодо такого активу правомочностей власника. А до другої групи належать активи, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. Законодавче закріплення цієї категорії свідчить, що застосування санкції не обмежено лише активами, формально зареєстрованими за підсанкційною особою. Формальна відсутність права власності суб'єкта санкції на конкретний актив сама по собі не виключає можливості його стягнення в дохід держави**.** Визначальним є встановлення фактичної можливості такої особи здійснювати щодо активу дії, які за своїм змістом відповідають розпорядженню майном, у тому числі через контрольованих або пов'язаних осіб. У цьому контексті поняття «актив» має розглядатися у взаємозв'язку з категорією фактичного контролю**.** Для застосування санкції щодо другої категорії активів, суд має встановити не лише наявність певного майна чи майнового права, але й існування юридично та фактично значущого зв'язку між таким активом та підсанкційною особою, який дає останній можливість визначати його долю або фактично реалізовувати правомочність розпорядження ним. Такий підхід відповідає конструкції пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону, яка охоплює як прямий, так і опосередкований вплив на актив через інших фізичних або юридичних осіб.

2.4.4.2. Встановлення факту належності активу відповідачу

Встановлення судом належності активів фізичній або юридичній особі, щодо якої заявлено вимогу про їх стягнення в дохід держави є передумовою застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

Доведення зв'язку між підсанкційною особою та активом становить один із центральних елементів предмету доказування у справах цієї категорії.

Як убачається зі змісту судових рішень, у практиці ВАКС доказування належності активів фізичній особі здійснюється переважно шляхом встановлення одного з таких критеріїв: наявності зареєстрованого права власності на актив; здійснення фактичного контролю над майном незалежно від формального власника; фінансування придбання активу за рахунок підсанкційної особи; використання майна виключно або переважно в інтересах підсанкційної особи; можливості надавати обов'язкові вказівки особам, на яких оформлене майно; існування родинних, корпоративних або довірчих зв'язків між підсанкційною особою та номінальним власником активу.

При цьому судді застосовували не формальний, а матеріально-правовий підхід до встановлення належності активів, виходячи з того, що юридичне оформлення права власності саме по собі не є безумовним підтвердженням належності майна конкретній особі. Належність активу може підтверджуватися як юридичними, так і фактичними ознаками контролю над ним. Під час розгляду справ судом досліджувались не лише відомості державних реєстрів, а й уся сукупність доказів, що могла свідчити про можливість особи визначати юридичну або економічну долю активу. Такий підхід обумовлений тим, що підсанкційні особи нерідко використовують складні корпоративні структури, номінальних власників, довірених осіб або афілійовані компанії для приховування фактичного володіння майном. У таких випадках доказове значення мали не лише правовстановлюючі документи, а й корпоративні документи, фінансова звітність, банківські документи, відомості про рух коштів, інформація про кінцевих бенефіціарних власників, договори позики, трастові документи, внутрішнє листування, відомості з іноземних державних реєстрів та інші документи, які дозволяють встановити реальний характер майнових відносин.

Зміст права власності визначений частиною першою статті 317 ЦК України та полягає у реалізації власником трьох правомочностей: володіння, користування та розпоряджання, які згідно з усталеною практикою застосування у сфері цивільно-правових відносин можна визначити таким чином:

– право володіння – це можливість фактичного панування над річчю, утримання її у сфері свого господарювання;

– право користування – можливість власника вилучати з речі її корисні властивості відповідно до її призначення, одержувати плоди і доходи;

– право розпорядження – можливість власника визначати фактичну та юридичну долю речі: передавати її іншим особам у власність чи тимчасове володіння і користування.

У постанові від 04.07.2018 Велика Палата Верховного Суду зазначила, що для цілей визначення наявності в особи права володіння нерухомим майном застосовується принцип реєстраційного підтвердження володіння, який полягає в тому, що особа, яка зареєструвала право власності на об'єкт нерухомості, набуває щодо нього всі повноваження власника, визначені в частині 1 статті 317 ЦК України, у тому числі й право володіння *(справа № 653/1096/16-ц, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 75296538)*.

Отже, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно є юридичним фактом, який полягає в офіційному визнанні та підтвердженні державою набутого особою права на нерухомість та є елементом в юридичному складі (сукупності юридичних фактів), який призводить до виникнення речових прав.

Аналіз рішень ВАКС та постанов Апеляційної палати ВАКС, ухвалених за результатами розгляду позовних заяв та апеляційних скарг, показав однакову практику у питанні встановлення факту належності активу відповідачу. У більшості справ суди перевіряли наявність державної реєстрації речових прав на майно та встановлювали факт належності активу відповідачу на праві власності, зокрема, на підставі Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру Іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо суб'єкта, Державного земельного кадастру, банківських документів, договорів, документів права власності тощо.

До прикладу, у справі *№ 991/5732/22* колегією суддів ВАКС встановлено, що *відповідачу на праві приватної власності належать такі активи, зокрема як, квартира та нежитлове приміщення, що підтверджується відомостями з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Реєстру прав власності на нерухоме майно (провадження № 2– а/991/3/22, реєстраційний номер рішення в ЄДРСР – 107918181)*. В апеляційному порядку це рішення не оскаржувалося.

Аналогічним чином встановлено факт належності активів на праві власності відповідачу у справах: *№ 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; № 991/3250/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029; № 991/4151/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054; № 991/6040/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143; № 991/10587/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117146238; № 991/6493/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655;№ 991/8552/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122579842; № 991/9618/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144; № 991/7832/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275; № 991/265/23, реєстраційний*

номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868; № 991/14304/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922; № 991/10090/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306; № 991/1705/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795 та інших.

При цьому, судді зважали на правовий висновок Верховного Суду стосовно того, що реєстрація права власності хоча і є необхідною умовою, з якою закон пов'язує виникнення речових прав на нерухоме майно, однак, реєстраційні дії є похідними від юридичних фактів, на підставі яких виникають, припиняються чи переходять речові права, тобто державна реєстрація сама по собі не є способом набуття права власності *(постанови КГС ВС: від 27.06.2018 у справі № 921/403/17– г/6, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 75368216; від 08.08.2019 у справі № 909/472/18, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 83800912; від 29.04.2020 у справі № 991/1455/19, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 89008571).*

Належність відповідачу активів у виді корпоративних прав найчастіше встановлювалась суддями на підставі Витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також на підставі інформаційних довідок Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

У справі № 991/7832/24 колегія суддів ВАКС встановила, що *згідно з Витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців та громадських формувань відповідач є засновником та кінцевим бенефіціарним власником із часткою володіння 100 % ТОВ «АМСТЕЛ-СКІ» (провадження № 2–а/991/20/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275)*. Апеляційна палата ВАКС, переглядаючи це рішення залишила його без змін.

У справі № 991/14304/24, вирішуючи питання щодо належності активів відповідачу, судом взято до уваги, що *згідно з інформацією, наданою Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, витягами з Єдиного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» є власником 100% від загальної кількості акцій, а ПрАТ «Морський регістр судноплавства в Україні» володіє 100 % частки статутного капіталу ТОВ «Морське бюро регістру» (провадження № 2-а/991/27/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922)*. Суд апеляційної інстанції залишив його без змін *(постанова від 28.03.2025, провадження № 22-а/991/9/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126334298).*

Як показала судова практика, у санкційних провадженнях нерідко відсутні документи, які безпосередньо підтверджують прихований характер володіння активами. У зв'язку із цим судом задля доведення належності активу відповідачу досліджувались непрямі докази: сімейні чи корпоративні зв'язки

між особами, спільне фінансування бізнесу, збіг адрес реєстрації компаній, використання однакових представників, взаємозалежність фінансових операцій, послідовність корпоративних змін, синхронність прийняття управлінських рішень та інші факти, які у своїй сукупності можуть свідчити про належність активу відповідачу.

Отже, судді застосовували не тільки формальний підхід до визначення власника майна, а й концепцію фактичного й економічного контролю над активом, оцінюючи не лише юридичну належність майна, а й реальну можливість підсанкційної особи визначати його подальшу долю. Саме комплексне дослідження формальних і фактичних зв'язків між особою та активом забезпечує ефективність застосування санкційного механізму та унеможливлює уникнення санкцій шляхом приховування активів за складними корпоративними структурами та іншими механізмами приховування майна.

2.4.4.3. Доведення зв'язку підсанкційної особи з активом та вчинення дій, тотожних за змістом здійсненню права розпорядження активами

Однією із передумов застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» є доведення судом можливості підсанкційної особи прямо чи опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження щодо відповідних активів.

Аналіз судової практики показав, що колегії суддів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС виходили із однакового розуміння мети законодавчого закріплення такої категорії активів як «активи, щодо яких особа прямо або опосередковано вчиняє дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними». На переконання суддів, законодавець мав на меті охоплення майна, яке формально не належить суб'єкту (підсанкційній особі), але він неформалізовано контролює це майно, визначає його фактичну долю, тобто розпоряджається ним.

Такий неформалізований контроль, враховуючи положення Закону України «Про санкції», може здійснюватися як безпосередньо, так і через третіх осіб, на яких оформлено відповідне речове право.

У світлі цих висновків дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, в контексті змісту та обсягу санкцій, повинні трактуватися ширше передбаченої статтею 316 ЦК України складової права власності.

Про можливість відповідача прямо чи опосередковано вчиняти щодо активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, можуть свідчити різні обставини, які мають бути оцінені судом у сукупності, зокрема, але не виключно: (1) користування активом, в тому числі без оформлення правових відносин між власником та підсанкційною особою; (2) систематичність, тривалість, спосіб, обсяг та зміст користування активом підсанкційною особою (при чому таке користування не обов'язково має бути постійним або безперервним); (3) наявність між власником та підсанкційною особою безпосередніх або опосередкованих родинних, дружніх, корпоративних або інших зв'язків, відносин підпорядкування, найму тощо; (4)

придбання активу за дорученням та/або в інтересах особи, яка не зазначена його власником; (5) здійснення підсанкційною особою та/або власником за його дорученням витрат, пов’язаних з утриманням активу; (6) здійснення підсанкційною особою та/або власником за його дорученням правочинів, пов’язаних з ефективним використанням активу; (7) поліпшення властивостей активу або підлаштування умов його використання під власні потреби; (8) можливість підсанкційної особи визначати користування активом іншими, пов’язаними з нею особами; (9) можливість підсанкційної особи впливати на долю активу, в тому числі шляхом надання відповідного доручення формальному власнику тощо; (10) можливість підсанкційної особи визначати види господарської діяльності, керівництво підприємства, асортимент продукції, що ним випускається, його цінову політику, коло контрагентів, приймати рішення про реорганізацію, ліквідацію підприємства, якщо таким активом є корпоративні права або підприємство як цілісний майновий комплекс тощо.

Якщо спірним активом є пакет акцій акціонерного товариства, частка в статутному капіталі іншого господарського товариства або підприємство як цілісний майновий комплекс, Апеляційна палата ВАКС розгорнула наведений перелік, визнавши, що про можливість відповідача прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, може також свідчити можливість підсанкційної особи: *(1) визначати пріоритетні сфери розвитку, види господарської діяльності, цінову, кадрову, інвестиційну політику, коло контрагентів, асортимент продукції, що випускається, ринки її збуту тощо; (2) призначати (змінювати) керівництво підприємства, у тому числі видавати (відкликати) довіреності на здійснення значимих дій від його імені; (3) змінювати розмір статутного капіталу; (4) приймати рішення про реорганізацію, ліквідацію підприємства; (5) визначати долю прибутку компанії тощо*.

Джерелом такої спроможності суд назвав володіння корпоративними правами, положення закону, статутних чи інших аналогічних документів компанії та/або пов'язаність особливого роду з іншими особами, наголосивши, що *в контексті корпоративних прав можливість вчиняти дії, тотожні за змістом праву розпорядження, нерозривно пов’язана з визначенням кінцевого (формального чи неформального) бенефіціарного власника юридичних осіб* (справа № 991/8725/23, постанова АП ВАКС від 02.04.2024, провадження № 22-а/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118224134).

Отже, стягненню в дохід держави підлягають як активи, які належать особі (тобто речові права на які належним чином офіційно оформлені), так і ті активи, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними *(справа № 991/6606/22, рішення ВАКС від 23.01.2023, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262, постанова АП ВАКС від 03.02.2023, провадження № 22-а/991/2/23,*

реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108772467; справа № 991/8725/23, рішення ВАКС від 23.01.2024, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210, постанова АП ВАКС від 02.04.2024, провадження № 22-а/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118224134; справа № 991/6018/24, рішення ВАКС від 25.09.2024, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111, постанова АП ВАКС від 25.10.2024, провадження № 22-а/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122703355; справа № 991/11220/23, рішення ВАКС від 15.05.2024, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925, постанова АП ВАКС від 27.06.2024, провадження № 22-а/991/10/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120120951; справа № 991/7832/24, рішення ВАКС від 05.02.2025, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275, постанова АП ВАКС від 25.02.2025, провадження № 22-а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125708784; рішення ВАКС у справі № 991/5572/22, рішення від 12.12.2022, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; справа № 991/7476/25, рішення ВАКС від 04.09.2025, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034, постанова АП ВАКС від 02.10.2025, провадження № 22-а/991/25/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130789048 та інші).

З огляду на невизначеність у законодавстві поняття «можливості вчиняти дії, тотожні праву розпорядження активами», судді ВАКС та Апеляційної палати ВАКС зверталися до таких законодавчих положень:

– *активи та активи, пов'язані з розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням* (визначення надано у підрозділі 2.4.4.1 цього узагальнення);

– *кінцевий бенефіціарний власник* – будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводиться фінансова операція (пункт 30 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»);

- *кінцевим бенефіціарним власником є:* (1) для юридичних осіб – будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння); (2) для трастів, утворених відповідно до законодавства країни їх утворення, – засновник, довірчий власник, захисник (за наявності), вигодоодержувач (вигодонабувач) або група вигодоодержувачів (вигодонабувачів), а також будь-яка інша фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність трасту (в тому числі через ланцюг контролю/володіння); (3) для інших подібних правових утворень – особа, яка має статус, еквівалентний або аналогічний особам, зазначеним для трастів;

- *ознакою здійснення прямого вирішального впливу на діяльність* є безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25

відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи;

- *ознаками здійснення непрямого вирішального впливу на діяльність* є: (1) принаймні володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи через пов'язаних фізичних чи юридичних осіб, трасти або інші подібні правові утворення *чи* (2) здійснення вирішального впливу шляхом реалізації права контролю, володіння, користування або розпорядження всіма активами чи їх часткою, права отримання доходів від діяльності юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування органів управління, а також вчинення правочинів, які дають можливість визначати основні умови господарської діяльності юридичної особи, або діяльності трасту або іншого подібного правового утворення, приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, незалежно від формального володіння;

- *кінцевим бенефіціарним власником не може бути* особа, яка має формальне право на 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі, але є комерційним агентом, номінальним власником або номінальним утримувачем, або лише посередником щодо такого права;

- *істотна участь* – пряме або опосередковане володіння однією особою самостійно чи спільно з іншими особами часткою у розмірі 10 і більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі або незалежно від формального володіння можливість значного впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи (пункт 29 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»);

- *особа визнається власником опосередкованої істотної участі* незалежно від того, чи здійснює така особа контроль прямого власника участі в юридичній особі або контроль будь-якої іншої особи в ланцюгу володіння корпоративними правами такої юридичної особи (стаття 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»);

- *контроль* – вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки: праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов`язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб`єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу

суб`єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб`єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання;

- *пов'язані особи* – юридичні та/або фізичні особи, які спільно або узгоджено здійснюють господарську діяльність, у тому числі спільно або узгоджено чинять вплив на господарську діяльність суб`єкта господарювання (стаття 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції»);
- *корпоративні права* – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства. Корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи (стаття 96-1 ЦК України);
- *ланцюг володіння корпоративними правами юридичної особи* – інформація про склад ключових учасників юридичної особи, яка включає інформацію про ключових учасників першого і кожного наступного рівня володіння корпоративними правами юридичної особи (стаття 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»);
- *афілійовані особи* – юридичні особи, одна з яких здійснює контроль над іншою або які перебувають під контролем третьої особи; члени сім'ї фізичної особи, а саме чоловік (дружина), батьки (усиновителі), опікуни (піклувальники), брати, сестри, діти та їхні чоловіки (дружини); фізична особа та члени її сім'ї і юридична особа, якщо ця фізична особа та/або члени її сім'ї здійснюють контроль над юридичною особою (пункт 1 частини 1 статті 2 Закону України «Про акціонерні товариства»);
- *значний пакет акцій* – пакет у розмірі 5 і більше відсотків простих акцій акціонерного товариства (пункт 8 частини 1 статті 2 Закону України «Про акціонерні товариства»);
- *структура власності юридичної особи* – система взаємовідносин юридичних та фізичних осіб, що дає змогу визначити: 1) всіх ключових учасників (включаючи публічні компанії) і контролерів такої юридичної особи; 2) всіх ключових учасників кожної юридичної особи, яка існує у ланцюгу володіння корпоративними правами такої юридичної особи; 3) всіх осіб, які мають пряму та/або опосередковану істотну участь у такій юридичній особі; 4) відносини контролю щодо цієї юридичної особи між усіма особами (стаття 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Аналіз цих законодавчих положень орієнтував суд тлумачити можливість прямого чи опосередкованого вчинення дій, тотожних за змістом здійсненню права розпорядження активами, як спроможність особи вирішувати юридичну й фактичну долю цих активів (в тому числі шляхом відчуження іншим особам (продаж, дарування)), прийняття щодо них прямих чи непрямих управлінських та розпорядчих рішень, визначення пріоритетних сфер розвитку, визначення

контрагентів, використання прибутку та/або отримання доходів від цих активів. Така спроможність може виникати у особи з огляду на право власності, на корпоративні права, положення закону та/або пов'язаність особливого роду з іншими особами. При чому в контексті корпоративних прав можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, нерозривно пов'язана з визначенням кінцевого (формального чи неформального) бенефіціарного власника юридичних осіб (рішення ВАКС у справах: *№ 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868;№ 991/3912/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119423591).*

Вивчення судових рішень у адміністративних справах зазначеної категорії показало, що під час дослідження питання щодо можливості відповідача вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами, були встановлені такі форми прямого чи опосередкованого (через інших фізичних або юридичних осіб) вчинення цих дій:

- відповідач здійснює *прямий вплив*, який також наділений організаційно-розпорядчими повноваженнями, як керівник по відношенню до юридичних осіб (рішення ВАКС у справах: *№ 991/8725/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210; № 991/9891/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115359898; № 991/3183/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 106011146; № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868);*
- відповідач здійснює *вирішальний* (прямий/непрямий) *вплив* при прийнятті управлінських рішень, управлінні юридичною особою, приймає рішення з усіх питань діяльності, здійснює користування належними йому корпоративними правами (рішення ВАКС у справах: *№ 991/12957/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133402993; № 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833);*
- відповідач *прямо* чи *опосередковано* може вчиняти дії, тотожні здійсненню права розпорядження активами (рішення ВАКС у справах: *№ 991/8725/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210; № 991/558/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654; № 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833; № 991/8552/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122579842; № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920);*
- відповідач може *прямо/опосередковано* здійснювати дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження майном (активами) на праві спільної сумісної власності (рішення ВАКС у справах: *№ 991/1705/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795; № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; № 991/3250/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029; № 991/10090/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306*);
- відповідач *прямо* чи *опосередковано* володіє активами (рішення ВАКС у справах: *№ 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР –*

107897920; № 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833; № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868);

- відповідач *опосередковано* володіє активами через третю особу (рішення ВАКС у справах: *№ 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833; № 991/7832/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275; № 991/10587/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117146238; № 991/7476/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034; № 991/1705/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795; № 991/3250/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029);*

- відповідач *опосередковано* може вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження щодо корпоративних прав (рішення ВАКС у справах: *№ 991/6493/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655; № 991/10700/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426; № 991/14304/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922);*

- відповідач *опосередковано* може розпоряджатися активами із залученням підконтрольних компаній або третіх (пов'язаних) осіб (рішення ВАКС у справах: *№ 991/6018/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111; № 991/8725/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210; № 991/7476/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034; № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868; № 991/558/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654; № 991/10700/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426); № 991/1914/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109643500);*

- відповідач *опосередковано* через третю особу має право розпоряджатися (впливати на діяльність), тобто може вчиняти дії щодо активів, тотожних праву розпорядження активами (рішення ВАКС у справах: *№ 991/8552/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122579842; № 991/11220/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925; № 991/5084/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121409336; № 991/2148/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126604689; № 991/12957/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133402993; № 991/1705/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795);*

- відповідач здійснює *вирішальний вплив* на управління та господарську діяльність, є *кінцевим бенефіціарним власником*, а також є фактичним власником та здійснює фактичний вплив на управління *(рішення ВАКС у справах № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868; № 991/1914/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109643500; № 991/6493/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР –*

122091655; № 991/1542/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109228813; № 991/9891/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115359898; № 991/8725/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210).

Обсяг активів, які підлягають стягненню, залежить від того, який саме опосередковано контрольований актив є предметом позовних вимог: виключно корпоративні права (частка в статутному капіталі товариства) чи також підконтрольне такому товариству майно або підприємство як цілісний майновий комплекс. Апеляційна палата ВАКС розмежувала дві ситуації. *У разі доведення позивачем наявності впливу (зв'язку) відповідача виключно на прийняття рішень іншим учасником (акціонером) товариства без можливості вирішення долі підконтрольних такому товариству активів, стягненню підлягатиме тільки частка такого іншого (підконтрольного) учасника.* Якщо ж доведено наявність опосередкованого – через пряме або опосередковане володіння часткою в статутному капіталі – впливу відповідача на фактичну та юридичну долю активів самого товариства, у тому числі підприємств, *стягненню мають підлягати і такі активи*.

Ключовим питанням під час такої перевірки суд назвав *встановлення порядку прийняття рішень органами управління товариством відповідно до закону та статутних документів*. Отже, недостатньо констатувати наявність зв'язку між відповідачем і формальним власником корпоративних прав – суд має з'ясувати, чи дозволяє відповідний обсяг участі та передбачений законом і статутом порядок ухвалення рішень визначати долю майна товариства, а не лише поведінку його учасника (справа № 991/6606/22, постанова АП ВАКС від 03.02.2023, *провадження № 22-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108772467*; справа № 991/8725/23, постанова АП ВАКС від 02.04.2024, *провадження № 22-а/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118224134*).

Наведене розмежування має і зворотний бік: інтереси інших осіб, зокрема міноритарних акціонерів, які можуть бути порушені внаслідок застосування санкції, *можуть захищатися за межами адміністративної справи про застосування цієї санкції засобами приватного права*.

Окремим питанням під час доведення зв'язку підсанкційної особи з активом є оцінка правочинів, унаслідок яких змінився формальний власник активу і на які посилаються треті особи, за відсутності позовної вимоги про визнання таких правочинів недійсними.

У справі № 991/6606/22 суд першої інстанції врахував договір купівлі-продажу 75 % акцій компанії «Лімпієза Лімітед» від 20.02.2022 як такий, що змінив склад власників. Апеляційна палата ВАКС констатувала неправильне застосування норм матеріального права, зазначивши, що станом на дату укладення договору і продавець (ПАТ «Корпорація ВСМПО-Авісма»), і емітент відчужуваних акцій були особами, до яких застосовано санкцію у виді блокування активів, а тому «*цей Правочин є нікчемним в силу прямої вказівки на це в законі* (абзац другий частини тринадцятої статті 36 Закону України

«Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» в редакції станом на 05.08.2021). Визнання нікчемного договору недійсним судом не вимагається, а суд зобов'язаний за власною ініціативою застосувати наслідки його недійсності (частина друга статті 215, абзац другий частини п’ятої статті 216 ЦК України; постанови КЦС ВС від 15.03.2018 у справі № 616/137/16-ц, від 19.06.2019 у справі № 757/48758/15-ц, постанова КАС ВС від 02.04.2019 у справі № 2а-3925/12/2170). Відсутність посилання на ці норми у позові суд не визнав перешкодою з огляду на принцип *jura novit curia*, оскільки самостійне застосування судом норм, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, не призводить до зміни предмета позову (постанови ВП ВС від 25.06.2019 у справі № 924/1473/15, від 04.12.2019 у справі № 917/1739/17). Наслідком стало встановлення того, що зміна складу акціонерів не відбулася, а відповідач залишився кінцевим бенефіціарним власником українських товариств у ланцюгу структури власності (справа № 991/6606/22, рішення ВАКС від 23.01.2023, *реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262*, постанова АП ВАКС від 03.02.2023, *провадження № 22-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108772467*).

Натомість у справі № 991/265/23, застосувавши ті самі норми, колегія суддів АП ВАКС дійшла протилежного висновку щодо договорів купівлі-продажу акцій ПрАТ «Хустський кар'єр» і ПрАТ «Жежелівський кар'єр» від 22.10.2021, оскільки *зазначені правочини вчинені за участю, від імені та на користь осіб, до яких не застосовано санкції*, а посилання позивача на те, що вони є способом обходу санкцій, суд визнав безпідставним як самостійну підставу нікчемності *(провадження № 22-а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111734983)*. Один із членів колегії виклав окрему думку, вважаючи ці правочини нікчемними саме як спосіб обходу санкцій *(реєстраційний номер окремої думки в ЄДРСР – 111746119)*.Отже, суд може з власної ініціативи кваліфікувати правочин як нікчемний і встановлювати правові наслідки дій осіб без урахування такого правочину, не виходячи за межі предмета позову. Визначальним критерієм є суб'єктний склад правочину та статус емітента; спрямованість правочину на обхід санкцій за відсутності цієї умови оцінюється за критеріями фіктивності (фраудаторності) [розглянута у підрозділі 2.4.5.1].

Окремою формою протидії застосуванню санкції є дії третіх осіб, вчинені вже після блокування активів і спрямовані на зменшення частки підсанкційної особи в структурі власності. Апеляційна палата ВАКС сформулювала з цього приводу загальне правило: *активи, якими володіє підсанкційна особа станом на момент їх блокування державою, не можуть бути зменшені (в тому числі внаслідок дій чи заходів третіх осіб, тим більше тимчасового характеру), таким чином, щоб це позбавило державу можливості звернути на них стягнення в умовах воєнного стану.*

У справі № 991/8725/23 йшлося про додаткові випуски акцій материнської іноземної компанії на користь непідсанкційного акціонера з відступом від переважного права придбання, унаслідок яких опосередкована

частка відповідача в українському товаристві зменшувалася з 49 % до 2,56 %. Суд наголосив, що обсяг корпоративних прав підтверджує саме частка акцій, а не їх кількість чи номінальна вартість, і що комплекс таких дій *є недобросовісною поведінкою, зловживанням своїми правами, що очевидно суперечить інтересам громадян України, суспільства та держави, а отже і публічному порядку України*, оскільки спрямований на зменшення активів підсанкційної особи, за рахунок яких держава може здобути ресурс для посилення обороноздатності та відшкодування шкоди, і нівелює дієвість заходів забезпечення кримінального провадження щодо злочину проти основ національної безпеки. Правовою основою такої кваліфікації слугували загальні засади добросовісності та справедливості (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України), недопустимість зловживання правом (частини третя, шоста статті 13 ЦК України), положення статті 228 ЦК України про правочин, що порушує публічний порядок, а також застереження про публічний порядок у частині першій статті 12 Закону України «Про міжнародне приватне право». Результатів таких правочинів суд у справі не врахував.

Відхиляючи довід про те, що відповідні дії вчинені за межами України між нерезидентами і тому норми Закону України «Про міжнародне приватне право» до них незастосовні, суд вказав на наявність суттєвого українського елементу: українське товариство є резидентом України, стороною договору про підписку акцій, власником майна на території України і саме воно продукує доходи для іноземної материнської компанії. Суд також врахував, що компанії, задіяні у «розмиванні» частки, були обізнані і про застосовані Україною санкції, і про накладений українським судом арешт на відповідні корпоративні права, проте не повідомили про це компетентні органи іноземної держави, а умова договору про внесення отриманої суми підписки до статутного капіталу українського товариства залишилася невиконаною саме через цей арешт.

Принципове значення має висновок про співвідношення санкції та інституту недійсності правочину: суд *не пов'язаний необхідністю попереднього чи одночасного (при розгляді позову про застосування санкції стягнення) визнання тих чи інших правочинів недійсними у разі встановлення наявності підстав для стягнення (конфіскації) майна*, адже стягненню підлягають як активи, що належать відповідачу de jure, так і ті, що належать de jure іншим особам, а de facto – відповідачу. На підтвердження суд послався на позицію КЦС ВС, за якою конструкція недійсності не розрахована на використання при визнанні активів необґрунтованими, оскільки достатньо спростувати презумпцію правомірності набуття права власності (постанова від 04.10.2023 у справі № 991/2396/22), та на практику ККС ВС щодо застосування конфіскації до майна, формально належного іншій особі, без попереднього визнання відповідного правочину недійсним (постанова від 20.01.2022 у справі № 145/972/16-к) (справа № 991/8725/23, постанова АП ВАКС від

02.04.2024, *провадження № 22-а/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118224134).*

За результатами апеляційного перегляду рішень ВАКС у деяких справах суд апеляційної інстанції не погодився із встановленою судом першої інстанції наявністю прямого чи опосередкованого вчинення відповідачем дій, тотожних за змістом здійсненню праву розпорядження активами.

Так, у справі № 991/265/23 колегія суддів ВАКС, виходячи з того, що в питанні стягнення активів ключовим аспектом є можливість вчиняти по відношенню до них дії, тотожні за змістом праву розпорядження, зазначила, що *в світлі обставин цієї справи (поступове запровадження до відповідача_1 санкційних заходів, починаючи з 2017 року; вирішальна участь відповідача_1 у прийнятті рішень компанією Strabag SE по відношенню до активів, що перебувають у її власності; обізнаність з політикою Strabag SE щодо співпраці з підсанкційними суб'єктами; сумнівність фінансової спроможності ОСОБА_41 для інвестицій у ПрАТ «Хустський кар'єр» і «Жежелівський кар'єр»; залучення позики для купівлі акцій у компанії, кінцевим бенефіціарним власником якої є громадянин України; введення ОСОБА_41 до власників Samsta Limited за три тижні до укладення відповідних угод купівлі-продажу; систематичність діяльності відповідача 1 щодо виведення активів з-під санкцій; аналогічні способи такого виведення; пов'язаність ПрАТ «Хустський кар'єр» та ПрАТ «Жежелівський кар'єр» з іншими підконтрольними відповідачу_1 особами; відсутність інформації про проведений аудит чи/та оцінку активу тощо), суд доходить висновку, що виведення активів з-під санкцій шляхом документального їх оформлення на іншу особу не нівелює подальшого контролю відповідача–1 над ПрАТ «Хустський кар'єр» і ПрАТ «Жежелівський кар'єр».*

Відтак суд доходить до висновку про можливість відповідача_1 опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом праву розпорядження, по відношенню до 100% акцій ПрАТ «Хустський кар'єр» та 100% акцій ПрАТ «Жежелівський кар'єр» (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868).

Один із членів колегії суддів виклав окрему думку щодо цього рішення. На переконання судді, п*озивач не довів, що ОСОБА_1 після укладання 22.10.2021 двох договорів купівлі-продажу 100% акцій ПрАТ «Жежелівський кар'єр» та 100% акцій ПрАТ «Хустський кар'єр» між австрійською компанією «STRABAG SE» та кіпрською компанією «SAMSTA LIMITED» (власник – ОСОБА_2), має можливість прямо або опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом праву розпорядження ПрАТ «Жежелівський кар'єр» та ПрАТ «Хустський кар'єр», тому 100% акцій не підлягають стягненню в дохід держави (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031867).*

За наслідками апеляційного розгляду колегія суддів дійшла висновку про наявність підстав для скасування рішення суду першої інстанції в частині задоволення позовних вимог про стягнення в дохід держави 100% акцій ПрАТ «Хустський кар'єр», ПрАТ «Жежелівський кар'єр», оскільки судом першої

інстанції зроблено хибний висновок щодо наявності прямого чи опосередкованого вчинення відповідачем дій, тотожних за змістом здійсненню права розпорядження щодо активів вказаних підприємств *(провадження № 22–а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111734983)*.

Один із членів колегії суддів АП ВАКС виклав окрему думку на це рішення. На переконання судді, *акції ПрАТ «Жежелівський кар'єр» та ПрАТ «Хустський кар'єр» придбані саме в той час, коли серед акціонерів був відповідач, тому наявний вирішальний вплив відповідача у прийнятті рішень по відношенню до активів, що перебувають у власності на час укладання договорів купівлі-продажу цінних паперів ПрАТ «Жежелівський кар'єр» та ПрАТ «Хустський кар'єр». Станом на час укладання договорів купівлі-продажу цінних паперів ПрАТ «Жежелівський кар'єр» та ПрАТ «Хустський кар'єр» відповідач опосередковано, через підконтрольну йому компанію, володів 28,7% акцій та призначив двох з чотирьох членів її наглядової ради, що свідчить про можливість відповідача вчиняти дії, тотожні праву розпорядження по відношенню до активів цих компаній, зокрема через інших фізичних чи юридичних осіб, у тому числі приймати рішення щодо продажу акцій вказаних акціонерних товариств. Вчинені правочини щодо купівлі–продажу акцій ПрАТ «Жежелівський кар'єр» та ПрАТ «Хустський кар'єр» свідчать про найбільш ймовірну мету придбання підприємств під санкціями – спосіб обходу санкцій, що були застосовані до відповідача, які діяли, в тому числі і в Україні, як на момент початку переговорів, так і на момент фактичного продажу акцій вказаних компаній.* Тому, на переконання судді, вказані правочини купівлі-продажу акцій ПрАТ «Жежелівський кар'єр» та ПрАТ «Хустський кар'єр» є нікчемними та не породжують будь– які правові наслідки, і тому необхідно було відмовити у задоволенні апеляційних скарг *(реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111746119)*.

У справі № 991/13759/24 колегія суддів, оцінивши у сукупності досліджені докази, дійшла висновку про необхідність відмови у задоволенні позову, адже на переконання колегії суддів *позивач не надав переконливих доказів того, що у діях відповідача наявні підстави, передбачені статтею 5-1 Закону України «Про санкції», які б дозволили застосувати санкцію, проте, це не виключає можливості, за наявністю достатніх та допустимих доказів, притягнути останнього до іншої юридичної відповідальності.* В обґрунтування рішення судом також зазначено про встановлення факту здійснення відповідачем підприємницької діяльності на тимчасово окупованих територіях за сприянням представників держави-агресора, проте, колегією суддів зроблено висновок, що *такі дії не є підставою для застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів, що свідчить про недоведеність фактів постачання палива на користь органів окупаційної влади (реєстраційний номер рішення в ЄДРСР – 126831345)*.

Колегія суддів АП ВАКС, переглядаючи це рішення, не погодилася із висновком суду першої інстанції, та постановою від 26.05.2025 скасувала рішення ВАКС й ухвалила нове рішення, яким встановлено наявність підстав для застосування до відповідача санкції у виді стягнення в дохід держави активів, що належать відповідачу, а також активів, щодо яких *відповідач може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними, оскільки відповідач завдав істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України,* шляхом надання державі-агресору спеціальної техніки та постачання палива. За таких обставин, колегія суддів АП ВАКС дійшла висновку, що *вказані дії відповідача являють собою конструктивну частину окупаційної моделі, що має на меті забезпечення логістики, підтримку економіки тимчасово окупованих територій та, як наслідок, забезпечення дієвості окупаційної влади і її контроль на тимчасово окупованих територіях (справа № 991/13759/24, провадження № 22-а/991/19/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127755166).*

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що встановлення можливості суб'єктом санкції прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами, є однією з найбільш складних обставин, що підлягають доказуванню у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції». На відміну від доведення формального права власності, у цьому випадку предметом доказування виступає фактична можливість особи визначати юридичну та економічну долю активу. При цьому суд встановлює не факт реалізації права розпорядження, а саму можливість його здійснення, зокрема, шляхом доведення наявності у відповідача юридичних або фактичних механізмів, які дозволяють йому у будь-який момент прийняти рішення щодо відчуження, передачі, обтяження, зміни власника або іншої юридичної долі відповідного активу. Для цього судді застосовували комплексний підхід до оцінки доказів, досліджуючи не окремі юридичні факти, а всю систему взаємовідносин між відповідачем, номінальним власником активу, юридичними особами, корпоративними структурами, фінансовими потоками та іншими суб'єктами, які можуть брати участь у прихованому управлінні майном, а також сукупність прямих і непрямих доказів.

Такий підхід відповідає меті санкційного законодавства, яка полягає у недопущенні обходу санкцій шляхом формального приховування реального контролю над активами та забезпеченні ефективного стягнення майна осіб, діяльність яких створює загрозу національній безпеці України.

2.4.4.4. Пропорційність та співмірність втручання у право власності: баланс публічного інтересу та права

Статтею 41 Конституції України визначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Використання власності не може завдавати шкоди, зокрема, правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства.

Будь-яке примусове позбавлення власності є втручанням у право на власність.

Законодавець визначив санкцію у виді стягнення в дохід держави активів як виняткову**,** пов'язавши можливість її застосування із наявністю особливої, підвищеної суспільної небезпеки, створенням суттєвої загрози національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України або значним сприянням вчиненню таких дій іншими особами. Отже, сама конструкція пункту 1-1 частини першої статті 4 та статті 5-1 Закону України «Про санкції» виключає можливість сприйняття стягнення активів як звичайного або автоматичного наслідку застосування санкційного режиму.

Положення Закону України «Про санкції» свідчать про розмежування блокування активів та стягнення активів у дохід держави**.** Блокування є тимчасовим позбавленням права користуватися та розпоряджатися активами, тоді як стягнення у дохід держави має наслідком припинення права власності на відповідне майно.

Таким чином, перехід від тимчасового обмеження можливості здійснення правомочностей власника до остаточного припинення самого права власності являє собою якісно інший, значно більш інтенсивний рівень втручання, який потребує самостійного та підвищеного обґрунтування**.**

Відтак, вирішуючи питання про застосування санкції у виді стягнення активів у дохід держави, суд має оцінювати не лише наявність передбачених законом формальних підстав для її застосування, а й відповідність такого втручання принципам законності, необхідності, пропорційності та співмірності.

Такий підхід зумовлений гарантіями права мирного володіння майном, передбаченими статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Європейський суд з прав людини послідовно наголошує, що навіть наявність легітимної мети та правової підстави для втручання у мирне володіння не є достатніми. Має існувати розумне співвідношення між використаними державою засобами та метою, яку вона прагне досягнути, а особа не повинна нести індивідуального надмірного тягаря. Втручання в право на мирне володіння майном повинно бути здійснено з дотриманням *«справедливого балансу»* між вимогами *загального інтересу суспільства* та вимогами *захисту основоположних прав особи (рішення ЄСПЛ від 22.11.2007 у справі* «Україна – Тюмень» проти України»*)* (додатково про трискладовий тест та практику ЄСПЛ див. підрозділ 1.2.).

У цьому аспекті Верховний Суд також наголошував, що втручання у право власності, навіть якщо воно здійснюється згідно із законом і з легітимною метою, буде розглядатися як порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, якщо не буде встановлений *справедливий баланс* між *інтересами суспільства*, пов'язаними із цим втручанням, й *інтересами особи, яка зазнає втручання* в її право власності. Такий баланс передбачає існування розумного співвідношення (пропорційності) між метою втручання, досягнення якої передбачається, та засобами, які використовуються для її досягнення, при цьому особа не повинна нести індивідуального та надмірного тягаря. Не кожне втручання у право мирного володіння майном зумовлює порушення принципу пропорційності *(постанова Великої Палати ВС від 07.04.2020, справа № 916/2791/13, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 89564248).*

Усталена практика ВАКС та Апеляційної палати ВАКС свідчить, що під час вирішення адміністративних справ про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів суди зважали на те, що даний вид стягнення є *виняткови*м заходом, обумовленим гостротою становища та необхідністю досягнення *цілей* – захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичної діяльності, а також відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави, в умовах правового режиму воєнного стану. Застосування цього заходу має відповідати критерію *«необхідності у демократичному суспільстві»*, отже, існуванню нагальної потреби у його запровадженні, з огляду на визнані факти військової агресії щодо України. Таке втручання повинно мати *легітимну мету* – забезпечити *контроль* за активами особи, яка несе або може нести потенційну загрозу національним інтересам України, її суверенітету та територіальній цілісності, недоторканності державних кордонів та економічному розвитку; - зупинити агресивні дії російської федерації; - створити перешкоди для фінансування діяльності держави-агресора та припинити підтримку її нинішнього політичного режиму шляхом обмеження фінансових можливостей «прихильників» такої політики; - забезпечити здійснення швидкого та ефективного відшкодування збитків, завданих жертвам агресії за рахунок коштів, отриманих від стягнення активів у дохід держави.

У цей же час встановлення судом факту наявності передбачених законом підстав є лише необхідною передумовою для застосування санкції. Тому до предмету судової перевірки мають належати питання дотримання принципу пропорційності та співмірності втручання у право власності.

Виходячи із викладеного, у кожній конкретній справі судом встановлювалося не лише те, чи допускає закон втручання у право власності, але й чи є таке втручання виправданим саме за встановлених обставин, чи відповідає його обсяг характеру публічної загрози та чи не покладає таке стягнення на особу надмірного індивідуального тягаря.

З огляду на те, що положеннями Закону України «Про санкції» передбачена можливість застосування стягнення активів в дохід держави не у випадку вчинення особою будь-якої протиправної поведінки, а у разі вчинення дій, якими створено суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України або якими особа значною мірою сприяла вчиненню таких дій іншими особами, у справах цієї категорії судом узагальнено встановлювалися такі обставини: 1) чи створили суттєву загрозу охоронюваним законом публічним інтересам дії відповідача; 2) у чому саме полягає причинний та фактичний зв'язок між такими діями та спричиненими наслідками; 3) які саме активи підлягають стягненню; 4) яким чином їх стягнення сприятиме досягненню легітимної мети; 5) чому без застосування саме такого заходу відповідна мета не може бути досягнута та 6) чому втручання у право власності не є надмірним порівняно з очікуваним публічним результатом.

У справі № 991/6018/24 колегією суддів ВАКС визнано *співмірним застосування такої санкції як стягнення активів у дохід держави із шкодою, що завдана інтересам суспільства діями відповідача, оскільки відповідач своїми діями фактично створював суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету, територіальній цілісності України.* Окрім того, судом взято до уваги характер дій відповідача - *дії відповідача мають постійний, триваючий характер, які він почав учиняти умисно та свідомо, задовго до моменту вторгнення рф на територію України у 2014 році й продовжує їх вчиняти дотепер. Суттєве сприяння відповідачем збройній агресії проти України перебуває у причинно-наслідковому зв'язку із загибеллю великої кількості мирного українського населення, руйнуванням мирних міст України, економічною нестабільністю України, зменшення рівня життя населення, зменшення міжнародної співпраці та торгівельного розвитку (рішення від 25.09.2024, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121966111).*

Колегія суддів Апеляційної палати ВАКС, переглядаючи рішення суду першої інстанції, погодилася із його висновками у цій частині та зазначила, що *враховуючи виключну важливість суспільного інтересу, принцип пропорційності не буде порушено стягненням активів в дохід держави. Таке втручання є виправданим і справедливий баланс між загальним інтересом (припинення військової агресії російської федерації та пов'язаних з нею негативних наслідків) та індивідуальною шкодою (стягненням активів у виді корпоративних прав та залізорудної продукції, які не є значними майновими втратами для відповідачів) у цій справі не порушено. Тому застосування стягнення активів є пропорційним втручанням у право власності відповідача, воно здійснюється виключно в інтересах суспільства та з легітимною метою (постанова від 25.10.2024, провадження № 22-а/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 122703355).*

До аналогічних висновків щодо дотримання *принципу пропорційності втручання* та *справедливого балансу* між вимогами інтересів суспільства та втручанням у право власності відповідачів ВАКС дійшов у справах:

№ 991/682/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125437836; № 991/10090/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306; № 991/7832/24, *реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115359898; № 991/6051/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112965215;* № 991/14304/24, *реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125741922; № 991/5084/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121409336; № 991/4151/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054; № 991/11220/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925; № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868; № 991/1705/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795; № 991/265/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109031868; № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; № 991/1542/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109228813; № 991/6051/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112965215; № 991/9891/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115359898 та інших.*

Вирішуючи питання пропорційності та співмірності втручання у право мирного володіння майном у справі № 991/9618/24, колегія суддів констатувала, що *шкода, завдана інтересам суспільства діями відповідача, є істотною, тому застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави є пропорційним та виправданим. Таке позбавлення права власності здійснюється виключно в інтересах суспільства, з урахуванням публічного інтересу. Вказані активи після відчуження в дохід держави будуть використані для покриття збитків, спричинених військовими діями російської федерації, та в подальшому будуть спрямовані на відбудову інфраструктури України, міст та сприятимуть відбудові економіки (провадження № 2-а/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144).* З такими висновками погодилася колегія суддів Апеляційної палати ВАКС *(реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124859027)*.

Висновків щодо пропорційності та виправданості застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів з огляду на завдану діями відповідача *істотну шкоду* інтересам суспільства, ВАКС дійшов також у справах: *№ 991/10090/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133440306; № 991/6606/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262; № 991/1542/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109228813; № 991/8725/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116572210; № 991/558/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118541654; № 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833; № 991/11220/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119084925; № 991/9618/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123749144).*

Під час розгляду справи *№ 991/10700/23* колегія суддів ВАКС встановила, що *ОСОБА_2, ОСОБА_15, АТ «ГРУПА ГМС» (як особисто, так і*

як бенефіціарні власники юридичних осіб), свідомо вчиняють дії, спрямовані на забезпечення функціонування військових частин рф, підприємств рф, які істотно поповнюють державний бюджет рф або виготовляють зброю, забезпечують військовий потенціал рф. Ці дії перебувають у причинному зв'язку із порушенням фундаментальних прав та інтересів людини і суспільства в цілому. Такі дії призвели до окупації частини території України, великої кількості загиблих як серед цивільного населення, так і серед військових, знищення цілих населених пунктів, житлових кварталів, об'єктів критичної інфраструктури, знищення історико-культурних пам'яток України, економічної нестабільності України, зменшення рівня життя населення, погіршення економічної, інвестиційної та туристичної «привабливості» України, масовому викраденню та вивезенню дітей з тимчасово окупованих територій, геноциду українського народу, поставили під загрозу існування України як незалежної держави (*рішення від 29.10.2024, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426).*

Із таким висновком суду першої інстанції не погодилась колегія суддів Апеляційної інстанції ВАКС, зазначивши у постанові від 23.05.2025, що *ані у позовній заяві, ані в апеляційній скарзі Мін'юсту не наведено, які саме дії ОСОБА_2 створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичній діяльності) або значною мірою сприяли (в тому числі шляхом фінансування) вчиненню таких дій іншими особами. Жодного доказу вчинення ОСОБА_2 після 12.05.2022 року дій, які позивач визначив у позовній заяві і про які зазначає в апеляційній скарзі, як підстави застосування до нього санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», матеріали справи не містять. Крім того, не надано жодних доказів про те, що ОСОБА_4 фінансує або підтримує матеріально-технічними засобами країну-агресора. Натомість, колегією суддів досліджено в оригіналах, а до матеріалів справи долучено копії численних відзнак від уряду України та подяк, які ОСОБА_4 отримав за вагомий внесок у підвищення боєздатності підрозділів ЗСУ та захисту Батьківщини від агресії РФ. Крім того, матеріали справи містять відомості про те, що ОСОБА_4 організував використання потужностей АТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об`єднання - Інжиніринг», кінцевим бенефіціарним власником якого він є, для оборони України. Зокрема, вказане підприємство взяло участь в організації оборони м. Суми та в підтримці цивільного населення.*

Наведені обставини, на переконання суду апеляційної інстанції, свідчать про діяльність ОСОБА_4, спрямовану на оснащення та матеріальне забезпечення сил безпеки і оборони України, а не на вчинення дій, які створюють загрозу національним інтересам, національній безпеці та територіальній цілісності України *(провадження № 22-а/991/2/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 127601764).*

У справі № 991/14304/24 позивач стверджував, що з огляду на правовий статус відповідача, його характер та контекст діяльності, інституційну та

операційну залежність від російської федерації він є alter ego російської федерації, а тому несе відповідальність за дії рф, пов'язані із завданням істотної шкоди національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України.

З урахуванням доктрини «alter ego», в основу якої закладена концепція відсутності незалежності юридичної особи від своїх учасників, колегія суддів ВАКС дійшла висновку, що *ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» відповідає критеріям «alter ego». На це вказують відомості про правовий статус відповідача, характер його діяльності, особливості управління цим підприємством та його майном, адже засновником та власником майна Регістра є російська федерація.*

Водночас проаналізувавши характер діяльності ФАУ «Російський морський регістр судноплавства», суд не встановив обставин, які б указували на те, що *ФАУ «Російський морський регістр судноплавства» використовувалося як безпосередній інструмент для вчинення російською федерацією дій. Отже, зазначені доводи позивача про завдання відповідачем істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України як підстава для застосування санкції, не знайшли свого підтвердження за результатами судового розгляду* (*реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 125741922*).

Указане судове рішення з цих підстав Апеляційною палатою ВАКС не переглядалося *(постанова від 28.03.2025, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126334298*).

У деяких справах досліджуваної категорії, обґрунтовуючи дотримання принципів пропорційності та співмірності втручання у право власності, колегії суддів ВАКС керувалися *критерієм «необхідність у демократичному суспільстві».* У цих справах застосування стягнення в дохід держави активів визнано таким, що відповідає критерію «необхідності у демократичному суспільстві», оскільки в його запровадженні, з огляду на визнані факти військової агресії щодо України, існує нагальна потреба (справи: *№ 991/5732/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918181, № 991/6493/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091655, № 991/2148/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126604689, № 991/12957/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 133402993, № 991/699/25 (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125670910, № 991/6606/22 (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108532262*).

Проаналізувавши практику ВАКС та Апеляційної палати ВАКС можна дійти висновку, що у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», питання пропорційності (співмірності) є не факультативними, а самостійними елементами судового розгляду. Під час ухвалення рішення про застосування цього виду санкції судді наводили детальне обґрунтування наявності причинно-наслідкового та правового зв'язку між встановленою поведінкою особи і публічним інтересом, який підлягає захисту, конкретними активами,

що підлягають стягненню, та необхідністю саме такого, а не менш обтяжливого, втручання у право власності. У кожному конкретному випадку досліджувалися питання забезпечення справедливого балансу між винятковим публічним інтересом держави у захисті національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України та гарантованим міжнародним правом та Конституцією України фундаментальним правом особи на мирне володіння своїм майном.

2.4.5. Щодо дотримання прав третіх осіб

Закон України «Про санкції» допускає стягнення не лише активів, що формально перебувають у власності підсанкційної особи, а й активів, щодо яких така особа прямо або опосередковано може здійснювати дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. Саме тому важливого значення набуває забезпечення належного захисту прав та законних інтересів третіх осіб.

Необхідність дотримання прав третіх осіб ґрунтується насамперед на положеннях статей 13, 41 та 55 Конституції України, які гарантують захист права власності та судовий захист прав і свобод людини і громадянина, а також положеннях статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У контексті санкційного провадження зазначені гарантії поширюються не лише на відповідача, а й на будь-яких осіб, чиї майнові права можуть бути обмежені або припинені внаслідок ухвалення рішення про стягнення активів в дохід держави.

Дотримання норм матеріального та процесуального права забезпечує законність судового рішення, відтак суд має враховувати правовий статус третьої особи та сприяти дотриманню процесуальної форми її участі у справі залежно від наявності чи відсутності самостійних вимог.

Спеціальні норми, що регулюють санкційне провадження, не містять окремого визначення поняття третіх осіб, тому до відповідних правовідносин застосовуються загальні положення КАС України про участь у справі третіх осіб.

Забезпечення дотримання належних процесуальних гарантій є необхідною умовою захисту майнових прав третіх осіб. Участь третіх осіб у санкційному провадженні спрямована на забезпечення принципів змагальності, рівності сторін та справедливого судового розгляду. Тому суд у кожному санкційному провадженні вживає заходів щодо належного повідомлення особи про розгляд справи, наданні доступу до матеріалів справи, отримання копій процесуальних документів, забезпечення можливості представництва її інтересів та подачі доказів і пояснень, а також реалізації права на апеляційне оскарження судового рішення.

Будь-яке втручання у права третіх осіб повинно відповідати вимогам пропорційності та співмірності. При цьому обов’язок доведення фактичного контролю підсанкційної особи над активом покладається на Міністерство

юстиції України, а суд у кожному конкретному випадку має встановити справедливий баланс між винятковим публічним інтересом держави у захисті національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України та фундаментальним правом особи на мирне володіння своїм майном.

2.4.5.1. Презумпція правомірності набуття права власності третіми особами та її спростування

Однією з ключових гарантій захисту права власності третіх осіб у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», є презумпція правомірності набуття права власності. Оскільки значна частина активів, щодо яких заявляються позовні вимоги, зареєстрована не за відповідачем, а за іншими фізичними або юридичними особами, ця презумпція у санкційному провадженні набуває особливого значення.

Презумпція правомірності набуття права власності закріплена у статті 328 Цивільного кодексу України і полягає в тому, що право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності чи необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом. Право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів.

З урахуванням розподілу доказового тягаря у справах цієї категорії, позивач – Міністерство юстиції України має довести: 1) існування зв’язку між третьою особою та підсанкційним суб’єктом; 2) наявність у відповідача фактичної можливості розпоряджатися активом; 3) фіктивний або номінальний характер володіння майном третьою особою; 4) відсутність економічної самостійності власника активу; 5) використання третьої особи як інструменту приховування активів; 6) нікчемність правочину, на підставі якого третя особа набула актив (як самостійна підстава неврахування такого набуття розглянута у підрозділі 2.4.4.3).

Отже, позивач має довести, що формальний власник не є реальним власником активу, а виступає лише номінальним утримувачем майна в інтересах підсанкційної особи.

До моменту доведення зазначених обставин суд виходить із того, що право власності третьої особи виникло правомірно та підлягає захисту нарівні з будь-яким іншим майновим правом.

Практика ВАКС та Апеляційної палати ВАКС свідчить, що суди не обмежуються формальною перевіркою відомостей державних реєстрів і виходять із того, що формальна реєстрація активів за третьою особою не є безумовним підтвердженням її реального права власності, а лише наявність зв’язків між третьою особою та відповідачем не є достатньою підставою для стягнення активу.

З огляду на викладене, у кожній справі суд досліджував обставини, що свідчать про: 1) наявність родинних або ділових відносин із відповідачем;

законність підстав набуття права власності; 2) джерела походження коштів для придбання активу; 3) час придбання активу, чи не було це зроблено безпосередньо перед застосуванням санкції; 4) корпоративну структуру власності та характер корпоративних зв'язків; 5) кінцевих бенефіціарних власників; 6) порядок здійснення управління активом; 7) фактичних отримувачів прибутку від використання майна; 8) обставини укладення правочинів; поведінку сторін після набуття майна.

Одним із способів спростування презумпції правомірності набуття права власності третьою особою є встановлення ознак фіктивності (фраудаторності) правочину, на підставі якого актив оформлено на таку особу. При цьому суд не визнає правочин недійсним – за відсутності відповідної позовної вимоги його ознаки оцінюються як обставини, що підтверджують збереження фактичного контролю відповідача над активом.

Апеляційна палата ВАКС виходила з того, що фіктивним є правочин, вчинений без наміру створення обумовлених ним правових наслідків (стаття 234 ЦК України), причому *у фіктивних правочинах внутрішня воля сторін не відповідає зовнішньому її прояву*, а основними його ознаками є введення в оману третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників, свідомий намір невиконання зобов'язань договору та приховування справжніх намірів учасників. Не виключається визнання недійсним договору, спрямованого на уникнення звернення стягнення на майно, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України); укладення правочину з протизаконною метою приховання майна від конфіскації чи звернення стягнення свідчить, що його правова мета є іншою, ніж та, що безпосередньо передбачена правочином (постанова ВП ВС від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16-ц).

У справі № 991/6606/22 про формальний характер договору купівлі-продажу 75 % акцій компанії «Лімпієза Лімітед», на який посилалися треті особи, на переконання колегії суддів свідчили: *(1) очевидно неринкова (несправедлива) ціна у порівнянні з реальною (справедливою) вартістю відчужуваного активу, що не мала об'єктивних передумов, та істотна несбалансованість інших умов угоди; (2) наявність прихованого мотиву учасників Правочину та кінцевого бенефіціара (відповідача) уникнути застосування санкцій з боку України та зберегти канал постачання титанової сировини з України; (3) непереконливість версії третіх осіб про корпоративний конфлікт* як передумову укладення договору на очевидно невигідних умовах; *(4) наявність обґрунтованих сумнівів щодо дійсної дати укладення Договору*. Невідповідність ціни суд встановив шляхом зіставлення умов оспорюваного правочину з попереднім продажем тому ж покупцю 25 % акцій за 4 181 776 доларів США у 2019 році та з показниками фінансової звітності компанії, за якими чистий річний прибуток за 2021 рік перевищував ціну продажу 75 % акцій у 50 разів, а загальні активи компанії, скориговані на розмір відчужуваної участі, – більш ніж у 2050 разів. Доводи третіх осіб про

погіршення фінансових показників та «токсичність» активу через застосовані санкції суд відхилив, зазначивши, що наданий ними самостійний розрахунок справедливої вартості не містить посилання на методику чи стандарти фінансової звітності, що унеможливлює його перевірку, а звіт компетентного незалежного фахівця про оцінку пакета акцій не надавався (справа № 991/6606/22, постанова АП ВАКС від 03.02.2023, *провадження № 22-а/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108772467).*

Наведений підхід показує, що загальний обов'язок позивача довести номінальний характер володіння майном третьою особою реалізується через доказування конкретних, піддатних перевірці обставин – цінових, часових та мотиваційних. Водночас, коли позивач наводить переконливі ознаки невідповідності умов правочину ринковим, спростування цих ознак потребує від третьої особи не лише власних розрахунків, а й належного оціночного підтвердження.

Аналіз адміністративних справ ВАКС та Апеляційної палати ВАКС, у яких вирішувалось питання щодо права власності на майно третіх осіб, засвідчив наявність таких випадків:

1) відповідач контролює майно третьої особи через неформалізоване право розпорядження ним, шляхом фактичної можливості визначення долі цього майна, у зв'язку із набуттям такого майна за рахунок відповідача *(справа № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920, справа № 991/4151/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054* та інші*);*

2) майно на праві спільної сумісної власності належить третій особі, проте відповідач може вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ним *(справи: № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; № 991/3250/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029; № 991/6040/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112597143; № 991/10587/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117146238; № 991/2741/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118645833; № 991/1705/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 136403795; № 991/7832/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275; № 991/7476/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034 та інші);*

3) майно, набуте третьою особою у приватну власність за власні кошти або набуте третьою особою на підставі договорів дарування та є приватною власністю третьої особи *(рішення ВАКС у справах: № 991/5572/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; № 991/3250/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029; № 991/4151/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054; № 991/10700/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426 та інші);*

4) майно, набуте третьою особою в порядку спадкування, дарування чи приватизації та не пов'язане з відповідачем (справи: *№ 991/5572/22,*

реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920; № 991/10700/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122732426; № 991/10587/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 117146238 та інші).

Наведемо приклади деяких справ із наведених категорій. Приклади справ, у яких третіми особами виступали юридичні особи, розглянуто у розділі 2.4.3 цього узагальнення.

У справі № 991/5572/22 суд з'ясовував питання щодо права власності декількох третіх осіб. Щодо транспортного засобу, зареєстрованого у Єдиному реєстрі транспортних засобів на праві приватної власності за третьою особою (дружиною відповідача), судом було враховано, що відповідач і третя особа перебувають у шлюбі та є пов'язаними особами; третя особа будь-яких офіційних доходів не отримувала. Враховуючи ці обставини суд дійшов висновку, *що зазначене рухоме майно на праві спільної сумісної власності також належить і відповідачу та є таким, щодо якого відповідач може вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ним, тому щодо цього майна може бути застосована санкція у виді стягнення.*

Щодо нерухомого майна, набутого у власність третьою особою (дружиною відповідача) в порядку спадкування і яке є її приватною власністю, суд зазначив, що *позивачем не надано достатніх доказів на підтвердження того, що згадане домоволодіння є пов'язане якимось чином із відповідачем та що останній прямо чи опосередковано може вчиняти дії, тотожні за своїм змістом праву розпорядження належним третій особі (дружині) домоволодінням, а відтак, позовна заява у цій частині задоволенню не підлягає.*

Щодо квартири, яку третя особа_1 (цивільна дружина відповідача) набула у приватну власність на підставі договору купівлі-продажу і в подальшому, на підставі договору міни оформила 2/3 частки цієї квартири на свою доньку, судом прийнято рішення про відмову у її стягненні. Суд виходив із того, що *станом на момент розгляду вказаної справи, у власності третьої особи-1 залишається 1/3 частки зазначеної квартири; позивачем не надано доказів на підтвердження вартості зазначеної квартири та неможливості її придбання третьою особою-1 за власні кошти; у наданих позивачем матеріалах відсутні докази, які б свідчили, що відповідач прямо чи опосередковано може вчиняти дії, тотожні за своїм змістом праву розпорядження цим активом.*

Щодо об'єктів, належних на праві приватної власності третій особі_2 (синові відповідача), яка є пов'язаною із відповідачем особою, суд відмовив у задоволенні позову у частині їх стягнення, оскільки *позивачем не надано доказів на підтвердження неможливості придбання третьою особою_2 за власні кошти майна (земельних ділянок, господарсько-побутових будівель, житлового будинку з надвірними побудовами, нежитлових будівель, споруд та транспортного засобу) та доказів, які б свідчили, що відповідач прямо чи опосередковано може вчиняти дії, тотожні за своїм змістом праву*

розпорядження активами, належними на праві приватної власності третій особі_2 (провадження № 2-а/991/2/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107897920).

Переглядаючи це рішення в апеляційному порядку, колегія суддів АП ВАКС не погодилась із рішенням суду першої інстанції в частині відмови у задоволенні позову щодо стягнення майна третьої особи_2. Виходячи зі змісту поняття пов'язаної особи та встановлених обставин, апеляційний суд дійшов висновку, що відповідач може опосередковано через третю особу_2 (сина) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження майном, набутим у власність третьою особою_2 (зокрема, земельних ділянок, господарсько-побутових будівель, житлового будинку з надвірними побудовами, нежитлових будівель та транспортного засобу) під час перебування відповідача на посадах Прем'єр-міністра України та Президента України. Як зазначив апеляційний суд, суд першої інстанції зазначених обставин не врахував та досліджуючи питання, чи є третя особа_2 реальним власником майна, *помилково взяв до уваги лише можливість придбання майна за власні кошти, залишивши поза увагою взаємозв'язок можливості отримання доходів та наявних грошових активів із посадою відповідача*. На підтвердження свого висновку суд апеляційної інстанції звернув увагу на те, що *відомості з інформаційного фонду Державного реєстру фізичних осіб – платників податків за 2004-2014 роки свідчать про зниження доходів третьої особи_2 більше, ніж в сто разів у період, коли його батько – відповідач не перебував на посадах Прем'єр-міністра України та Президента України.* Наведене, на переконання колегії суддів, доводить, що *відповідач контролює вищевказане майно через неформалізоване право розпорядження ним, шляхом фактичної можливості визначення долі цього майна.*

Надаючи оцінку рішенню суду першої інстанції в частині відмови у задоволенні позову щодо належного третій особі_1 майна, колегія суддів АП ВАКС врахувала, що власниця 2/3 частин квартири (донька третьої особи_1) у справу не залучена та зважила на те, що вирішення питання про застосування санкції щодо майна третьої особи_1, за умови, що частка власності її доньки є значною, безумовно призведе до порушення прав останньої. З урахуванням викладеного та положень статті 50 КАС України, колегія суддів АП ВАКС дійшла висновку про виключення можливості ухвалення нового рішення про застосування до відповідача санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», щодо майна третьої особи_1 та її доньки, не залученої до участі у справі як третьої особи *(провадження № 22-а/991/1/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРС – 108250951).*

У справі № 991/3250/23, виходячи зі змісту права спільної сумісної власності, який охоплює можливість прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними, колегія суддів ВАКС дійшла висновку, що майно, набуте відповідачем у період шлюбу, охоплюється визначенням пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» та може бути стягнуто

в дохід держави. На обґрунтування такого рішення суд зазначив про те, що *відповідач упродовж 1979-2021 років перебував у шлюбі з третьою особою, який було розірвано у 2021 році. За третьою особою зареєстроване право власності на об'єкти нерухомого майна, які були набуті в шлюбі. Тому, на майно та цінні папери, які перебувають у власності відповідача та третьої особи, незалежно від того, на кого з них зареєстроване право власності, поширюється режим спільної сумісної власності подружжя, а отже не викликає сумніву у їх належності відповідачу та можливості ним здійснювати дії, за змістом тотожні розпорядженню ними. Окрім формальної, законодавчо-визначеної можливості відповідачем розпоряджатися цими активами, не викликає сумніву і фактична, реальна можливість їх контролювати, у тому числі через третю особу, що свідчить про існування тісного зв'язку між ними, а отже і здатність відповідача контролювати ці активи як безпосередньо, так і опосередковано через третю особу.*

Вирішуючи питання, чи не буде стягнення активів в дохід держави становити надмірного втручання у права третьої особи, колегія суддів ВАКС взяла до уваги, що після розірвання шлюбу третьою особою придбана квартира, яка належить їй на праві приватної власності і не підлягає стягненню. Ця обставина *свідчить, що третя особа буде забезпечена житлом, а отже таке рішення не буде становити надмірне втручання у її права (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110728029)*.

З викладеними доводами погодився суд апеляційної інстанції *(постанова від 17.05.2023, провадження № 22-а/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110904491)*.

У справі № 991/6040/23 колегія суддів ВАКС визнала *неспроможними доводи представників третьої особи щодо належності до її особистої приватної власності транспортного засобу, земельних ділянок та домоволодіння, зареєстрованих на третю особу, оскільки вони є об'єктами спільної сумісної власності подружжя відповідача та третьої особи, а за таких обставин відповідач може опосередковано (через третю особу) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження такими об'єктами спільної сумісної власності подружжя, що дає підстави для їх стягнення в дохід держави (реєстраційний номер судової справи в ЄДРСР – 112597143)*.

У постанові за результатами апеляційного перегляду цього рішення колегія суддів АП ВАКС зазначила, що *враховуючи попереднє відчуження нерухомого майна ОСОБА_2 (відповідач) на користь ОСОБА_1 (третя оссоба) та умови укладеного шлюбного договору, згідно з якими все нерухоме майно та автомобіль, що є об`єктами спільної сумісної власності подружжя, змінюють правовий режим майна та переходять у особисту приватну власність ОСОБА_1, яка продовжує перебувати у шлюбі з ОСОБА_2, веде активну професійну нотаріальну діяльність в інтересах окупаційної влади і, перебуваючи у нижчому соціальному статусі, не може бути незалежною від*

ОСОБА_2, який наділений повноваженнями сенатора російської федерації, колегія суддів вважає, що суд першої інстанції дійшов до обґрунтованого висновку, що відповідач може опосередковано через ОСОБА_1 вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження нерухомим майном та автомобілем, що дає підстави для їх стягнення в дохід держави (постанова від 28.09.2023, провадження № 22-а/991/11/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 113892473).

У справі № 991/7832/24 суд дійшов висновку про можливість ОСОБА_1 прямо чи опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження зазначеним у позові майном з огляду на такі фактичні дані. *Набуття майна відповідачем відбулося безоплатно. Він не купував це майно ні за свої гроші, ні за гроші дружини. Зазначений спосіб набуття активу та його реєстрація за відповідачем підтверджує, що останній мав вплив на це майно та можливість визначати його долю. Щодо кожного з об'єктів між відповідачем та дружиною 19.01.2018 укладено договори про визначення часток у праві спільної власності подружжя, після чого кожна із сторін стала власником 1/2 частки кожного із об'єктів нерухомого майна. Цього ж дня, відповідачем та третьою особою (дружиною) укладено договори купівлі-продажу, згідно з якими третя особа купила у відповідача 1/2 частку кожного об'єкта нерухомого майна і, відповідно, стала єдиним власником такого майна, проте, після продажу майна своїй дружині, останній продовжував користуватися вказаним майном.*

Враховуючи встановлені обставини, не зважаючи на те, що актив за договором купівлі-продажу був переоформлений на дружину відповідача, суд дійшов переконання, що відповідач мав можливість прямо чи опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом праву розпорядження ними *(реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125035275).*

З таким висновком суду першої інстанції погодилась колегія суддів АП ВАКС *(постанова від 25.02.2025, провадження № 22-а/991/6/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125708784).*

Вирішуючи питання про можливість стягнення в дохід держави зазначеного у позові майна у справі № 991/7476/25, колегія суддів ВАКС виходила, перш за все, з того, що *санкція, передбачена пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції», є персональною, адже, у відповідності до положень цього Закону, націлена на конкретних фізичних або юридичних осіб, які прямо або опосередковано впливають на стабільність держави. Тобто, стягненню в дохід держави підлягають лише активи/частина активів, які належать безпосередньо підсанкційній особі, або активи, якими така особа може фактично розпоряджатися.*

Колегія суддів вважає за необхідне зазначити, що при розгляді аналогічних справ недостатньо позивачу послатися лише на факт того, що зміст права спільної сумісної власності охоплює можливість прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними, а необхідно

надати додаткові обґрунтування, що підтверджують вказані обставини, при цьому норма частини першої статті 70 СК України досить чітко встановлює загальні принципи розподілу майна подружжя, тож в даному випадку суд не визначає розмір часток майна кожного із подружжя у спільній сумісній власності (належність їх на праві приватної власності будь-кому з подружжя), питання про що має вирішуватись в порядку цивільного судочинства, шляхом подання відповідного позову, а лише констатує та застосовує вказаний загальний принцип, визначений названою статтею СК України, адже в протилежному випадку це призведе до нівелюванню сталої судової практики з розподілу майна подружжя незалежно від наявності/відсутності офіційних доходів та надмірного втручання в права третьої особи (дружини) на вільне володіння, користування та розпорядження своїм майном, яке належить їй на праві спільної сумісної власності, що суперечитиме Конституції України, статті 63 СК України та не співвідноситься з метою (не є пропорційним), досягнення якої передбачається застосування санкції до відповідача.

Дотримуючись окресленого загального принципу, що визначає належність майна кожному із співвласників у спільній сумісній власності (частки кожного із співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними – частина друга статті 370 ЦК України), колегія суддів приходить до висновку про можливість стягнення в дохід держави лише 1/4 квартири, загальною площею 66,1 кв.м., що належить на праві спільної сумісної власності відповідачу та третім особам (дружині та двом синам) та 1/2 квартири, загальною площею135,0 кв.м.

У задоволенні позову в частині корпоративних прав третьої особи (дружини відповідача) (33,34% частки в статутному капіталі ТОВ «Е.С.П. ТЕХНОЛОГІЇ») судом відмовлено, оскільки *на цю частку не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя, отже відповідач не має жодного відношення до вказаних корпоративних прав як чоловік третьої особи, а тому такі корпоративні права не підлягають стягненню в дохід держави (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130082034).*

Постановою АП ВАКС від 02.10.2025 це рішення частково скасовано. Колегія суддів АП ВАКС погодилась з доводами апеляційної скарги про те, що *зміст права спільної сумісної власності подружжя охоплює можливість одного з подружжя прямо чи опосередковано (через іншого з подружжя) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, а тому майно, набуте відповідачем та третьою особою у період їх шлюбу, яке є спільною власністю подружжя, незалежно від того, на кого з них зареєстровано право власності на таке майно, підлягає стягненню в дохід держави у повному обсязі.*

З огляду на зазначене, колегія суддів визнала помилковими висновки суду першої інстанції щодо *застосування до відповідача персональної санкції лише на його особисте майно (рівну частку у праві спільної сумісної власності), тобто 1/2 активів, які є спільним майном подружжя.*

Водночас апеляційний суд зазначив, що з *наявного в матеріалах провадження свідоцтва на право власності на житло вбачається, що квартира приватизована згідно з Законом України «Про приватизацію державного житлового фонду» та належить відповідачу та третім особам (дружина, діти), без визначення права приватної, спільної, сумісної або часткової власності вказаних осіб на цю квартиру, і позивачем не надано належних доказів, що ця квартира належить відповідачу на праві спільної власності з його дружиною та синами, як і доказів того, що відповідач має можливість прямо чи опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження щодо вказаної квартири в цілому, у зв'язку з чим колегія суддів не визнає належним чином обґрунтованими доводи позивача щодо наявності підстав для скасування оскаржуваного рішення в частині залишення без задоволення позовної вимоги про стягнення в дохід держави цього нерухомого майна.*

Враховуючи, що рішенням суду першої інстанції вказане майно підлягає стягненню лише у визначених судом частках, а позивачем у апеляційній скарзі не ставилась вимога про скасування рішення у цій частині, тож вимоги апеляційної скарги також підлягають частковому задоволенню, а саме у частині залишення судом першої інстанції без задоволення позовних вимог щодо майна відповідача, що є спільною власністю подружжя ОСОБА_6 , незалежно від того, на кого з них зареєстровано право власності на таке майно (справа № 991/7476/25, провадження № 22-а/991/25/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130789048).

У справі № 991/10090/25 колегія суддів ВАКС, відмовляючи у задоволенні позову в частині стягнення в дохід держави активів, які перебувають у власності дружини відповідача, виходила з того, що *відповідачу не належать на праві спільної сумісної власності корпоративні права у товариствах, учасником яких є його дружина, а у разі поділу майна подружжя відповідач вправі вимагати виключно виплати вартості частки члена подружжя у статутному капіталі відповідних товариств, а не набуття частки у статутному капіталі чи корпоративних прав як таких. Сам по собі факт набуття третьою особою корпоративних прав під час шлюбу не надає відповідачу права вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження корпоративними правами дружини. У суду відсутні правові підстави вважати, що вказане майно охоплюється визначенням пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», оскільки інших доводів (крім родинних зв'язків), які б підтверджували право відповідача розпоряджатися корпоративними правами дружини, позивач у своєму позові не навів.*

Більше того, відповідач перебуває за межами України (її підконтрольної частини) з 2014 року, а третя особа за даними ДПС України з 2021 року територію України не покидала, що в своїй сукупності дає суду підстави сумніватись у тому, що контроль за діяльністю підприємств фактично здійснює відповідач, а не третя особа. Також в матеріалах позову

відсутні дані про те, що товариства, учасником яких є дружина відповідача, якимось чином сприяли відповідачу у його антиукраїнській чи будь-якій іншій діяльності, як до того, як він покинув територію України, так і після.

Сам по собі факт родинних відносин не презюмує можливий вплив підсанкційної особи на майно члена його сім'ї і, відповідно, не свідчить про здійснення нею дій, тотожних за змістом праву розпорядження активами члена сім'ї (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 133440306).

Одним із членів колегії суддів ВАКС викладено окрему думку на це рішення. На переконання судді, відомості про відсутність у дружини відповідача у період із 1998 року до 2022 року будь-якого особистого доходу свідчать про неможливість поступового придбання часток у статутних капіталах зазначених у позові товариств за власні особисті кошти. Всі доходи дружини відповідача (заробітна плата та дивіденди, які за статтею 60 СК України є частиною спільної сумісної власності, незалежно від того, на чиє ім'я вони надійшли) були отримані від юридичних осіб, частки в яких придбані за спільні сімейні кошти із її чоловіком (відповідачем). Дані обставини, а також той факт, що у разі поділу майна подружжя відповідач вправі вимагати виплату половини вартості належних його дружині часток у статутних капіталах товариств, на думку судді, свідчать про наявну можливість підсанкційної особи впливати на долю активів - часток у статутних капіталах товариств, у тому числі шляхом надання відповідного доручення (вказівки) формальному власнику тощо. Відповідно таке майно охоплюється визначенням пункту1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» та підлягає стягненню в дохід держави у повному обсязі *(справа № 991/10090/25, реєстраційний номер окремої думки в ЄДРСР – 133496722)*.

Переглядаючи рішення ВАКС у цій справі, колегія суддів АП ВАКС не погодилась з висновком суду першої інстанції стосовно того, що *всі корпоративні права в товариствах, набуті дружиною відповідача під час шлюбу, є її особистою власністю.* На переконання апеляційного суду, *таке спірне майно належить третій особі та відповідачу на праві спільної сумісної власності, оскільки жодних доказів, що це майно подароване, придбане до шлюбу, або за особисті кошти третьою особою матеріали справи не містять. Більш того, з відомостей про отримані третьою особою доходи, які надані ДПС України на запит Міністерства юстиції України, вбачається, що у період із 1998 року до 2022 року будь-якого особистого доходу у дружини відповідача не було, а всі її доходи були отримані від юридичних осіб, частки в яких придбані за спільні сімейні кошти із її чоловіком (відповідачем).*

Зважаючи на положення статті 54, 60, 63 СК України та презумпцію спільної сумісної власності, колегія суддів апеляційного суду дійшла висновку, що відповідач має можливість впливати на долю активів, зареєстрованих за дружиною, а отже, таке майно охоплюється визначенням пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» та підлягає стягненню в дохід держави в частині від зареєстрованих за третьою особою корпоративних прав у низці товариств *(постанова від 13.03.2026,*

провадження № 22-а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134909042).

Один із членів колегії суддів АП ВАКС виклав окрему думку щодо цього рішення, зазначивши, що *відповідач не набув корпоративні права у товариствах, учасником яких є його дружина – третя особа, адже можливості будь-якого спільного управління подружжям часткою товариства законодавство не містить. Саме дружина відповідача, згідно пунктом «а» частини першої статті 10 Закону України «Про господарські товариства», отримала право брати участь в управлінні справами відповідних підприємств, в яких вона є учасником. Натомість відповідач, у разі поділу майна подружжя, вправі вимагати виключно виплати вартості частки члена подружжя у статутному капіталі відповідних товариств, а не набуття корпоративних прав на них. Доказів зворотного представниками позивача не надано ні з посиланням на відповідні вимоги вказаних законодавчих актів, ні на положення Статутів відповідних підприємств, де учасником є третя особа.*

Тому, для стягнення в дохід держави активів відповідно до пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» позивач має довести, зокрема, що підсанкційна особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. А за умови доведеності можливості відповідачем прямо чи опосередковано вчиняти з активами, зареєстрованими за третьою особою, дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, судом мало б бути стягнуто в дохід держави всі активи, якими відповідач, на думку позивача, володіє опосередковано, через третю особу, а не їх частину (справа № 991/10090/25, провадження № 22-а/991/2/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134909036).

У справі № 991/4151/23 колегією суддів ВАКС відмовлено у задоволенні позову в частині стягнення в дохід держави нерухомого майна та транспортного засобу, які належать сину відповідача, оскільки *позивачем не надано доказів на підтвердження неможливості придбання останнім зазначеного вище майна за власні кошти, а також доказів, які б свідчили, що відповідач прямо чи опосередковано може вчиняти дії, тотожні за своїм змістом праву розпорядження активами, належними на праві приватної власності його сину (третій особі) (провадження № 2-а/991/12/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110983054).*

За результатами апеляційного перегляду цього рішення колегія суддів АП ВАКС не погодилась з таким висновком суду першої інстанції і зазначила про неможливість придбання сином відповідача самостійно за власні кошти заявленого у позові нерухомого майна та транспортного засобу. АП ВАКС взято до уваги, що *підставою набуття у власність вищевказаних активів є договори купівлі-продажу, однак, інформація про доходи третьої особи за період з 2000 по 2013 роки свідчить на користь відсутності можливості придбати вищевказані активи за особисті кошти. Враховуючи, що третя*

особа (син) не отримував доходів, достатніх для купівлі вищевказаних активів, та виходячи зі змісту поняття пов'язана особа, колегія суддів дійшла висновку, що нерухоме майно та транспортний засіб були придбані за рахунок його батька (відповідача), який на час їх придбання обіймав політичну посаду в АР Крим, відтак, може опосередковано, через свого сина (третю особу), вчиняти дії щодо зареєстрованих на його ім'я активів, тотожні праву розпорядження ними.

З урахуванням викладеного, апеляційним судом ухвалено рішення про стягнення у дохід держави активів, щодо яких відповідач опосередковано через сина може вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження *(постанова від 07.06.2023, провадження № 22-а/991/10/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111426257).*

Отже, у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів презумпція правомірності набуття права власності є одним із правових механізмів захисту прав третіх осіб. Водночас така презумпція не має абсолютного характеру та може бути спростована належними доказами фактичного контролю підсанкційної особи над активом третьої особи.

2.4.5.2. Пропорційність втручання у право власності третіх осіб

Дотримання принципу пропорційності та визначення співмірності втручання у право власності третіх осіб є важливими стандартами у питанні захисту прав третіх осіб під час розгляду справ про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів. Незважаючи на те, що безпосереднім об'єктом санкційного впливу є активи особи, щодо якої порушується питання про застосування даного виду санкції, реалізація такого заходу нерідко торкається прав та законних інтересів інших осіб, які формально або фактично пов'язані з відповідними активами. Виходячи з викладеного, суд зобов'язаний забезпечити належний баланс між публічним інтересом держави у протидії загрозам національній безпеці та приватними майновими правами третіх осіб.

Принцип пропорційності, що ґрунтується на нормах Конституції України та положеннях Першого протоколу до Конвенції, є фундаментальним у захисті права власності. Як послідовно зазначають ЄСПЛ та Верховний Суд, державне втручання у це право припустиме лише за умови законності, легітимної мети та дотримання «справедливого балансу» між суспільним благом і правами особи. Саме ця рівновага стає ключовим критерієм у санкційних справах, про що детально йшлося у попередніх розділах.

Судова практика ВАКС та АП ВАКС свідчить, що судді, виходячи із критерію справедливого балансу, який є визначальним при оцінці допустимості втручання у майнові права третіх осіб у санкційних справах, враховували також масштаб (межу) такого втручання. Для цього суд у кожній справі, у якій вирішувались питання щодо права власності третіх осіб, оцінював: загальний обсяг активів, що підлягають стягненню; їх економічну та майнову значущість для третьої особи; характер та походження кожного

активу; ступінь зв'язку кожного активу з діями, які покладено в основу застосування санкції та особою відповідача; можливість використання відповідних активів для досягнення визначеної законом мети; відповідність обсягу активів, що підлягають стягненню, фактичним підставам для такого стягнення; співвідношення між суспільною користю від стягнення та майновим тягарем, який покладається на третю особу.

До прикладу, у справі № 991/10587/23 вирішуючи питання в частині стягнення квартири, яка належить відповідачу на праві власності, у якій проживають дружина та діти, серед яких є малолітня дитина, суд констатував, що *стягнення зазначеної квартири в дохід держави є повністю пропорційним та відповідає підставам і меті застосування санкції, але водночас за результатами виконання цього рішення, таке стягнення матиме наслідок - виселення неповнолітньої дитини.*

Судом встановлено, що неповнолітня третя особа, її батьки та брат є внутрішньо переміщеними особами, оскільки змушені були залишити своє місце проживання для уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства і порушень прав людини.

Оскільки ані Законом України «Про санкції», ані КАС України не передбачено порядку захисту інтересів третіх осіб, чиї права може бути порушено внаслідок стягнення активів підсанкційної особи, зокрема житла, колегія суддів ВАКС, з урахуванням принципу верховенства права та аналізу положень Законів України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», керуючись статтями 246, 378 КАС України встановила порядок виконання ухваленого рішення. З*адля захисту прав, свобод та недопущення порушення інтересів малолітньої особи, в порядку виконання рішення, колегія суддів дійшла висновку про необхідність виходу за межі позовних вимог та залишення за цією особою та її батьками (опікунами) права користування квартирою, до досягнення дитиною повноліття, тобто до 19.12.2031 року. При цьому необхідно зобов'язати Фонд державного майна України залишити у користуванні сім'ї цю квартиру (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 117146238*).

Колегія суддів АП ВАКС, переглядаючи це рішення, закрила провадження за апеляційною скаргою Фонду державного майна та зазначила, що *після відкриття апеляційного провадження колегією суддів було встановлено, що права та інтереси Фонду державного майна України оскаржуваним рішенням суду наразі жодним чином не зачіпаються, апеляційну скаргу подано передчасно, та з урахуванням цього, інші доводи апеляційної скарги не розглядаються та їм не надається правова оцінка (постанова від 15.08.2024, провадження № 22-а/991/7/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 121113549).*

Практичним інструментом забезпечення пропорційності щодо третіх осіб є визначення судом способу виконання рішення. У справі № 991/8725/23 суд першої інстанції відмовив у стягненні 49 % частки в статутному капіталі українського товариства саме з міркувань захисту прав непідсанкційної

іноземної компанії, яка опосередковано володіла рештою цієї частки, зазначивши, що законодавством не передбачено механізму відновлення порушеного права власності третіх осіб, а задоволення позову було б можливим, якби закон дозволяв стягувати 100 % українського активу і за певних умов визнавати право власності за третіми особами пропорційно частці, що належить їм в іноземній юрисдикції.

Апеляційна палата ВАКС погодилася з недопустимістю порушення прав такої компанії, водночас визнавши неприпустимою можливість отримання підсанкційними особами доходів з джерелом їх походження на території України. Вихід із цієї колізії суд знайшов у частині першій статті 372 КАС України, за якою у разі необхідності спосіб виконання може бути визначений у самому судовому рішенні. Суд наголосив, що *спосіб відновлення порушеного права має бути ефективним та таким, який виключає необхідність повторного звернення до суду*, а адміністративний суд вправі обрати найбільш дієвий спосіб з урахуванням обставин конкретної справи, існуючого законодавчого регулювання та *необхідності охорони прав третіх осіб*.

Запропонована конструкція полягала в одночасному (1) застосуванні санкції у виді стягнення частки з відповідача та (2) наданні непідсанкційній компанії можливості безпосередньо набути опосередковано належну їй частку в статутному капіталі українського товариства. При цьому суд врахував, що *власність зобов'язує, спричиняє тягар утримання майна і може набуватися лише за власною волею*, а тому така компанія *має бути вільною у виборі*: набути свою частку безпосередньо внаслідок застосування судом санкції чи продовжувати володіти нею спільно з відповідачем через іноземну материнську компанію.

Відповідно у резолютивній частині постанови було визначено спосіб виконання судового рішення: зареєструвати зміни до відомостей про розміри часток у статутному капіталі товариства, за якими 49 % частки реєструються за державою Україна, а 51 % частки – за непідсанкційною іноземною компанією виключно за зверненням цієї компанії до суб'єкта державної реєстрації. Такий спосіб виконання, як зазначив суд, дозволив водночас уникнути негативних наслідків, які стали мотивом відмови в задоволенні позову судом першої інстанції, і досягти легітимної мети реалізації санкційної політики України, не втручаючись ані у правовий статус іноземної компанії за її особистим законом, ані у відносини її акціонерів між собою (справа № 991/8725/23, постанова АП ВАКС від 02.04.2024, провадження № 22-а/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118224134).

Отже, за відсутності спеціального законодавчого механізму компенсації або захисту майнових інтересів третіх осіб суди використовують процесуальні інструменти визначення способу та порядку виконання судового рішення, що дозволяє досягти легітимної мети санкції без покладення надмірного тягаря на осіб, до яких санкції не застосовувалися.

У справі № 991/3183/22 колегія суддів зазначила, що *стягнення активів відповідача у виді об’єктів нерухомості та часток у зазначених у позові*

товариствах є пропорційним втручанням у право власності третіх осіб, так як таке позбавлення права власності здійснюється виключно в інтересах суспільства, з врахуванням публічного інтересу та з метою припинення отримання доходів відповідачем, кошти від яких спрямовуються на фінансування оборонного комплексу російської федерації. Наслідком самого лише судового рішення, винесеного на підставі закону та з легітимною метою є перехід права власності на конкретно визначене майно в дохід держави, щодо якої здійснюється невиправдана неспровокована агресивна війна з боку російської федерації, сприятиме укріпленню фінансово-економічної системи України та поновлення порушених прав її громадян (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 106011146). В апеляційному порядку це рішення не оскаржувалося.

У справі 991/8552/24 колегія суддів ВАКС встановила, що відповідно до актового запису про народження третя особа є матір'ю відповідача та, як свідчать інформаційні довідки з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, є власницею земельних ділянок, житлового будинку та домоволодіння. Враховуючи, що третя особа не отримувала доходів, достатніх для купівлі вищевказаних активів, та виходячи зі змісту поняття пов'язана особа, колегія суддів дійшла висновку, що *нерухоме майно придбане за сприяння і за рахунок відповідача (її доньки), яка отримувала доходи як від своєї творчої професії, так і від політичної посади – народного депутата України, яка може опосередковано, через свою матір (третю особу) вчиняти дії щодо зареєстрованих на її ім'я активів, тотожні праву розпорядження ними.* Додатково на користь такого висновку суду свідчить також те, що відповідач та її чоловік (третя особа-1) до моменту втечі з України у 2022 році були зареєстровані та постійно проживали у цьому житловому будинку, що на праві власності належить третій особі (матері відповідача), тому, на переконання колегії суддів, *домоволодіння та житловий будинок з того часу не є фактичним та єдиним місцем проживання останніх. Окрім того, як свідчить надане відповідачем інтерв'ю «Дни.ру», відповідач проживає у трикімнатній квартирі у м. москва та не збирається повертатись в Україну, а також у цьому інтерв'ю, «домом» третьої особи (матері) відповідач називає москву, росію. За встановлених обставин у суду відсутні підстави припускати порушення справедливого балансу між інтересами суспільства у припиненні агресії та втручанням у право власності, метою якого є сприяння припиненню цієї невиправданої агресії.* Таким чином, колегія суддів дійшла висновку про пропорційність таких обмежувальних заходів, як стягнення активів, що належать відповідачу, а також третім особам, щодо яких відповідач прямо та опосередковано може вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними, оскільки таке позбавлення права власності здійснюється виключно в інтересах суспільства, з врахуванням публічного інтересу *(провадження № 2-а/991/21/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 122579842).*

Колегія суддів АП ВАКС, переглядаючи це рішення, погодилася із висновками суду першої інстанції у цій частині та зазначила, *що відповідно до інформації Державної податкової служби України про джерела/суми виплаченого доходу, третя особа (матір відповідача) за період із 1 кварталу 1998 року по 4 квартал 2017 року отримала сумарний дохід біля 530 000 гривень,* що свідчить про відсутність достатніх фінансових можливостей у третьої особи на придбання, зареєстрованих за нею об'єктів нерухомості. Враховуючи те, що третя особа (матір відповідача) на території України та на території рф спільно проживала із відповідачем, пов'язана з нею спільним побутом, колегія суддів першої інстанції дійшла висновку, що нерухоме майно придбане за сприяння та за рахунок відповідача, з чим погоджується і колегія суддів Апеляційної палати ВАКС. Враховуючи ці обставини, колегія суддів також погоджується із висновком суду першої інстанції, що *саме підсанкційна особа фактично здатна визначати долю житлового будинку, а не його формальна власниця – третя особа.*

Доводи третьої особи у апеляційній скарзі про те, що у будинку зареєстрований внук третьої особи (син відповідача), який має дитину з інвалідністю, та залишення рішення в силі матиме наслідком втрату ним права користування цим майном, не можуть бути підставою для задоволення апеляційної скарги, оскільки, на переконання колегії суддів, *такі питання, у разі необхідності, вирішуються у порядку цивільного судочинства, а не адміністративного. Окрім того, дитина сина відповідача проживає разом із матір'ю у квартирі у м. Києві, яка на праві власності належить сину відповідача, тобто внуку третьої особи (матері), тому, підстав вважати, що дитина з інвалідністю буде позбавлена житла у зв'язку із застосуванням санкцій, немає (постанова від 12.12.2024, провадження № 22-а/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 123749171).*

У справі № 991/10013/25 колегією суддів встановлено, що відповідач та третя особа перебувають у зареєстрованому шлюбі, та на підставі договору купівлі-продажу третя особа (дружина) придбала квартиру та 2/5 частки у праві спільної часткової власності на будівлю лазнє-прального комбінату. *Це нерухоме майно належить відповідачу та третій особі на праві спільної сумісної власності та подружжя має рівні права на володіння, користування і розпоряджання ним, а тому суд дійшов висновку, що відповідач може розпоряджатись активами, право власності на які зареєстроване за третьою особою (дружиною).* Окрім того, дружині відповідача – третій особі належить частка у розмірі 100 % статутного капіталу ТОВ «САНН ДЕ ЛІОН», а тому *частка у статутному капіталі товариства є спільною сумісною власністю подружжя, і відповідач також може розпоряджатись цим активом, право власності на який зареєстроване за третьою особою.*

Окрім того, колегією суддів встановлено, що за третьою особою_1 (донькою відповідача) зареєстровано право власності на підвальні приміщення та квартиру на підставі договорів купівлі-продажу. Проте, *до*

призначення відповідача на посаду голови Державної податкової служби та Міністра внутрішніх справ безпосередньо його доходи, а також доходи його дружини, дочки, зятя були у десятки, а іноді в сотні і тисячі разів меншими, аніж ті, які вони почали отримувати після такого призначення. З огляду на викладене, відсутні підстави стверджувати про те, що третя особа_1 (донька відповідача) мала можливість у червні 2011 року придбати квартиру за власні кошти, а у січні-березні 2012 року за власні кошти або ж за належні на праві спільної сумісної власності їй та її чоловіку (зятю відповідача) кошти могла придбати підвальні приміщення.

Сукупність встановлених судом обставин свідчить про те, що *третя особа_1 (донька відповідача) є лише номінальним власником спірного нерухомого майна, у той час як відповідач має можливість опосередковано вчиняти дії тотожні за змістом здійсненню права розпорядження таким майном, адже доходи доньки відповідача, а згодом і його зятя, за які придбано це майно, пов'язані із діяльністю відповідача на посаді голови Державної податкової адміністрації України, Міністра внутрішніх справ України та надійшли від підконтрольних йому суб'єктів господарювання.*

За встановлених обставин колегія суддів дійшла висновку про дотримання справедливого балансу між інтересами суспільства у припиненні агресії та втручанням у право власності (відповідача та третіх осіб), а також про пропорційність таких обмежувальних заходів, як стягнення активів, що належать відповідачу та щодо яких він може прямо/опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, оскільки позбавлення права власності здійснюється виключно в інтересах суспільства, з врахуванням публічного інтересу, з метою запобігання вчиненню порушень інтересів, безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України, відновлення порушених прав та свобод громадян України, суспільства та держави *(реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР - 131284788).* В апеляційному порядку це рішення не оскаржувалося.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що практика ВАКС та АП ВАКС свідчить про імплементацію європейського стандарту захисту права власності, однак із його адаптацією до особливостей санкційного механізму. Використання критеріїв пропорційності/співмірності під час розгляду адміністративних справ, у яких судове рішення може вплинути на право власності третіх осіб, дає можливість запобігти, як уникненню санкцій шляхом використання формальних власників, так і необґрунтованому позбавленню майна осіб, які не пов'язані з діями підсанкційного суб'єкта.

РОЗДІЛ 3. Забезпечення позову як захід гарантування виконання рішення суду у справах про стягнення санкційних активів

3.1. Заяви про забезпечення позову: суб'єкти звернення, строки, порядок судового розгляду

Інститут забезпечення позову у справах про стягнення активів у дохід держави являє собою комплекс процесуально-правових засобів, які забезпечують збереження фактичного та юридичного стану активів до моменту вирішення судом спору по суті, створюючи необхідні передумови для реалізації принципу ефективності правосуддя та досягнення цілей санкційної політики держави.

На відміну від класичного адміністративного судочинства, забезпечення позову у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», виконує не лише гарантійну функцію щодо виконання майбутнього рішення суду, а й функцію захисту національної безпеки, оскільки спрямоване на недопущення збереження підконтрольності активів особам, діяльність яких створює істотні загрози державним інтересам України.

Глава 10 розділу І «Загальні положення» КАС України регламентує порядок та підстави вжиття заходів забезпечення позову в адміністративному судочинстві.

Статтею 150 КАС України визначено, що суд за заявою учасника справи або з власної ініціативи має право вжити визначені цією статтею заходи забезпечення позову. Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи.

Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо:

1) невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду; або

2) очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду, таким рішенням, дією або бездіяльністю.

Відповідно до статті 154 КАС України заява про забезпечення позову розглядається судом, у провадженні якого перебуває справа або до якого має бути поданий позов, не пізніше двох днів з дня її надходження, без повідомлення учасників справи. У виняткових випадках, коли наданих заявником пояснень та доказів недостатньо для розгляду заяви про забезпечення позову, суд може призначити її розгляд у судовому засіданні з повідомленням заінтересованих сторін у встановлений судом строк. Про забезпечення/часткове забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову суд постановляє ухвалу.

Згідно зі статтею 283-1 КАС України позовна заява про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», подається до Вищого антикорупційного суду протягом строку дії правового режиму воєнного стану.

Частиною четвертою статті 5 КАС України визначено, що суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України.

Згідно з абзацом 2 частини першої статті 5 Закону України «Про санкції» заява щодо застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 цього Закону, подається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, до суду в порядку, визначеному статтею 5-1 цього Закону.

Відповідно до положень підпункту 2-10 пункту 3 та підпункту 54-3 пункту 4 Положення про МЮУ, затвердженого постановою КМУ від 02.07.2014 № 228, МЮУ уповноважено звертатися до суду з позовами та брати участь у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції». Отже, МЮУ наділене й правом звернутись до ВАКС із заявою про забезпечення позову у справах про застосування цієї санкції.

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України у державі введено воєнний стан із 05:30 год 24.02.2022 строком на 30 діб. Строк дії воєнного стану неодноразово продовжувався, триває і наразі – до 31.10.2026.

З червня 2022 року по липень 2026 року МЮУ подано до ВАКС 55 заяв про забезпечення позову про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції», із яких: 2 заяви – до подання позовної заяви; 37 – одночасно із пред'явленням позову; 16 – після відкриття провадження у справі.

За результатами розгляду заяв про забезпечення позову судом ухвалено такі рішення: 31 заяву задоволено, 12 – задоволено частково; 1 – залишено без розгляду, 1 – повернуто, 10 – відмовлено у задоволенні.

Частину ухвал ВАКС, постановлених за результатами розгляду заяв про забезпечення позову, оскаржено в апеляційному порядку. Із 12 оскаржених ухвал: 3 – про задоволення заяви про забезпечення позову, 4 – про часткове задоволення заяви про забезпечення позову, 5 – про відмову у забезпеченні позову.

АП ВАКС на стадії перевірки апеляційних скарг постановила 3 ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження, а за результатом розгляду апеляційних скарг: у 6 справах ухвали ВАКС залишено без змін, у 3 – закрито провадження за апеляційними скаргами Детальний аналіз постанов АП ВАКС, ухвалених за результатами розгляду по суті апеляційних скарг на ухвали ВАКС за заявами про забезпечення позову, викладено у відповідних розділах цього

узагальнення, однак спочатку з'ясуємо позиції суддів АП ВАКС щодо можливості оскарження ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову/відмову у забезпеченні позову.

Щодо можливості оскарження в апеляційному порядку ухвал про забезпечення позову (відмову у забезпеченні позову) у справах про застосування санкцій

Варто зауважити, що до січня 2024 року серед суддів АП ВАКС спостерігались різні підходи до вирішення питання про відкриття апеляційного провадження у справах за заявами про забезпечення позову.

Так, колегія суддів АП ВАКС у справах № 991/2086/23, № 991/3250/23 постановила ухвали від 14.03.2023, 28.04.2023 про відкриття апеляційного провадження та призначення справи до апеляційного розгляду з огляду на те, що: 1) апеляційна скарга подана з дотриманням строку, визначеного частиною 8 статті 283-1 КАС України; 2) її форма та зміст відповідають вимогам статті 296 КАС України; 3) відсутні перешкоди для розгляду апеляційної скарги *(провадження № 22-а/991/5/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109548124; провадження № 22-а/991/8/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110563132)*.

Натомість у справах № 991/8725/23, № 991/9692/23, відмовляючи у відкритті апеляційного провадження, колегії суддів АП ВАКС доходили висновку про те, що ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову (або відмову у забезпеченні позову) у підсудних йому справах про застосування санкції оскарженню не підлягають. На обґрунтування ухвал від 27.10.2023, 29.11.2023, 14.11.2023 у цих справах АП ВАКС зазначено, що *колегія суддів не перевіряє чи має право суд першої інстанції у справах про застосування санкцій з урахуванням наведених особливостей вирішувати інші питання, крім розгляду позовної заяви по суті, зокрема, розглядати клопотання про забезпечення позову, забезпечення доказів, призначення експертизи, тощо, оскільки це виходить за межі перевірки апеляційної скарги на предмет можливості призначення її до розгляду по суті. Разом з тим, особливості провадження у справах про застосування санкцій, наведені у статті 283-1 КАС України, дають колегії суддів підстави дійти висновку, що в апеляційному порядку можуть бути оскаржені тільки судові рішення, ухвалені за результатами розгляду позовної заяви по суті. Інші рішення (ухвали) суду першої інстанції, у тому числі ухвали про забезпечення позову чи про відмову у його забезпеченні, не можуть бути оскаржені в апеляційному порядку та переглянуті апеляційним судом (провадження № 22-а/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114474047; провадження № 22-а/991/15/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115273895; провадження № 22-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114874051)*.

Водночас у цих справах (№ 991/8725/23, № 991/9692/23) одним із суддів колегії суддів АП ВАКС викладено окрему думку з цього питання. На переконання судді, *стаття 283-1 КАС України не містить заборони на*

оскарження ухвал, постановлених ВАКС у ході вирішення справ про застосування санкцій, у той час як в пункті 2 частини 1 статті 294 КАС України прямо вказано, що окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову. Та обставина, що законодавець Законом № 2257-IX не вніс змін до статті 294 КАС України з приводу справ щодо застосування санкцій не свідчить про неможливість оскарження в апеляційному порядку судового рішення (пункт 1 частини 1 статті 241 КАС України), постановленого в ході вирішення справи про застосування санкцій, яке передбачене пунктом 2 частини 1 статті 294 КАС України (провадження № 22-а/991/13/23, № 22-а/991/15/23, реєстраційні номери судових рішень в ЄДРСР – 114474048; 115273898).

Верховний Суд не погодився з висновками АП ВАКС у справі № 991/8725/23 про те, що апеляційна скарга може бути подана виключно на рішення ВАКС, а не на ухвали, оскільки стаття 283-1 КАС України не містить прямої заборони на оскарження ухвал, постановлених ВАКС під час вирішення справ про застосування санкцій. Сформований КАС ВС у цій справі правовий висновок усунув розбіжності у позиціях і сформував єдину судову практику АП ВАКС з цього питання. У постанові від 26.01.2024 касаційний суд, мотивуючи зроблений правовий висновок, зазначив, що *глава 11 КАС України, зокрема стаття 283-1 «Особливості провадження у справах про застосування санкцій», визначає особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ. Указані норми цієї статті дійсно мають пріоритет над загальними нормами КАС України.*

Водночас, спеціальні норми, у тому числі й стаття 283-1 КАС України, урегульовують вирішення відповідних категорій справ по суті. При цьому, порядок розгляду процесуальних питань (зокрема оскарження ухвал суду першої інстанції) норми статті 283-1 КАС України не визначають.

Ураховуючи зазначене, колегія суддів уважає, що при вирішенні питань щодо яких норми відповідної глави Кодексу не передбачають окремого порядку оскарження, належить керуватися загальними правилами провадження в адміністративній справі.

Крім того, Верховний Суд звертає увагу, що під час доповнення КАС України статтею 283-1 (згідно з Законом України від 12.05.2022 № 2257-IX) законодавець не вказав у ній жодних положень, які б стосувалися можливості/неможливості забезпечення позову у справах про застосування санкцій, особливостей процедури відповідного забезпечення та щодо можливості/неможливості оскарження рішень щодо забезпечення чи відмови в забезпеченні позову в таких справах, тому відповідні питання повинні вирішуватися згідно із загальними правилами, передбаченими КАС України. Крім того, у статті 283-1 КАС України законодавцем не було зазначено жодних особливостей чи обмежень щодо застосування заходів забезпечення позову, визначених главою 10 цього Кодексу.

Право на апеляційне оскарження судових рішень в контексті положень частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129

Конституції України є складовою права кожного на звернення до суду (абзац четвертий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27.01.2010 № 3-рп/2010).

Водночас, у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) від 28.04.2010 № 12-рп/2010, Суд зазначив: «Аналізуючи ці норми Кодексу у взаємозв'язку з пунктом 8 частини третьої статті 129 Конституції України, Конституційний Суд України дійшов висновку про можливість апеляційного оскарження судового рішення у випадках, коли закон не містить прямої заборони на таке оскарження. Отже, такий системний підхід до розуміння змісту пункту 2 частини першої статті 293 Кодексу дає підстави зробити висновок, що окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали як про забезпечення позову і щодо скасування забезпечення позову, так і ухвали, якими відмовлено в забезпеченні позову і скасуванні забезпечення позову. Таке розуміння узгоджується з положенням пункту 2 частини третьої статті 129 Конституції України, яким гарантується рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом».

Верховний Суд звертає увагу, що такі ухвали про забезпечення позову (відмову у забезпеченні позову) можуть бути оскаржені на підставі пункту 2 частини першої статті 294 КАС України, у якій прямо передбачено, що окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову (провадження № К/990/36969/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116582234).

3.2. Предмет і межі судової перевірки під час розгляду заяв про забезпечення позову

Частиною першою статті 150 КАС України передбачено, що суд за заявою учасника справи або з власної ініціативи має право вжити визначені цією статтею заходи забезпечення позову.

Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо, зокрема, невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду (пункт 1 частини 2 статті 150 КАС України).

Частина перша статті 151 КАС України передбачає такі види заходів забезпечення позову: зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта; заборона відповідачу вчиняти певні дії; заборона іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору; зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Відповідно до частини другої статті 151 КАС України заходи забезпечення позову мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами. Суд також повинен враховувати співвідношення прав (інтересу), про захист яких просить заявник, із наслідками вжиття заходів забезпечення позову для заінтересованих осіб.

Згідно з роз'ясненнями, наданими у постанові Пленуму ВСУ від 22.12.2006 № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» та постанові Пленуму ВАСУ від 06.03.2008 № 2 «Про практику застосування адміністративним судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства під час розгляду адміністративних справ», під час розгляду заяв про забезпечення позову суд має з урахуванням доказів, наданих позивачем на підтвердження своїх вимог, пересвідчитись, зокрема, у тому, що між сторонами дійсно виник спір та існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову; з'ясувати обсяг позовних вимог, дані про особу відповідача, а також відповідність виду забезпечення позову, який просить застосувати особа, котра звернулась з такою заявою, позовним вимогам *(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06#Text; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002760-08#Text)*.

Вивчення судових рішень ВАКС показало, що під час вирішення питань щодо наявності/відсутності підстав для забезпечення позову судді керувалися правовою позицією, висловленою у постанові КАС ВС від 01.06.2022 у справі № 380/4273/21. Касаційний суд, мотивуючи свій правовий висновок, зазначив, що *інститут забезпечення позову є однією з гарантій захисту прав, свобод та законних інтересів юридичних та фізичних осіб-позивачів в адміністративному процесі, механізмом, який покликаний забезпечити реальне та неухильне виконання судового рішення прийнятого в адміністративній справі. При цьому заходи забезпечення мають бути вжиті лише в межах позовних вимог та бути адекватними та співмірними з позовними вимогами. Співмірність передбачає співвідношення негативних наслідків від вжиття заходів забезпечення позову з тими негативними наслідками, які можуть настати в результаті невжиття цих заходів, з урахуванням відповідності права чи законного інтересу, за захистом яких заявник звертається до суду, майнових наслідків заборони відповідачу здійснювати певні дії. Адекватність заходу забезпечення позову, що застосовується судом, визначається його відповідністю вимогам, на забезпечення яких він вживається. Оцінка такої відповідності здійснюється судом, зокрема, з урахуванням положень статті 150 Кодексу*

адміністративного судочинства України. Отже, при вирішенні питання про забезпечення позову суд має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням такого: розумності, обґрунтованості і адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності утруднення виконання або невиконання рішення суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, що не є учасниками цього судового процесу (провадження № К/9901/27591/21, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 104593158).

Отже, якщо існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам та інтересам позивача або захист цих прав та інтересів стане неможливим чи для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат, суд може постановити ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, зокрема, щодо заборони вчиняти певні дії щодо предмета спору.

Аналіз судових рішень ВАКС, ухвалених за результатами розгляду заяв МЮУ про забезпечення позову, показав, що зазначений підхід може бути застосований під час вирішення питання забезпечення позову у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті четвертої Закону України «Про санкції», оскільки у випадку задоволення позовної заяви і невжиття заходів із забезпечення позову протягом розгляду справи в суді реалізувати ухвалене рішення у випадку втрати активів буде неможливим, що виключить досягнення мети позивача у конкретній адміністративній справі – застосування санкції до відповідної особи.

Як убачається зі змісту ухвалених судових рішень, вирішуючи питання про забезпечення позову, судді у більшості випадків здійснювали оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів забезпечення позову з урахуванням того, що:

1) між сторонами існує публічно-правовий спір та обраний заявником захід забезпечення відповідає предмету спору;

2) невжиття заходів забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду;

3) співвідношення прав (інтересу), про захист яких просить позивач (забезпечення можливості стягнення активів у дохід держави), із наслідками вжиття заходів забезпечення позову для заінтересованих осіб.

3.2.1. Щодо існування публічно-правового спору між сторонами та відповідності обраного заявником заходу забезпечення позову предмету спору

Предметом позову, у межах якого подається заява про забезпечення позову, є застосування до особи/осіб санкції, визначеної пунктом 1-1 частини

першої статті 4 Закону України «Про санкції», яка передбачає стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Вивчення судових рішень ВАКС показало, що у справах № 991/5732/22, № 991/6317/22, № 991/6376/22, № 991/6655/22, № 991/1396/23, № 991/5746/23, № 991/8725/23, № 991/558/24, № 991/5014/24 суд доходив висновку про існування публічно-правового спору між сторонами як передумови для застосування заходу забезпечення позову. При цьому суд враховував: 1) дію в Україні воєнного стану; 2) застосування рішенням РНБО, введеним в дію Указом Президента України, санкції у виді блокування активів до відповідачів; 3) наявність підстав та умов застосування до відповідачів санкції, встановлених частиною першою статті 5-1 Закону України «Про санкції» *(провадження № 2- а/991/3/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107500378; провадження № 2-а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918174; провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918179; провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108044915; провадження № 2-а/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109042541; провадження № 2- а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111941749; провадження № 2-аз/991/7/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114041572; провадження № 2-аз/991/2/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116493690; провадження № 2-аз/991/8/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119702472).*

Зокрема, у справі № 991/5014/24 суд задовольнив заяву про забезпечення позову МЮУ до ОСОБА_1, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, на стороні відповідача ОСОБА_2, про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції». У мотивувальній частині ухвали від 12.06.2024 суд зазначив, що *з матеріалів, доданих до позовної заяви, вбачається, що Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введений воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 строком на 30 діб. Цей Указ затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. Наразі, воєнний стан в Україні продовжено до 12.08.2023 включно.*

Рішенням РНБО України від 15.01.2023 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» (введене в дію Указом Президента України від 15.01.2023 № 23/2023) відносно ОСОБА_1, громадянина російської федерації застосовано санкцію у вигляді блокування активів.

Відповідач ОСОБА_1 є співголовою Регіонального відділення всеросійського народного фронту в так званій «Республіці Крим». Окрім того

відповідно до інформації із засобів масової інформації (далі – ЗМІ), ОСОБА_1 займав посаду «екс-голови кримського «Беркуту».

Позивач в обґрунтування своїх вимог зазначає, що відповідач вчинив дії, які є підставою застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», а саме: (1) інформаційне сприяння збройній агресії проти України шляхом безпосереднього здійснення публічних дій, спрямованих на підтримання політики держави-агресора (п.п. «в» п. 1 абз. 4 ч. 2 ст. 5-1 ЗУ «Про санкції») та (2) взяття участі у матеріально-технічному забезпеченні збройної агресії проти України (п.п. «г» п. 1 абз. 4 ч. 1 ст. 5-1 ЗУ «Про санкції»).

З огляду на наведені у позовній заяві доводи та додані до неї докази, суд дійшов висновку про наявність між сторонами публічно-правового спору, що є однією з передумов для застосування заходів забезпечення позову (провадження № 2-аз/991/8/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119702472).

Аналіз ухвал ВАКС у справах № 991/13377/24, № 991/8725/23, № 991/2148/25, № 991/10013/25, № 991/1705/26, постановлених за результатами розгляду заяв про забезпечення позову, показав, що суд, оцінюючи наведені у таких заявах доводи у сукупності зі змістом та матеріалами позовної заяви та заяви про забезпечення позову в контексті відповідності предмету спору, враховував: 1) застосування рішенням РНБО, введеним в дію Указом Президента України, санкції у виді блокування активів до відповідачів; 2) існування підстав та умов застосування до відповідачів санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» (частина перша статті 5-1 Закону України «Про санкції»); 3) перелік активів, які позивач просить стягнути в дохід держави; 4) обсяг активів, щодо яких за змістом заяви мають бути застосовані заходи забезпечення позову *(провадження № 2- аз/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123460051; провадження № 2-аз/991/7/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114041572; провадження № 2- аз/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114817140; провадження № 2-аз/991/9/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125867354; провадження № 2-аз/991/12/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130696704; провадження № 2- аз/991/1/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134822405).*

У цих справах суд доходив висновку, що обсяг активів, щодо яких за змістом заяви мають бути застосовані заходи забезпечення позову, відповідає обсягу активів, які за змістом позовних вимог мають бути стягнуті у дохід держави. Отже, заходи забезпечення позову, про вжиття яких просить позивач, відповідають предмету спору.

У справі № 991/13377/24 суд задовольнив заяву про забезпечення позову, мотивуючи своє рішення тим, *що 22.01.2014 ДП «АНТОНОВ» та ВАТ НВО «Родіна» уклали договір № 754/14, відповідно до якого державне підприємство отримало на умовах тимчасового ввозу для проведення випробувань*

комплекти рульових агрегатів систем керування польотом. Означені агрегати наразі перебувають в АТ «АНТОНОВ».

У заяві про забезпечення позову заявник просить суд заборонити відповідачу та третій особі вчиняти певні дії, що стосуються предмета спору у справі, а саме комплектів рульових агрегатів систем керування польотом та права вимоги сторони за договором від 22.01.2014 № 754/14.

Тобто заходи забезпечення, про вжиття яких просить заявник, відповідають предмету спору (провадження № 2-аз/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123460051).

Крім того, вивчення судових рішень засвідчило, що у справах про стягнення активів, щодо яких відповідач може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними, суд, розглядаючи заяви про забезпечення позову, вважав необхідним встановити пов'язаність між підсанкційною особою та третіми особами, які не заявляють самостійних вимог на стороні відповідачів з метою встановлення чи спростування наявності у підсанкційної особи фактичних правомочностей розпорядження такими активами (справа № 991/10533/23, *провадження № 2- аз/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115477872;* справа № 991/5106/24, *провадження № 2-аз/991/9/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119763156;* справа № 991/11063/24, *провадження № 2-аз/991/14/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122295043;* справа № 991/11063/24, *провадження № 2-аз/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122608768;* справа № 991/14304/24, *провадження № 2- аз/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124411032;* справа № 991/701/25, *провадження № 2-аз/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124803115;* справа № 991/702/25, *провадження № 2- аз/991/5/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124795135;* справа № 991/1798/25, *провадження № 2-аз/991/7/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125545171).*

При цьому в усіх досліджених судових рішеннях акцентовано увагу на тому, що під час розгляду заяви про забезпечення позову суд не здійснює оцінку обґрунтованості позовних вимог, оскільки перевірка та оцінка наведених у позовній заяві обставин є предметом розгляду справи по суті.

Водночас варто звернути увагу на наявність у практиці ВАКС висновків суду й про те, що обраний заявником захід забезпечення не відповідає предмету позову.

Так, у справі № 991/682/25 колегія суддів, частково задовольняючи заяву МЮУ про забезпечення позову, дійшла висновку, що заходи забезпечення позову у вигляді заборони вчинення реєстраційних дій щодо нерухомого майна та транспортних засобів ТОВ «Татнєфть-Азс-Україна», ТОВ «Харків-Капітал» і ТОВ «Полтава-Капітал» не стосуються предмету позову та є неспівмірними, оскільки предметом спору є виключно стягнення корпоративних прав (часток у статутних капіталах), а не активів самих товариств у вигляді нерухомого

майна та/або рухомого майна (транспортних засобів). Суд в ухвалі від 03.02.2025 зазначив, що *такі обмеження порушують права окремих юридичних осіб, які не є відповідачами у справі, не відповідають вимогам пункту 4 частини 1 і частини 2 статті 151 КАС України та суперечать статті 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо захисту права власності та статті 41 Конституції* України *(провадження № 2-аз/991/2/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124870416)*. Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/10090/25 колегія суддів зазначила, що *у заяві про забезпечення позову заявник просить суд заборонити іншим особам вчиняти певні дії, що стосуються квартири, яка належить ТОВ «ГОЛОВНЕ ВИДАВНИЦТВО ХК». Однак у позовній заяві позивач не заявляє вимогу про стягнення такого активу в дохід держави внаслідок застосування до відповідача санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону. Тому суд не вбачає підстав для вжиття заходів забезпечення у цій частині (провадження № 2-аз/991/13/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130696719)*. Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Також частково суд задовольнив заяву про забезпечення позову у справі № 991/10154/25 за позовом МЮУ до ВАТ «Гомсєльмаш», треті особи, які не заявляють самостійних вимог на стороні відповідача: ВАТ «Гомельський радіозавод», ТОВ «Торговий дім «Гомсельмаш-Україна», ТОВ «Торговий дім МТЗ-Беларус-Україна», ТОВ «Промінь-Юг», ТОВ «Рюген» про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції». На обґрунтування ухваленого рішення в ухвалі від 13.10.2025, серед іншого, зазначено таке. *Що стосується прохання позивача в частині заборони посадовим особам ТОВ «Торговий дім «Гомсельмаш-Україна», ТОВ «Торговий дім МТЗ-Беларус-Україна» та ТОВ «Промінь-Юг» вчиняти дії, спрямовані на зменшення вартості майна, що належить вказаним товариствам, колегія суддів вважає за необхідне зазначити, що, оскільки такі посадові особи позивачем у заяві не конкретизовані, як не конкретизовано і майно, вчинення дій на зменшення вартості якого позивач просить заборонити, то вказаний спосіб забезпечення позову може спричинити надто широке його застосування та паралізувати господарську діяльність товариства. Отже, запропонований спосіб забезпечення позову не здатен збалансувати інтереси сторін, в тому числі безпідставно обмежує права інших власників корпоративних прав цих товариств. Крім того, у своїй заяві позивач навів вимоги, що містяться в позові, зміст яких полягає у стягненні в дохід держави лише часток в статутному капіталі товариств, а також майнових прав на торговельні марки, що належать відповідачу. За таких обставин, зазначене вище прохання позивача фактично стосується невизначеного майна, яке, до того ж, не є предметом спору. Тобто, в даному випадку відсутній зв'язок між обраним позивачем заходом забезпечення позову і предметом позовних вимог у справі. З огляду на викладене, оскільки вказана*

вимога, наведена в заяві про забезпечення позову, не є співмірною з позовними вимогами та не співвідноситься з предметом позову, така вимога є необґрунтованою, а отже задоволенню не підлягає (провадження № 2- аз/991/14/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131110426). Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

У справі № 991/10533/23 колегією суддів ВАКС вирішувалось питання чи будуть ефективними для процесу розгляду адміністративної справи запропоновані заявником заходи забезпечення позову, зокрема, заборони: 1) державним реєстраторам вчинення реєстраційних дій, прямо передбачених Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» щодо 50% частки у статутному капіталі ТОВ «Кусум Фарм», яка в грошовому еквіваленті становить 2 310 000,00 грн та якою опосередковано, через Компанію «Торберг Бетайлігунген Аг», володіє ОСОБА_25; 2) органам державної реєстрації прав на нерухоме майно, державним реєстраторам прав на нерухоме майно, державним реєстраторам органів місцевого самоврядування, особам, які виконують функції державного реєстратора прав на нерухоме майно, вчиняти будь-які реєстраційні дії (реєстрацію прав власності, скасування реєстрації права власності та інших речових прав, у тому числі реєстрацію правочинів щодо відчуження, передачі у володіння та користування третім особам та інше) стосовно перелічених у заяві про забезпечення позову земельних ділянок; 3) органам Національної поліції України здійснювати перереєстрацію, зняття з обліку, окрім зняття з обліку та взяття на облік на підставі свідоцтва про спадщину, видачу дозволів на зазначену у заяві про забезпечення позову зброю.

У цій частині ухвалою від 04.12.2023 у задоволенні заяви про забезпечення позову ВАКС відмовлено. Ухвалене рішення мотивоване тим, що *лише констатація факту перебування у приватній власності ОСОБА_5 та ОСОБА_6 земельних ділянок, а також транспортного засобу SKODA, який обліковується за ОСОБА_5, не є достатнім для встановлення того, що підсанкційні особи можуть вчиняти будь-які дії відносно такого майна. Зокрема, суду надано шість витягів із Державного земельного кадастру про право власності та речові права на земельну ділянку, із яких неможливо встановити підстави набуття у власність – ОСОБА_5 та ОСОБА_6 земельних ділянок, час їх набуття, їх місцерозташування. Реєстраційна картка транспортного засобу містить відомості про те, що первинна реєстрація автомобіля відбулася 25.05.2004, власник – ОСОБА_5, однак не містить відомостей про підстави реєстрації. З огляду на те, що реєстрація відбулася майже 20 років тому, наявні відомості не можуть бути доказами приховування належності автомобіля підсанкційним особам або наявності у таких осіб права вчиняти будь-які дії з автомобілем, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ним. Окрім цього, колегією суддів не*

встановлено існування у ОСОБА_1 правомочності розпорядження активами ОСОБА_20.

Судом також встановлено, що ОСОБА_5 та ОСОБА_6 є власниками зброї. Встановлені факти дарування ОСОБА_1 та ОСОБА_2 протягом 2011-2012 років мисливської зброї ОСОБА_5, ОСОБА_6 свідчать про наявні тісні родинні зв'язки, але не можуть бути доказами вчинення правочинів з метою приховування належності зброї підсанкційним особам або наявності у таких осіб права вчиняти будь-які дії зі зброєю, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (провадження № 2-аз/991/13/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 115477872). Зазначене судове рішення залишено без змін судом апеляційної інстанції.

3.2.2. Щодо ризику істотного ускладнення чи унеможливлення виконання рішення суду у разі невжиття заходів забезпечення позову

Частиною третьою статті 5-1 Закону України «Про санкції» визначено, що судове рішення про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», у день набрання ним законної сили надсилається Фонду державного майна України для здійснення повноважень у сфері управління активами, щодо яких ухвалено судове рішення про застосування такої санкції, а також до апарату Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України. Фонд державного майна України здійснює повноваження у сфері управління (у тому числі шляхом реалізації) активами, щодо яких ухвалено судове рішення про застосування такої санкції, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Грошові кошти, отримані в результаті реалізації таких активів, зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії.

Аналіз судових рішень ВАКС, постановлених за результатами розгляду заяв про забезпечення позову, показав, що судді у більшості випадків доходили висновку про те, що втрата активів з огляду на встановлений порядок виконання судового рішення у цій категорії справ унеможливить виконання судового рішення у разі задоволення позовних вимог про стягнення таких активів у дохід держави і вважали необхідним вжити заходів забезпечення позову до ухвалення остаточного рішення у справі. З урахуванням стислого строку розгляду адміністративних справ про застосування санкції судді стверджували, що незалежно від результатів вирішення позову вжиття заходів забезпечення позову не завдасть істотної шкоди правам та інтересам відповідача і третіх осіб, а застосований захід забезпечення позову захистить інтереси позивача в особливій категорії справ у період дії воєнного стану. У випадку відмови у задоволенні позовних вимог захід забезпечення буде скасований, а права власників – відновлені без задіяння значних ресурсів.

У справі № 991/5732/22 колегія суддів, постановляючи ухвалу від 23.11.2022 про задоволення заяви про забезпечення позову, мотивувала своє

рішення тим, що *вимогою адміністративного позову в межах даної справи є вимога про стягнення в дохід держави активів відповідача (об'єктів нерухомості та транспортних засобів), які йому належать на праві приватної власності. Тобто, логічно презюмувати, що невжиття таких заходів (заборони вчинення реєстраційних дій по відношенню до майна відповідача, яке може бути за результатами судового розгляду стягнуте в дохід держави) може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, оскільки відповідач, будучи обізнаним про адміністративний позов про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів, які йому належать, може вчинити дії з відчуження такого майна, з метою унеможливлення стягнення цих активів. У випадку ж відчуження майна (рухомого та нерухомого) до прийняття кінцевого рішення у справі, це може спричинити значні складнощі для повернення існуючого становища.*

З урахуванням цього, суд дійшов висновку про необхідність вжиття заходів забезпечення позову до ухвалення остаточного рішення у справі. При цьому, суд вважає, що вказані у заяві заходи забезпечення позову розумними та адекватними, а також такими, що забезпечать збалансованість інтересів сторін, у зв'язку з чим суд дійшов висновку про достатність вказаних підстав для вжиття заходів забезпечення адміністративного позову (провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107500378).

Отже, наявність адміністративного позову та потенційна можливість вчинення відповідачем дій з відчуження майна, яке, у разі задоволення позовних вимог, підлягатиме стягненню, судом визнана як обставина, що може унеможливити таке стягнення.

Аналогічні за своїм змістом мотиви ухвалення рішення про забезпечення позову суд наводив у таких справах: № 991/3183/22 *(провадження № 2-а/991/1/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 105908380)*, № 991/5799/22 *(провадження № 2-а/991/4/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107509344)*, № 991/5982/22 *(провадження № 2-а/991/5/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107679792)*, № 991/6317/22 *(провадження № 2-а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918174)*, № 991/6376/22 *(провадження № 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918174)*, № 991/6655/22 *(провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108044915)*, № 991/317/23 *(провадження № 2-а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108475464)*, № 991/480/23 *(провадження № 2-а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108576119)*, № 991/752/23 *(провадження № 2- а/991/5/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108807312)*, № 991/1396/23 *(провадження № 2-а/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109042541)*, № 991/5746/23 *(провадження № 2-а/991/5/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111941749)*, № 991/8725/23 *(провадження № 2-аз/991/7/23, реєстраційний номер судового рішення в*

ЄДРСР – 114041572), № 991/8725/23 *(провадження № 2-аз/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114817140),* № 991/5014/24 *(провадження № 2-аз/991/8/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119702472);* № 991/699/25 *(провадження № 2-аз/991/3/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124769844),* № 991/7476/25 *(провадження № 2-аз/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 129037889),* № 991/10090/25 *(провадження №* 2-аз/991/13/25, *реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130696719),* № 991/10154/25 *(провадження № 2-аз/991/14/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 131110426).*

У справі № 991/6040/23 колегія суддів ВАКС задовольнила заяву про забезпечення позову МЮУ про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», до ОСОБА_1, який стосувався стягнення в дохід держави певних активів (майна), належних відповідачу безпосередньо, отриманих ним у порядку спадкування від померлої матері, та на праві спільної сумісної власності подружжя із ОСОБА_2 (дружиною відповідача) – третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору. Ухвалюючи зазначене рішення, колегія суддів врахувала положення статті 60 СК України щодо підстав набуття спільної сумісної власності подружжя та положення пункту 2 частини першої статті 57 СК України, згідно з яким майно, набуте в порядку спадкування, є особистою приватною власністю дружини, чоловіка. Також судом взято до уваги, що *відповідач, будучи обізнаним про адміністративний позов про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів, які йому належать безпосередньо, отримане в порядку спадкування від померлої матері відповідача, та на праві спільної сумісної власності подружжя, може яке через третю особу, так й через інших осіб, вчинити дії щодо зменшення активів на банківському рахунку та/або з переоформлення майна з метою унеможливлення стягнення такого.*

З огляду на викладене, колегія суддів дійшла висновку, що невжиття заходів забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду та про необхідність забезпечити даний позов до ухвалення остаточного рішення у справі, *(провадження № 2-аз/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112230719).*

Усі зазначені у цьому розділі судові рішення в апеляційному порядку не переглядались.

Необхідно звернути увагу також і на практику відмови у задоволенні заяв про забезпечення позову у справах щодо застосування санкції через їх необґрунтованість. Відмовляючи у задоволенні заяв, суд акцентував на недостатності наведених позивачем підстав для наданих суду доказів, які б свідчили, що невжиття заходу забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду. Сам факт подання позову про

застосування санкції суд не вважав достатньою підставою для забезпечення позову.

Зокрема, у справі № 991/4151/23 колегія суддів ВАКС, відмовляючи у задоволенні заяви про забезпечення позову, дійшла висновку, що обґрунтування ризиків, якими обумовлена вимога про застосування заходів забезпечення позову, є досить абстрактним. У цій справі позивач зазначав, що невжиття заходів забезпечення позову шляхом заборони вчинення реєстраційних дій щодо майна, яке за результатами судового розгляду може бути стягнуте в дохід держави, може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, оскільки за умов обізнаності зі змістом позовних вимог, відповідач та пов'язані із ним треті особи з метою обходу санкцій можуть вчинити дії з відчуження активів.

У мотивувальній частині ухвали від 12.05.2023 суд зазначив, що *санкцію у виді блокування активів застосовано до ОСОБА_5 ще 07.09.2022. Відповідне рішення було опубліковано, у тому числі, на сайті Президента України. Очевидно, що відповідачу відомо про застосування до нього санкції у виді блокування активів. Тобто справа набула публічного статусу ще до звернення з позовом до Вищого антикорупційного суду.*

З матеріалів позовної заяви вбачається, що активи, які є предметом позову, зареєстровані у період з 2004 по 2013 роки. Відомостей про те, що до рішення про блокування активів чи після застосування цієї санкції, відповідач чи треті особи вчиняли дії щодо його відчуження, заява про забезпечення позову та матеріали позовної заяви не містять.

Крім цього, у заяві позивач порушує питання про застосування заходів забезпечення позову, у тому числі, щодо майна, яке зареєстровано не за відповідачем, а за третіми особами. При цьому позивач не наводить обґрунтування доцільності застосування заходу забезпечення, предметом якого є майно третіх осіб. Разом з тим, забезпечення позову в частині заборони вчинення реєстраційних дій щодо майна, яке зареєстроване за третіми особами, стосується питань про те, чи може відповідач вчиняти щодо майна, належного таким третім особам, дії, тотожні праву розпорядження. Ці питання належить вирішити в ході судового розгляду, а отже їх вирішення виходить за межі питань, які з'ясовуються під час розгляду клопотання про забезпечення позову (провадження № 2-аз/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110840420).

Аналогічного висновку колегія ВАКС дійшла у справі № 991/1932/25. В ухвалі від 10.03.2025, посилаючись на відомості Єдиного державного реєстру судових рішень, суд зазначив, *що попри (1) обізнаність ще з 2022 року відповідачів про перебування предмету заяви (бокситів і глинозему) на території заводу у Миколаєві та неможливість розпорядження цим майном через початок військової агресії, (2) набрання у 2023 році законної сили рішенням про передачу 100 % корпоративних прав ТОВ «Миколаївський глиноземний завод» в управління Фонду державного майна, ні ТОВ «Миколаївський глиноземний завод», ані Компанія RS International GMBH не*

вживали заходів щодо розпорядження, відчуження або користування майном, що є предметом заяви про забезпечення.

Разом з тим, із пояснень представників позивача вбачається, що підставою для звернення із заявою про забезпечення позову є сам по собі факт звернення до суду з відповідним позовом про застосування санкції. Водночас, колегія суддів не віднаходить прямого причинно-наслідкового зв'язку між цими подіями (звернення з позовом та необхідність задоволення заяви про забезпечення позову) і наголошує, що забезпечення позову це виключний захід, і при його застосуванні суд має пересвідчитись, що існує реальна загроза невиконання або утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову (постанова КАС ВС від 19.10.2023 у справі № 440/9568/22).

Таким чином, колегія суддів констатує, що позивач не навів підстав та не надав суду відповідних доказів, які б свідчили, що невжиття заходу забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду (п.1 ч. 2 ст. 150 КАС України) (провадження № 2-аз/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126474122). Зазначене судове рішення АП ВАКС залишено в силі.

У справі № 991/5106/24 колегія суддів ВАКС, вирішуючи чи будуть ефективними для процесу розгляду адміністративної справи запропоновані заявником заходи забезпечення позову, зокрема, заборона органам Національної поліції України здійснювати перереєстрацію, зняття з обліку, окрім зняття з обліку та взяття на облік на підставі свідоцтва про спадщину, видачу дозволів на мисливську гладкоствольну рушницю «ИЖ-27», що належить відповідачу – ОСОБА_1, дійшла висновку про відмову у задоволенні заяви про забезпечення позову у цій частині. В ухвалі від 14.06.2024 на обґрунтування цього рішення судом зазначено, що *право на придбання, зберігання і носіння (реєстрацію) мисливської зброї засвідчується відповідним дозволом органів внутрішніх справ, який отримують власники зброї. Таке право носить індивідуальний характер і не може бути передано в інший спосіб, аніж відповідно до процедури перереєстрації, визначеної Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом МВС України 21.08.1998 № 622, порядок якої спрощено на період дії воєнного стану наказом МВС України № 170 від 01.03.2022 «Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану» (далі – Інструкція № 622).*

Згідно з відомостями, вказаними у листі ГУНП в Херсонській області встановлено, що ОСОБА_1 є власником мисливської гладкоствольної рушниці «ИЖ-27», дозвіл на право зберігання та носіння зброї виданий Херсонським РУП ГУНП в Херсонській області від 02.08.2011. Разом з тим, 21.06.2019 на

підставі глави 4 Інструкції № 622, даний дозвіл було анульовано, рішення про що власником не оспорювалось, рушниця на реалізацію не надходила, перебуває у розшуку.

Наявний доказ свідчить про те, що місцезнаходження предмета санкції не відоме ні позивачу, ні правоохоронним органам. Такі обставини не дають підстав для вжиття заходів забезпечення позову у визначений позивачем спосіб, оскільки буде суперечити меті застосування правового інституту забезпечення позову. Колегією суддів не вбачається, що невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся (провадження № 2-аз/991/9/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119763156). Зазначене судове рішення в апеляційному порядку не переглядалось.

Ухвалою ВАКС від 03.10.2024 у справі № 991/11063/24 відмовлено у задоволенні заяви представника ПрАТ «Індустріальні та дистрибуційні системи», ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» – адвоката Бема М.В. про застосування таких заходів забезпечення позову як заборона до ухвалення ВАКС рішення у справі № 991/11063/24 за позовом МЮУ про застосування санкції: 1) службовим особам АРМА передавати в управління ТОВ «Карпатські мінеральні води» 100 % простих бездокументарних іменних акцій ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та «Індустріальні та дистрибуційні системи», які згідно з Договором управління активами передані в управління АРМА ухвалами слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва у справах № 761/24404/22, № 761/24405/22; 2) працівникам ТОВ «Карпатські мінеральні води» здійснювати будь-які заходи з управління 100 % простих бездокументарних іменних акцій ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та «Індустріальні та дистрибуційні системи».

Зазначене судове рішення мотивовано таким. *Оскільки предметом позовної заяви Мінюсту є зокрема, стягнення активів, які належать ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та ПрАТ «Індустріальні та дистрибуційні системи», корпоративні права яких арештовані відповідно до ухвал Шевченківського районного суду м. Києва та передані в управління АРМА у межах кримінального провадження, то твердження представника Заявників про те, що АРМА обрало переможця у конкурсі з відбору управителя Заявників - ТОВ «Карпатські мінеральні води», яке є конкурентом підприємств; що АРМА для укладення договору управління акціями підприємств обрало оцінювача ПП «Габ`яно», яке в свою чергу занизило вартість акцій майже вдвічі; що процес визначення управителя був незаконним та інші, знаходиться за межами предмета доказування у спорі про застосування санкції до ОСОБА_1 , ОСОБА_2 , ОСОБА_3 , Компанії «Rissa Investments Limited». За таких обставин, колегія суддів прийшла до висновку, що твердження, які визначені як підстави заяви про забезпечення позову, є припущеннями.*

При цьому колегія суддів приймає до уваги повідомлену у заяві інформацію про наявність судового спору у Київському окружному адміністративному суді (справа № 320/16533/23), у якому позивач мав можливість реалізувати захід забезпечення, аналогічний поданому, та наявність кримінального провадження, у якому мають бути встановлені незаконність дій осіб, на які посилається представник Заявників.

Надані представником Заявників докази, що долучені до матеріалів заяви, не є належними доказами обставин, на які посилається заявник, в розумінні ст. 72, 73 КАС України, а лише виражають викладені у заяві про забезпечення позову припущення.

Також, представник Заявників стверджує, що після вступу у законну силу Договору управління та передачі в управління ТОВ «Карпатські мінеральні води» арештованих корпоративних прав, та до прийняття Вищим антикорупційним судом рішення, управитель ТОВ «Карпатські мінеральні води» розграбує майно, яке є цінним ресурсом для держави і такий стан справ безперечно завдасть шкоди державі, що призведене до неможливості виконати рішення суду та стягнути в дохід держави вказане майно.

Такі твердження представника Заявників не відповідають та не є співмірними із заявленими позовними вимогами, оскільки в разі прийняття судом рішення про задоволення адміністративного позову, активи, що належать ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та ПрАТ «Індустріальні та дистрибуційні системи», підлягають стягненню в дохід держави, і які відповідно до ч. 3 ст. 5-1 Закону України «Про санкції» після набрання судовим рішенням законної сили передаються до Фонду державного майна України для здійснення повноважень у сфері управління активами. Фонд державного майна України здійснює повноваження у сфері управління (у тому числі шляхом реалізації) активами, щодо яких ухвалено судове рішення про застосування такої санкції, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Грошові кошти, отримані в результаті реалізації таких активів, зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Тобто у разі задоволення позову, процедуру передачі майна третіх осіб в управління буде нівельовано.

Враховуючи статус осіб, яких представляє адвокат Бем М.В., як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору на стороні відповідачів, наявність судового спору щодо процесу визначення управителя майна, колегія суддів прийшла до висновку, що представник Заявників фактично не погоджується з прийнятими рішеннями Шевченківського районного суду м. Києва про передачу корпоративних прав ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та ПрАТ «Індустріальні та дистрибуційні системи» в управління АРМА та подальшим їх виконанням, а відтак шляхом подачі заяви про забезпечення позову фактично намагається їх зупинити.

Окрім цього, Заявники посилаються на перелік незаконних дій, вчинених працівниками АРМА та ТОВ «Карпатські мінеральні води» ще до підписання

Договору управління, у зв`язку з чим, на їх думку, існує ризик, що у випадку задоволення цього позову, в дохід держави буде передано майно, яке внаслідок "тривалих незаконних дій управителя" буде суттєво знеціненим, а тому застосування заходу забезпечення, що має на меті забезпечити майно від його знецінення до вирішення Вищим антикорупційним судом позову, забезпечить передачу арештованих корпоративних прав підприємств у тому вигляді та у тій фінансовій спроможності, що є зараз.

Такі доводи Заявників є необґрунтованими та не відповідають дійсності з огляду на той факт, що Договір управління 100% бездокументарних іменних акцій Заявників, як слідує із самої заяви, ще не вступив в законну силу, а отже ТОВ «Карпатські мінеральні води» наразі не мають права розпоряджатися будь-яким майном Заявників. Разом з тим, враховуючи тридцятиденний строк розгляду вказаної категорії адміністративних справ, визначений ст. 283-1 КАС України, строк набрання рішенням законної сили (у разі задоволення позовних вимог), презюмовану добросовісність учасників справи, та позицію Заявників, які прагнуть передачі державі їх активів у максимальному розмірі (як слідує із мотивів поданої заяви про забезпечення позову), то є очевидним, що дії управителя не можуть бути триваючими.

З огляду на викладене, оцінивши доводи заявника та матеріали, якими вони обґрунтовуються у колегії суддів відсутні підстави для вжиття заходів забезпечення позову у визначений Заявниками спосіб, оскільки це буде суперечити меті застосування правового інституту забезпечення позову.

Також суд не встановив, що такий захід забезпечення буде ефективним для процесу розгляду адміністративної справи.

Враховуючи вище викладене, суд дійшов висновку, що вжиття заходів забезпечення позову шляхом заборони службовим особам АРМА та працівникам ТОВ «Карпатські мінеральні води» вчиняти будь-які дії щодо корпоративних прав ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та ПрАТ «Індустріальні та дистрибуційні системи» до ухвалення остаточного рішення у справі, що гарантує ефективність судового захисту у разі задоволення позову, не є співмірним та не відповідає вимогам процесуального закону.

Також відсутні підстави вважати, що не забезпечення позову призведе до неможливості реального виконання у майбутньому рішення суду, якщо його буде прийнято на користь позивача.

Суд вважає, що вказані у заяві заходи забезпечення позову не є розумними, а також такими, що забезпечать збалансованість інтересів сторін у справі про застосування санкції, у зв`язку з чим колегія суддів дійшла висновку про відсутність підстав для вжиття заходів забезпечення адміністративного позову (провадження № 2-аз/991/13/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122091656).

Колегія суддів АП ВАКС погодилась із таким висновком суду першої інстанції та у постанові від 07.11.2024 зазначила, що *наведені представником*

у заяві про забезпечення позову обставини під час її розгляду судом першої інстанції не були підтверджені жодним належним та допустимим доказом.

Так, представник не навів жодних мотивів того, що невжиття заходів забезпечення позову в подальшому може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів саме позивача, за захистом яких він (позивач) звернувся, як це передбачено п. 1 ч. 2 ст. 150 КАС (провадження № 22-а/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123224652).

Вивчення ухвал ВАКС у справах № 991/558/24, № 991/3297/25, № 991/13377/24, № 991/13382/24 показало, що судді, задовольняючи заяву МЮУ про забезпечення позову, встановлювали також наявність таких обставин на підтвердження ризику відчуження майна до розгляду справи за позовом МЮУ: 1) наявність кримінальних проваджень щодо протиправних дій посадових осіб підприємств, контроль над якими здійснюється відповідачами, а також кримінальних проваджень у яких відповідачі набули статус підозрюваного/обвинуваченого; 2) відсутність накладеного в межах досудового розслідування кримінального провадження арешту чи заборони відчуження активів, щодо яких відповідачі опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняють дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними; 3) здійснення відповідачами прав, тотожних за змістом здійсненню права розпорядження активами, у тому числі через пов'язаних осіб; 4) наявність у відповідачів поряд з громадянством України громадянства РФ *(провадження № 2-аз/991/2/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116493690; провадження № 2-аз/991/10/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126617562; провадження № 2-аз/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123460051; провадження № 2-аз/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123441877).*

Зокрема, справі № 991/10700/23 колегія суддів, задовольняючи заяву про забезпечення позову, зазначала про таке. *У заяві про забезпечення позову Міністерство юстиції України просить заборонити арбітражному керуючому відчуження (продаж) майна, які належать на праві власності відповідачам або відносно яких вони можуть вчиняти дії, тотожні за змістом праву розпорядження ними, та які можуть бути стягнуті в дохід держави за пунктом 11 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».*

Вирішуючи питання про вжиття заходів забезпечення позову, суд зазначає, що підстави, визначені статтею 150 КАС України, є оціночними, тому містять небезпеку для застосування заходів забезпечення позову всупереч цілям цієї статті при формальному дотриманні її вимог. Необґрунтоване вжиття таких заходів може призвести до правових ускладнень, значно більших, ніж ті, яким вдалося б запобігти, тому суд повинен у кожному випадку, виходячи з конкретних доказів, встановити, чи є

хоча б одна з названих обставин, і оцінити, чи не може застосуванням заходів забезпечення позову бути завдано ще більшої шкоди, ніж та, якій можна запобігти.

З долучених до заяви додатків (відомості про аукціони, ухвала Господарського суду, постанова Господарського суду) вбачається, що пов`язані з Відповідачем особи вчиняють дії, які спрямовані на відчуження майна до вирішення адміністративного позову по суті та набуття ним законної сили. У випадку задоволення позовних вимог ці дії ускладнять виконання судового рішення (провадження № 2-аз/991/12/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121817908).

Зазначені судові рішення в апеляційному порядку не переглядались.

Вивчення судових рішень показало, що судді ВАКС та Апеляційної палати ВАКС мають однаковий підхід до питання можливості забезпечення позову у разі арешту майна у кримінальному провадженні: арешт майна у кримінальному провадженні та передача його в управління АРМА не є перешкодою і не виключає можливості застосування інституту забезпечення позову у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції».

Відповідно до частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції» накладення на активи арешту, встановлення щодо них мораторію чи будь-яких інших обтяжень (заборони розпоряджатися або користуватися ними), а також перебування таких активів у заставі не перешкоджає стягненню цих активів у дохід держави як санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 цього Закону, а також здійсненню реєстраційних дій, передбачених статтею 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». Частиною другою статті 6 «Прикінцеві положення» Закону України «Про санкції» визначено, що закони та інші нормативно-правові акти України діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

У справі № 991/5770/24 колегія суддів ВАКС, задовольняючи заяву про забезпечення позову, серед іншого, в ухвалі від 09.07.2024 заборонила Національному художньому музею України здійснювати відчуження, передачу у володіння та користування третім особам історико-культурних та матеріальних цінностей за переліком, визначеним у заяві, з огляду на те, що *невжиття заходів забезпечення позову, може призвести до безповоротної втрати майна, яке є предметом позовної заяви. Інших механізмів, ніж стягнення майна підсанкційної особи в дохід держави у випадку задоволенні позовних вимог, Закон України «Про санкції» та КАС України, не передбачає (провадження № 2-аз/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120309694).*

АП ВАКС, переглядаючи зазначене судове рішення за апеляційною скаргою АРМА, погодилась із таким висновком суду першої інстанції та зазначила про безпідставність з огляду на положення частини першої статті 5-1 Закон України «Про санкції» тверджень апеляційної скарги про порушення

прав і обов'язків АРМА, встановлених Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», із посиланням на ухвали слідчих суддів про накладення арешту на нерухоме та рухоме майно та передачу майна в управління АРМА.

У постанові від 30.09.2024 у цій справі колегія суддів АП ВАКС звернула увагу, *що санкційний механізм Закону не є тотожним і не може заміщуватись заходами забезпечення кримінального провадження, визначеними КПК України, зокрема арештом майна, і навпаки, так як санкція не є формою кримінальної відповідальності, але вона не обмежує можливостей подальшого кримінального переслідування осіб, проти яких вони введені.*

Крім того, із положень Закону слідує, що застосування санкції не скасовує обов'язку держави проводити кримінальне переслідування та притягувати винуватих до відповідальності, враховуючи при цьому факт застосування санкції.

Таким чином, оскільки попереднє накладення арешту у кримінальному провадженні не виключає можливості застосування інституту забезпечення позову в справах про застосування санкції, передбаченої п.1-1 ч.1 ст.4 Закону, колегія суддів вважає, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та забезпечив позов із додержанням норм матеріального і процесуального права, у зв`язку з чим відсутні підстави для задоволення апеляційної скарги та скасування рішення суду (провадження № 2-аз/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121996874).

Ухвалою ВАКС від 25.12.2024 у справі № 991/5770/24, серед іншого, АРМА заборонено здійснювати реалізацію (відчуження) рухомого та нерухомого майна, яке прямо та опосередковано належить ОСОБА_1 та ОСОБА_2 та щодо якого вони можуть вчиняти дії, тотожні праву розпорядження, та вимога про стягнення якого в дохід держави міститься у позові про застосування санкції. Колегія суддів, обґрунтовуючи таке судове рішення, серед іншого зазначила, що *Міністерством юстиції України у заяві про забезпечення позову доведено, що з липня 2024 року має місце реалізація майна одного з відповідачів. Хоча реалізація і відноситься до повноважень АРМА, проте, на переконання колегії суддів, таке відчуження може призвести до неможливості виконання судового рішення при задоволенні позовних вимог Позивача (провадження № 2-аз/991/21/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124048000).*

За результатами розгляду апеляційної скарги АРМА у цьому провадженні колегія суддів АП ВАКС погодилась із ухваленим судом першої інстанції рішенням.

Зокрема, у постанові від 23.01.2025 колегія суддів апеляційного суду, посилаючись на положення пункту 4 частини першої статті 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо визначення терміну «управління активами» дійшла висновку, що *зазначене*

визначення не містить повноважень АРМА щодо розпорядження активами, які стягуються в порядку застосування санкцій. При цьому АРМА діє щодо управління активами як один із органів державної влади, не переслідуючи приватних інтересів. Відтак, передача активів від одного органу державної влади до іншого не впливає на права та інтереси окремо взятого державного органу, а лише на реалізацію закріплених владних повноважень (провадження № 22-а/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124726797).

У справах № 991/7832/24, № 991/13759/24, № 991/14304/24, № 991/702/25, № 991/3297/25, № 991/10013/25, оцінюючи наявність або відсутність ризику того, що невжиття заходів забезпечення може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, суд доходив висновку, що попереднє накладення арешту у кримінальному провадженні не виключає можливості застосування інституту забезпечення позову в справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 ЗУ «Про санкції». Накладений у межах кримінального провадження арешт на майно, з огляду на наявну законодавчу можливість для його скасування, суд не вважав достатнім запобіжником, який би унеможливлював реалізацію активів відповідачами *(провадження № 2-аз/991/19/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123573556; провадження № 2-аз/991/20/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123769820; провадження № 2-аз/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124411032; провадження № 2- аз/991/5/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124795135; провадження № 2-аз/991/10/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126617562; провадження № 2-аз/991/12/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130696704).*

У справі № 991/1798/25 суд дійшов висновку про недоведеність вимог заяви Міністерства юстиції України про забезпечення позову в частині заборони АРМА здійснювати реалізацію (відчуження) арештованих залізничних вагонів, переданих на зберігання АТ «Укрзалізниця», виходячи з такого. *Ухвалою Шевченківського районного суду м. Києва від 11.04.2022 у справі № 761/6594/22 передано в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів речові докази у кримінальному провадженні № 72022000410000003, а саме арештовані вагони. До завершення заходів організації управління майном АРМА, вказані арештовані вагони передані на відповідальне зберігання АТ «Укрзалізниця» та в управління з правом комерційного використання та правом користування, володіння та розпорядження АТ «Укрзалізниця» грошовими коштами (доходами), отриманими від комерційного використання (управління) такими вагонами, на будь-які потреби, що виникають під час здійснення господарської діяльності АТ «Укрзалізниця». Зобов'язано АТ «Укрзалізниця» в автоматизованому банку парку вантажних вагонів визначити приналежність зазначених вагонів до АТ «Укрзалізниця» на час дії арешту. Зі*

змісту вказаної ухвали вбачається, що у АРМА не має права на відчуження вказаних вагонів. Заявником не доведено яким чином виконання вказаної ухвали АРМА щодо передачі на зберігання порожніх вагонів завдає шкоди правам, свободам та інтересам Міністерства юстиції України, чи ускладнить виконання рішення суду у разі його задоволення (провадження № 2-аз/991/7/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125545171).

Постановою АП ВАКС від 25.03.2025 ухвалу ВАКС від 03.03.2025 у цій справі залишено без змін. Мотивуючи ухвалене судове рішення, суд апеляційної інстанції зазначив, що *питання про заборону вчинення дій щодо незаблокованих активів необхідно вирішувати не в судовому порядку, а в порядку, визначеному Законом України «Про санкції». При цьому позивачем не надано суду доказів звернення з вимогою до АРМА про вчинення дії, спрямованої на тимчасове позбавлення відповідних осіб права користуватися та розпоряджатися цими активами. Матеріали справи лише містять запити з приводу наявності такого майна без заборони вчиняти щодо нього будь-які дії. Тому, розглянувши заяву про забезпечення позову по суті, суд першої інстанції дійшов правильного висновку у частині відмови у забезпеченні позову за даних обставин (провадження № 22-а/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126182526).*

3.2.3. Щодо співвідношення права (інтересу), про захист якого просить Міністерство юстиції України у заявах про забезпечення позову, із наслідками вжиття заходів забезпечення для заінтересованих осіб

Вивчення практики ВАКС щодо розгляду заяв МЮУ про забезпечення позову показало, що у справах № 991/3183/22, № 991/5732/22, № 991/5799/22, № 991/6317/22, № 991/6376/22, № 991/6655/22, № 991/317/23, № 991/480/23, № 991/752/23, № 991/1396/23, № 991/5746/23, № 991/6040/23, № 991/8725/23, № 991/10700/23, № 991/558/24, № 991/5014/24, № 991/5770/24, № 991/13377/24, № 991/13382/24, № 991/7832/24, № 991/13759/24, № 991/5770/24, № 991/14304/24, № 991/701/25, № 991/699/25, № 991/682/25, № 991/702/25, № 991/3297/25, № 991/10013/25, ухвалюючи рішення про задоволення вимог заяв про забезпечення, суд враховував співвідношення права (інтересу), про захист якого просить позивач або особа, яка може набути статусу позивача (забезпечення можливості стягнення активів у дохід держави), із наслідками вжиття заходів забезпечення позову. У зазначених справах суд дійшов висновку про відсутність в матеріалах справ відомостей про те, що забезпечення позову порушить права та охоронювані законом інтереси осіб, які не є учасниками цього судового процесу (*провадження № 2-а/991/1/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 105908380; провадження № 2- а/991/3/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107500378; провадження № 2-а/991/4/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107509344; провадження № 2-а/991/6/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918174; провадження*

№ 2-а/991/7/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107918179; провадження № 2-а/991/9/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108044915; провадження № 2- а/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108475464; провадження № 2-а/991/4/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108576119; провадження № 2-а/991/5/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 108807312; провадження № 2-а/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109042541; провадження № 2-аз/991/5/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 111941749; провадження № 2-аз/991/6/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 112230719; провадження № 2-аз/991/7/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114041572; провадження № 2-аз/991/12/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 121817908; провадження № 2-аз/991/2/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 116493690; провадження № 2-аз/991/8/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 119702472; провадження № 2-аз/991/11/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 120309694; провадження № 2-аз/991/17/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123460051; провадження № 2-аз/991/18/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123441877; провадження № 2-аз/991/19/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123573556; провадження № 2-аз/991/20/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 123769820; провадження № 2-аз/991/21/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124048000; провадження № 2-аз/991/22/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124411032; провадження № 2-аз/991/4/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124803115; провадження № 2-аз/991/3/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124769844; провадження № 2-аз/991/2/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124870416; провадження № 2-аз/991/5/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124795135; провадження № 2-аз/991/10/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126617562; провадження № 2-аз/991/12/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 130696704).

У справі № 991/3250/23, частково задовольняючи заяву про забезпечення позову, суд зауважив, *що зміст заходів забезпечення, окреслений заявником, у певній частині стосується майна, титульним власником якого є треті особи, а не відповідач, і у цій частині заявником взагалі не обґрунтована доцільність застосування заходу забезпечення, предметом якого є майно третіх осіб.*

Разом з тим, забезпечення позову в частині заборони вчинення реєстраційних дій щодо майна, належного не відповідачу, а третім особам – стосується питань про те, чи може відповідач вчиняти щодо майна, належного таким третім особам, дії, тотожні праву розпорядження. Ці питання належить вирішити в ході судового розгляду, а отже їх вирішення виходить за межі питань, які з'ясовуються під час розгляду клопотання про

забезпечення позову (провадження № 2-аз/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110398855).

Аналогічного висновку колегія суддів ВАКС дійшла у справі № 991/4151/23 *(провадження № 2-аз/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110840420).*

У справі № 991/1705/26 суд вважав, що задоволення заяви про забезпечення позову у частині заборони Головному сервісному центру Міністерства внутрішніх справ України здійснювати перереєстрацію прав (реєстрацію прав власності, скасування реєстрації права власності та інших речових прав, у тому числі реєстрацію правочинів щодо відчуження, передачі у володіння та користування третім особам та інше) щодо причепа становило б невиправдане втручання у права та інтереси його власника, особу якого на час розгляду заяви про забезпечення не встановлено.

Матеріали, додані до заяви про забезпечення позову та надані представниками позивача додатково, не містять інформації про власника причепа STEMA станом на дату звернення з адміністративним позовом. Представники позивача повідомили у судовому засіданні, що не володіють додатковою інформацією щодо належності причепа дружині відповідача – ОСОБА_5 станом на дату звернення з адміністративним позовом (заявою про його забезпечення).

З метою виконання завдань адміністративного судочинства (ч. 1 ст. 2 КАС України) суд здійснив запит до Єдиного державного реєстру транспортних засобів за параметрами власника (дата народження та РНОКПП ОСОБА_5), однак не отримав жодної інформації за результатом його виконання.

Суд повинен враховувати співвідношення прав (інтересу), про захист яких просить заявник, із наслідками вжиття заходів забезпечення позову для заінтересованих осіб (ч. 2 ст. 151 КАС України).

Суд зауважує, що позивач володіє широким спектром повноважень та гарантій, які забезпечуються чинним адміністративним процесуальним законом, серед іншого – правом звернутись до суду із заявою про забезпечення доказів з метою отримання інформації щодо актуального власника причепа STEMA. Разом з тим, представники позивача своїм правом не скористались, а спроби колегії суду віднайти цю інформацію з доступних джерел не дали результату (провадження № 2-аз/991/1/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134822405).

Аналогічного висновку щодо ризику невиправданого втручання у права та інтереси інших колегія суддів ВАКС дійшла у справі №991/7476/25 *(провадження № 2-аз/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 129037889).* Рішення суду першої інстанції у цих справах в апеляційному порядку не переглядались.

У справі № 991/5982/22 колегія суддів, частково задовольняючи заяву про забезпечення позову МЮУ до ОСОБА_1 про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про

санкції», та стягнення в дохід держави активів, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору на стороні відповідача – ТОВ «СТАВ-2003», зауважила, *що у заяві про забезпечення позову позивачем, серед іншого, ставиться питання про накладення заборони органам державної реєстрації прав на нерухоме майно, державним реєстраторам прав на нерухоме майно, державним реєстраторам органів місцевого самоврядування, особам, які виконують функції державного реєстратора прав на нерухоме майно, вчиняти будь-які реєстраційні дії (реєстрацію прав власності, скасування реєстрації права власності та інших речових прав, у тому числі реєстрацію правочинів щодо відчуження, передачі у володіння та користування третім особам та інше), в тому числі і щодо земельної ділянки загальною площею 2638 кв. м. Проте, вказана земельна ділянка належить ТОВ «СТАВ-2003» на праві оренди та не перебуває у власності вищевказаного товариства.*

За врахуванням того, що в адміністративному позові ставиться питання про стягнення в дохід держави активів, які належать ОСОБА_1, а саме квартири та частки 25,00% (64 820,00 гривень) від статутного капіталу ТОВ «СТАВ-2003», суд приходить до висновку, що твердження позивача в частині необхідності встановлення заборони вчиняти дії щодо земельної ділянки, є необґрунтованими, оскільки така не перебуває у власності ТОВ «СТАВ-2003», а тому застосування заходів забезпечення може мати наслідком обмеження прав інших осіб (провадження № 2-а/991/5/22, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 107679792).

У справі № 991/11063/24 колегія суддів ВАКС постановила ухвалу від 28.10.2024 про відмову у задоволенні заяви представника МЮУ про застосування такого заходу забезпечення позову як заборона органам державної виконавчої служби/приватним виконавцям здійснювати стягнення у виконавчих провадженнях (за винятком стягнення періодичних платежів у справах про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, втрати годувальника, сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів до державного та/або місцевих бюджетів), де боржниками є ПрАТ «Страхова компанія «Альфа Страхування», ТОВ «Альфа-Лізинг Україна», ТОВ «Паритет Фінанс», ТОВ «Сенс Діджитал», ТОВ «Універсальна лізингова компанія «АЛЬФА», ПрАТ «Миргородський завод мінеральних вод», ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар», ПрАТ «Індустріальні та дистрибуційні системи», ТОВ «ІДС Аква Сервіс», ТОВ «Потужність», ПП «ІВА», ДП «Нова.Ком».

У своєму рішенні суд зазначив, *що обраний позивачем спосіб забезпечення позову призведе до необґрунтованого обмеження невизначеного кола виконавців у вчиненні ними дій, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», та у невизначений вказаним законом спосіб, що суперечить загальним засадам кодексу адміністративного судочинства України, зокрема принципу правової визначеності як частини принципу верховенство права. При цьому колегія суддів враховує наявність у КАС*

України адекватного встановленим обставинам способу забезпечення позову та наявність у позивача ресурсів для відповідного моніторингу наявності виконавчих проваджень, у ході яких можуть бути зменшені активи, заявлені до стягнення у адміністративному позові.

Визначений п. 5 ч. 1 ст. 151 КАС України вид забезпечення позову - зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку, означає, що безпосередньо суд може зупинити стягнення на підставі конкретно визначеного виконавчого документа. Однак, через відсутність у заяві про забезпечення позову та документах, долучених до цієї заяви, достатнього обсягу даних про відкриття конкретного виконавчого провадження на підставі конкретно визначеного виконавчого документа, про який йдеться у листі АТ «Сенс Банк» № 44674-0935/2024 від 27.09.2024, суд позбавлений можливості з власної ініціативи застосувати передбачений п. 5 ч. 1 ст. 151 КАС України захід забезпечення позову.

Долучений до матеріалів заяви про забезпечення позову, витяг із Автоматизованої системи виконавчого провадження також не дає змоги встановити яке саме виконавче провадження відкрите на виконання вказаного у листі АТ «Сенс Банк» № 44674-0935/2024 від 27.09.2024 рішення суду.

Обраний позивачем вид забезпечення позову хоч і передбачений нормами ст. 151 КАС України, в той же час він фактично зводиться до втручання у діяльність органів державної виконавчої служби/приватних виконавців та містить ознаки забороненого способу забезпечення позову шляхом зупинення дії рішення суб`єкта владних повноважень, яке не є предметом оскарження в адміністративній справі (п.5 ч.3 ст. 151 КАС України).

З огляду на викладене, оцінивши доводи заявника та матеріали, якими вони обґрунтовуються, у колегії суддів відсутні підстави для вжиття заходів забезпечення позову у визначений заявником спосіб, оскільки це буде суперечити розумності та обґрунтованості запропонованого заявником способу забезпечення позову, а також загальним засадам КАС України.

Враховуючи вище викладене, суд дійшов висновку, що вжиття заходів забезпечення позову шляхом заборони органам державної виконавчої служби/приватним виконавцям здійснювати стягнення у виконавчих провадженнях, не є співмірним та не відповідає вимогам процесуального закону.

Суд вважає, що вказаний у заяві захід забезпечення позову не є розумним чи таким, що забезпечить збалансованість інтересів сторін у справі про застосування санкції, у зв`язку з чим колегія суддів дійшла висновку про відсутність підстав для вжиття таких заходів забезпечення адміністративного позову (провадження № 2- аз/991/15/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 122608768).

3.3. Щодо окремих підстав відмови суду у задоволенні заяви про забезпечення позову

Положення статті 151 КАС України містять перелік випадків, коли вжиття заходів забезпечення позову не допускається.

Зокрема, відповідно до частини шостої статті 151 КАС України не допускається вжиття заходів забезпечення позову, які полягають в (або мають наслідком) припиненні, відкладенні, зупиненні чи іншому втручанні у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави (державного органу), територіальної громади (органу місцевого самоврядування) або за участю призначеного державним органом суб`єкта у складі комісії, що проводить конкурс, аукціон, торги, тендер чи іншу публічну конкурсну процедуру.

У двох справах – № 991/1798/25 та № 991/2148/25 колегія суддів ВАКС відмовила у задоволенні заяв про забезпечення позову з підстав, визначених частиною шостою статті 151 КАС України.

Так, у справі № 991/1798/25 суд дійшов висновку про відмову у задоволенні заяви МЮУ про забезпечення позову в частині заборони Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, здійснювати реалізацію (відчуження) майна, яке належить ВАТ «Білоруськалій», переданого в управління АРМА ухвалами Шевченківського районного суду міста Києва у кримінальному провадженні № 72022000410000003. Це майно МЮУ мало намір заявити до стягнення в дохід держави відповідно до Закону України «Про санкції» у позові до ВАТ «Білоруськалій».

У мотивувальній частині ухвали від 03.03.2025 суд зазначив, *що ухвалами Шевченківського районного суду м. Києва від 24.06.2022 від 14.07.2022 до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів передано для реалізації речові докази у кримінальному провадженні № 72022000410000003, а саме арештовані матеріальні цінності (хлорид калій), які навантажені та перебувають у залізничних вагонах. З огляду на те, що тривають публічні процедури з реалізації активу – хлориду калію, суд вважає, що вжиття заходів забезпечення позову шляхом заборони Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, вчиняти дії, які полягають в (або мають наслідком) припиненні, відкладенні, зупиненні чи іншому втручанні у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави (державного органу), територіальної громади (органу місцевого самоврядування) або за участю призначеного державним органом суб'єкта у складі комісії, що проводить конкурс, аукціон, торги, тендер чи іншу публічну конкурсну процедуру щодо калію хлориду є такими, що прямо суперечать вимогам КАС України.*

Крім того, хлорид калію рожевий є добривом, яке потребує належних умов для зберігання. Припинення його реалізації може призвести до закінчення строків зберігання чи погіршення його стану.

З огляду на відсутність таких даних суд позбавлений можливості оцінити чи не завдасть вказаний захід забезпечення ще більшої шкоди, ніж у разі задоволення інтересів Міністерства юстиції України, якому з 28.01.2023 достеменно було відомо про застосування санкції, зокрема, у виді блокування активів до юридичної особи ВАТ «Білоруськалій», а з адміністративним позовом станом на 03.03.2025 не звернулося (провадження № 2-аз/991/7/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125545171).

Аналогічного висновку колегія суддів ВАКС дійшла у справі № 991/2148/25 *(провадження № 2-аз/991/9/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 125867354).*

Постановою АП ВАКС від 25.03.2025 ухвалу ВАКС від 03.03.2025 у справі № 991/1798/25 залишено без змін *(провадження № 22-а/991/11/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126182526)*. Мотиви ухваленого рішення детально описані розділі 3.2.2 цього узагальнення.

3.4. Щодо конкуренції між заходом забезпечення позову про застосування санкції та спеціальним порядком блокування активів (частина восьма статті 5 Закону України «Про санкції»)

Згідно з абзацом 2 частини першої статті 5-1 Закону України «Про санкції» санкція у виді стягнення у дохід держави активів може бути застосована за умови, що на відповідну фізичну чи юридичну особу в порядку, визначеному цим Законом, вже накладено санкцію у виді блокування активів.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» блокування активів полягає в тимчасовому позбавленні права користуватися та розпоряджатися активами, як тими, що належать фізичній або юридичній особі, так і активами, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Порядок реалізації санкції у вигляді блокування активів передбачено частиною восьмою статті 5 Закону України «Про санкції». Згідно з цією нормою у разі виявлення незаблокованих активів центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, звертається до відповідних органів та/або посадових осіб з вимогою вчинити дії, спрямовані на тимчасове позбавлення відповідних осіб права користуватися та розпоряджатися цими активами. Така вимога центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, є обов’язковою та підлягає негайному виконанню.

Вивчення судових рішень ВАКС та АП ВАКС показало наявність позиції суддів про те, що визначені у статті 283-1 КАС України особливості провадження у справах про застосування санкцій, зокрема, скорочений строк розгляду таких справ, а також спеціальний порядок блокування активів підсанкційних осіб, встановлений частиною восьмою статті 5 Закону України «Про санкції», виключає можливість і необхідність застосування судом заходів забезпечення позову.

Так, в ухвалі від 09.03.2023 про відмову у задоволенні заяви про забезпечення позову у справі № 991/2086/23 колегія суддів ВАКС, посилаючись на положення пункту 1 частини першої статті 4, частини восьмої статті 5, частини першої статі 5-1 Закону України «Про санкції», зазначила про те, що *застосована до особи санкція у вигляді блокування активів сама по собі підлягає обов'язковому негайному виконанню органами виконавчої влади шляхом вчинення дій, спрямованих на позбавлення відповідних осіб права користуватися та розпоряджатися цими активами. Ця санкція, таким чином, включає заборону розпорядження заблокованими активами. Органи та посадові особи, що здійснюють державну реєстрацію прав на нерухоме майно, не вправі здійснювати реєстрацію прав та правочинів (зокрема щодо відчуження) заблокованих активів, саме внаслідок застосування санкції у вигляді блокування активів (провадження № 2-а/991/9/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109454317).*

Варто зауважити, що таке рішення підтримане не усіма членами колегії суддів, що розглядали зазначену справу, одним із суддів колегії викладено окрему думку. На думку цього судді, *відмовляючи у задоволенні заяви про забезпечення позову з відповідної підстави, суд:*

-відмовив позивачу в праві на судовий захист у Вищому антикорупційному суді як «суді встановленому законом» для розгляду в порядку адміністративного судочинства питання щодо забезпечення позову у справі про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України "Про санкції";

-ототожнив наслідки рішення органу виконавчої влади із наслідками прийняття судового рішення щодо забезпечення позову в порядку адміністративного судочинства;

-делегував функцію суду щодо вирішення питання забезпечення позову іншим органам та посадовим особам (*реєстраційний номер окремої думки в ЄДРСР – 109463494).*

З підстав, сформульованих судом в ухвалі від 09.03.2023 у справі № 991/2086/23, відмовлено у задоволенні заяв про забезпечення позову ще у шести справах: № 991/3250/23 *(провадження № 2-аз/991/2/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110398855)*, № 991/4151/23 *(провадження № 2-аз/991/3/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110840420)*, № 991/9692/23 *(провадження № 2-аз/991/8/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114855172)*, № 991/9692/23 *(провадження № 2-аз/991/10/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР –*

115096609), № 991/2741/24 *(провадження № 2-аз/991/4/24, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 118123428)*, № 991/1932/25 *(провадження № 2-аз/991/8/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126474122)*.

У справі № 991/3250/23, з урахуванням повноважень позивача, які *за своєю природою є аналогічними виду заходу забезпечення, на застосуванні якого він наполягає, зокрема, зобов`язувати компетентні органи та посадових осіб вчиняти дії, спрямовані на тимчасове позбавлення відповідних осіб права користуватися та розпоряджатися цими активами,* та з огляду на невиконання позивачем обов'язку належного обґрунтування заяви про забезпечення позову – як зазначив суд, *заява не містить жодного обґрунтування необхідності обмеження права розпорядження майном саме шляхом забезпечення позову та не містить жодних відомостей щодо наявності перешкод для застосування такого обмеження шляхом реалізації позивачем своїх повноважень,* заяву про забезпечення позову судом залишено без розгляду *(провадження № 2-аз/991/1/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110373889)*.

Із наведеною правовою позицією суду першої інстанції щодо вирішення заяв погодилась АП ВАКС. Ухвалюючи постанову у справі № 991/2086/23, колегія суддів АП ВАКС зазначила, що *вимога заяви про забезпечення позову «заборона вчиняти будь-які реєстраційні дії щодо об'єктів» фактично є дією, яка зазначена в п.1-1 ч.1 ст.4 Закону України «Про санкції». Відмінність у лексико-стилістичному формулюванні позивачем позовної вимоги та способу забезпечення позову не змінює їх зміст, який є ідентичним/тотожнім/однаковим. У діюче законодавство на підставі Закону України «Про санкції» внесено зміни, в тому числі, в підзаконні нормативно-правові акти, відповідно до яких на банківські установи, нотаріусів, реєстраторів та інших осіб покладено обов'язок перед вчиненням будь якої дії щодо майна чи переказу коштів перевіряти чи до особи не застосовано санкції. У разі застосування рішенням РНБО санкцій щодо такої особи, будь-які операції не здійснюються і про намір вчинити ту чи іншу дію повідомляються органи Міністерства юстиції України (провадження № 22-а/991/5/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 109625703)*.

Водночас один із членів колегії суддів АП ВАКС виклав окрему думку у цій справі. На переконання судді, *Міністерство юстиції України до прийняття судом рішення по суті щодо застосування санкцій має дискреційне право самостійно вирішувати в якому порядку діяти – в судовому, передбаченому в главі 10 КАСУ, чи адміністративному, визначеному ч. 8 ст. 5 Законом України «Про санкції». При цьому діюче законодавство не забороняє Міністерству юстиції України скористатися одразу двома порядками (судовим та адміністративним), адже більшість колегії в ухвалі не навела ознак, виходячи з яких зроблено висновок, що вимога заяви про забезпечення позову «заборона вчиняти будь-які реєстраційні дії щодо об`єктів» фактично*

є дією, яка зазначена в п. п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції» (реєстраційний номер окремої думки в ЄДРСР – 109625706).

У постановах від 02.05.2023 у справі № 991/3250/23 та від 08.04.2025 у справі № 991/1932/25 АП ВАКС зазначила, що *особливість провадження у справах про застосування санкцій, скорочені строки розгляду відповідного позову, визначення Законом України «Про санкції» спеціального порядку блокування активів підсанкційних осіб виключають можливість і необхідність застосування судом заходів забезпечення позову. Сам по собі розгляд судом заяви про забезпечення позову, апеляційне оскарження судового рішення з цього питання, розгляд апеляційної скарги можуть призвести до наслідків, протилежних меті забезпечення позову, завдати шкоди розгляду позову по суті (провадження № 22- а/991/8/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 110580726; провадження № 22-а/991/14/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 126495761).*

В ухвалі від 14.11.2023 у справі № 991/9692/23 АП ВАКС виснувала, що *питання про заборону вчинення дій щодо незаблокованих активів необхідно вирішувати не в судовому порядку, а в порядку, визначеному Законом України «Про санкції». За даних обставин суд першої інстанції мав би постановити ухвалу про відмову у відкритті провадження за заявою. Разом з тим, розглянувши її по суті, дійшов правильного висновку щодо застосування у даному випадку не статей 150-151 КАС України, а Закону України «Про санкції» (провадження № 22-а/991/14/23, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 114874051).*

У справі № 991/1705/26 ухвалою від 04.03.2026 ВАКС частково задовольнив заяву про забезпечення позову з урахуванням *труднощів у реалізації визначених частиною восьмою статті 5 Закону України «Про санкції» повноважень Міністерства юстиції України із застосування санкції у виді блокування активів у тих випадках, коли особа, щодо якої застосовано санкцію, володіє такими активами опосередковано через третіх осіб.* Дослідивши відповідне нормативне регулювання, зокрема, положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» та Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженого Постановою КМУ від 25.12.2015 № 1127, суд встановив, що: 1) *чинне законодавство не унормовує технічний алгоритм дій державного реєстратора у випадку звернення до нього щодо об`єкта нерухомого майна, яким особа, щодо якої застосована санкція у виді блокування активів, володіє опосередковано через третіх осіб*; 2) *зазначений закон та підзаконні нормативно-правові акти також не визначають алгоритм дій державного реєстратора у випадку звернення до нього із заявою про здійснення реєстраційних дій щодо корпоративних прав, належних особі, щодо якої застосована санкція у виді блокування активів, опосередковано – через третю особу.*

Як зазначив суд, *(1) обставини, встановлені під час розгляду цієї заяви про забезпечення адміністративного позову, (2) особливості предмета*

позовних вимог, а саме належність цього предмета третім особам, через яких, за твердженням позивача, відповідач опосередковано володіє своїми активами, (3) вади законодавчої техніки та певні лакуни у правовому регулюванні дозволяють дійти висновку про наявність ризиків відчуження активів у вигляді нерухомого майна та корпоративних прав до ухвалення рішення.

На підтвердження цієї обставини та наявності таких ризиків свідчить відчуження (зміна власника) 5 земельних ділянок, належних сину відповідача – ОСОБА_6 у 2022 році, в той час як щодо відповідача вже була застосована санкція у виді блокування активів на підставі Указу Президента України № 266/2021 від 24.06.2021 (провадження № 2-аз/991/1/26, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 134822405).

У справі № 991/702/25 колегія суддів ВАКС дійшла висновку про існування реальної загрози відчуження активів та наявності підстав для задоволення заяви про забезпечення позову з урахуванням такого.

Суд погоджується з тим, що Міністерство юстиції України, реалізуючи свої повноваження, виявляє та розшуковує активи фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях РНБО, та у разі виявлення незаблокованих активів – зобов'язує компетентні органи та посадових осіб вчиняти дії, спрямовані на тимчасове позбавлення відповідних осіб права користуватися та розпоряджатися відповідними активами. Дійсно, Міністерство юстиції України має не лише право, а й обов'язок блокувати виявлені активи, щодо яких наявні підстави вважати, що підсанкційна особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Однак суд акцентує увагу на тотальну діджиталізацію документообігу в Україні, яка регулярно піддається кібератакам російської федерації, у тому числі й інфраструктура українських державних реєстрів, у результаті яких актуалізація внесених даних займає тривалий час. Зокрема, загальновідомим є той факт, що 19.12.2024 Україна зазнала наймасштабнішої кібератаки на державні реєстри Міністерства юстиції України, відновлення масивів даних яких триває й дотепер. Вказані обставини свідчать про існування реальної загрози використання підсанкційними особами таких сприятливих для них обставин для відчуження активів.

У свою чергу, суд у межах конкретної судової справи та у межах тих обставин, які є предметом судового розгляду, має право вжити заходів забезпечення позову, якщо дійде переконання, що невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся до суду.

З врахуванням вказаних обставин, безвідносно до об`єктивних чи суб`єктивних факторів, які можуть вплинути на виконання представниками Міністерства юстиції України норм законів та підзаконно-нормативних актів в частині блокування виявлених активів, існування арештів частини

майна, колегія суддів дійшла переконання про існування реальної загрози відчуження активів, про які йде мова в позовній заяві.

З огляду на викладене, суд переконаний, що невжиття заходів забезпечення позову може істотно ускладнити або взагалі унеможливити виконання рішення суду (провадження № 2-аз/991/5/25, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 124795135).

ВИСНОВКИ

Проведене узагальнення практики ВАКС та Апеляційної палати ВАКС у справах про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів за рішеннями, ухваленими у 2022–2026 роках, дає підстави для таких висновків.

Санкція, передбачена пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», є винятковим для національної правової системи обмежувальним заходом: на відміну від блокування активів, вона має наслідком остаточне припинення майнового зв'язку особи з активами та їх перехід у державну власність.

За період із червня 2022 року по липень 2026 року рішеннями ВАКС задоволено у повному обсязі 58 позовів Міністерства юстиції України, частково – 20, у задоволенні 1 позову відмовлено. В апеляційному порядку оскаржено 37 рішень: у 17 справах їх залишено без змін, у 2 – скасовано, у 9 – скасовано частково. Надходження до Фонду ліквідації наслідків збройної агресії від реалізації стягнутих активів становлять 5,594 млрд грн.

Практика ВАКС та Апеляційної палати ВАКС послідовно виходить із того, що стягнення активів у дохід держави не є видом (формою) юридичної відповідальності та не потребує встановлення ознак складу правопорушення. Це реакція держави на дії, які становлять загрозу фундаментальним принципам її існування.

Із цього випливає, що презумпція невинуватості (пункт 2 статті 6 Конвенції) не застосовується, оскільки суд не вирішує питання про вину у кримінально-правовому сенсі, а застосування санкції не скасовує обов'язку держави проводити кримінальне розслідування і не є первинним щодо нього.

Провадження є прискореним. Розбіжності щодо строку звернення до суду усунуто Законом України № 3223-IX, який закріпив можливість звернення протягом усього строку дії воєнного стану. Щодо строків розгляду сформовано послідовний підхід: за наявності об'єктивних причин допускається вмотивований відступ від спеціального строку, якщо перевищення є пропорційним і не свідчить про затягування провадження.

Ключовою особливістю є спеціальний стандарт доказування (частина шоста статті 283-1 КАС України): рішення ухвалюється на користь сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою. Практика застерігає, що цей стандарт не має декларативного характеру: навіть за відсутності доказів відповідача позивач має надати хоча б мінімально переконливі докази. Матеріали кримінальних проваджень і результати НС(Р)Д використовуються як докази незалежно від наявності вироку за умови законного отримання, однак повідомлення про підозру, обвинувальні акти та протоколи допитів доказами вчинення діяння не визнаються.

Суд перевіряє наявність попереднього блокування активів як обов'язкової передумови, належність відповідача до підсанкційних суб'єктів, наявність підстав за статтею 5-1 Закону, а також належність активів і пропорційність втручання.

Практика чітко окреслила межі перевірки. Відповідно до статті 283-1 КАС України Вищий антикорупційний суд не вирішує питання щодо законності чи протиправності застосованих РНБО санкцій, а тому правомірність рішення про блокування активів не є предметом дослідження у цій категорії справ. Не перешкоджають розгляду позову ані невирішений спір щодо оскарження указу Президента України – з огляду на наявність процесуальних механізмів відновлення становища відповідача у разі скасування такого рішення, – ані арешт майна у кримінальному провадженні та передача його в управління АРМА.

Щодо дії норм у часі санкція може застосовуватися до діянь, вчинених до 24.05.2022: імперативна заборона агресії існувала задовго до цієї дати, а Закон № 2257-IX не запровадив нового діяння, лише деталізував перелік дій, що підтримують акт агресії.

Визначальним для застосування санкції до юридичної особи є не місце реєстрації чи корпоративна належність, а характер діяльності та її вплив на забезпечення збройної агресії: виробництво, постачання й ремонт озброєння, матеріально-технічне забезпечення держави-агресора, фінансування через сплату податків до її бюджету, інформаційне сприяння.

Щодо фізичних осіб визначальним є встановлення конкретної поведінки відповідача. Наявність політичних, економічних чи інформаційних зв'язків із державою-агресором сама по собі не є достатньою підставою для застосування санкції.

Водночас у практиці зберігається розбіжність щодо осіб, які поряд із громадянством України мають громадянство держави-агресора. За одним підходом встановлення статусу нерезидента визнається достатнім, і дії особи на предмет терористичної діяльності не досліджуються; за іншим – особа у правових відносинах з Україною визнається лише громадянином України, а тому застосування санкції можливе лише за умови встановлення ознак терористичної діяльності. Це питання потребує уніфікації.

Закон розрізняє дві категорії активів: ті, що належать особі, і ті, щодо яких вона може вчиняти дії, тотожні розпорядженню. Належність встановлюється за юридичними підставами – даними реєстрів і правовстановлюючими документами. Щодо другої категорії предметом доказування є фактична можливість особи визначати долю активу, причому суд встановлює не факт реалізації права розпорядження, а саму можливість його здійснення.

Істотним результатом узагальнення є формування підходів до протидії обходу санкційного законодавства:

(1) суд може з власної ініціативи кваліфікувати правочин як нікчемний (якщо його недійсність установлена законом) і встановити наслідки дій осіб без урахування такого правочину, не виходячи за межі предмета позову; визнання нікчемного договору недійсним судом не вимагається, а визначальним критерієм є суб'єктний склад правочину та статус емітента;

(2) ознаки фіктивності (фраудаторності) правочину – неринкова ціна, прихований мотив уникнути санкцій, непереконливість пояснень сторін, обґрунтовані сумніви щодо дійсної дати договору – оцінюються як обставини, що підтверджують збереження фактичного контролю відповідача над активом, без визнання правочину недійсним;

(3) активи, якими підсанкційна особа володіла на момент їх блокування державою, не можуть бути зменшені діями третіх осіб у спосіб, що позбавляє державу можливості звернути на них стягнення.

Практика підтвердила юрисдикцію суду щодо активів, оформлених на іноземні компанії, якщо самі активи перебувають в Україні. Довід про те, що санкції не поширюються на іноземну юридичну особу, відхилено з посиланням на суверенітет держави над її територією, застереження про публічний порядок і виключну підсудність щодо нерухомого майна та записів у державних реєстрах України.

Презумпція правомірності набуття права власності (стаття 328 ЦК України) діє на користь третьої особи доти, доки позивач не доведе номінальний характер володіння та фактичний контроль підсанкційної особи над активом. Формальна реєстрація активу за третьою особою не є безумовним підтвердженням її реального права власності; водночас сам факт родинних відносин не презюмує впливу підсанкційної особи на майно члена її сім'ї.

Питання пропорційності та співмірності є не факультативними, а самостійними елементами судового розгляду. Пропорційність визначає допустимість самого втручання у право власності, тоді як співмірність – допустимі межі такого втручання. Практичним інструментом забезпечення балансу стало визначення судом способу виконання рішення в порядку частини першої статті 372 КАС України, що дозволяє врахувати права осіб, не пов'язаних із діями підсанкційного суб'єкта.

Водночас потребує уніфікації підхід до стягнення активів, які є спільною сумісною власністю подружжя, зокрема корпоративних прав другого з подружжя, а також до визначення обсягу стягнення такого майна – у частці підсанкційної особи чи в повному обсязі.

Сформовано критерії оцінки обґрунтованості заяв про забезпечення позову: наявність публічно-правового спору і відповідність заходу предмету спору, ризик унеможливлення виконання рішення, співвідношення інтересу заявника з наслідками для заінтересованих осіб. Питання апеляційного

оскарження таких ухвал уніфіковано Верховним Судом: стаття 283-1 КАС України не містить заборони на таке оскарження.

Разом з тим у практиці співіснує конкуруючий підхід, за яким особливості провадження у справах про застосування санкцій і спеціальний порядок блокування активів, встановлений частиною восьмою статті 5 Закону України «Про санкції», виключають можливість і необхідність застосування судом заходів забезпечення позову. Обидва підходи застосовуються, зокрема на рівні Апеляційної палати ВАКС, що зумовлює потребу у виробленні єдиної позиції.

Аналіз засвідчує становлення послідовного та передбачуваного правозастосування. Суд сформував функціональний підхід, за якого визначальними є не формальні ознаки – місце реєстрації, титул власності чи корпоративна структура, – а реальний зміст діяльності особи та фактичний контроль над активами. Це забезпечує ефективність санкційного механізму та унеможливлює його обхід через номінальних власників і багаторівневі корпоративні структури.

Водночас виявлено питання, які потребують уніфікації судової практики. Вироблення єдиних підходів сприятиме подальшому утвердженню правової визначеності та передбачуваності судового захисту.